MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIYI ALANLARI VE HİNTERLANDINDA YAYGINLAŞAN EKOTURİZMİN YARATTIĞI MEKÂNSAL DEĞİŞİMLER: AYVACIK ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buse ÇİFTÇİSERTBAŞI

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN

ŞUBAT 2022

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

KIYI ALANLARI VE HİNTERLANDINDA YAYGINLAŞAN EKOTURİZMİN YARATTIĞI MEKÂNSAL DEĞİŞİMLER: AYVACIK ÖRNEĞİ

ÖZET

Ekoturizm, doğal çevreye duyarlı, sürdürülebilirlik ilkesinin benimsendiği, yerelliğin desteklendiği ve koruma-kullanma dengesi gözeten bir turizm çeşididir. Son birkaç yıldır Kuzey Ege'de özellikle Ayvacık ilçesindeki tarım ve orman alanları, Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan ilave imar planlarıyla, ekoturizm alanlarına dönüştürülmektedir. Kıyı turizmi ve doğa turizmi potansiyeli yüksek olan Ayvacık'ta üst ölçekli planlarla uyumsuz olarak artış gösteren ekoturizm faaliyetleri, kıyı alanları ve hinterlandında olumsuz etkiler yaratmaktadır ve daha fazla yaratacağı düşünülmektedir. Bu çalışmayla, plansız ve kontrolsüz olarak yaygınlaşan ekoturizmin Ayvacık'ın kıyı alanları ve hinterlandı üzerinde yarattığı mekânsal tüketim ve değişimleri ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çalışmanın çıkış noktası, bu doğrultuda çalışmanın önemi, amacı, kapsamı ve yöntemi anlatılmaktadır. İkinci bölüm, kıyı, kıyı yönetimi, kıyı mevzuatı, ekoturizm, kamu yararı, toplum yararı, tüketim ve mekânsal tüketim gibi kavramların incelendiği ve tartışıldığı bölümdür. Üçüncü bölüm, çalışmanın inceleme alanı olan Ayvacık'a ilişkin bilgileri ve incelemeleri içermektedir. Bu bölümde Ayvacık'a dair genel bilgiler verilerek turizm potansiyeli, planlama mevzuatı incelenmekte, hiyerarşideki uyumsuzluklar ve kıyı alanları üzerindeki olası etkileri tartışılmaktadır. İlave imar planlarıyla gelen yapılaşma koşullarının meydana getirdiği yapı dokusu, mevcut durumla kıyaslanarak ekoturizmin neden olduğu mekânsal değişim ortaya koyulmaktadır. Son bölüm ise çalışmanın sonuç ve değerlendirmelerini içermektedir. Bu bölümde kıyı alanlarının parçacıl olarak ele alınması ve rant aracı olarak görülmesinin ortaya çıkardığı mekânsal tüketim değerlendirilmektedir. Plansız ve kontrolsüz gelişen ekoturizm faaliyetlerinin olumsuz etkilerine yer verilmekte, Ayvacık kıyı alanlarında ve hinterlandında karşılaşılan ya da karşılaşılması muhtemel olan sorunlara değinilmekte, bunlara ilişkin önerilerde bulunulmaktadır. Elde edinilen bulgulara göre, kıyı alanlarının da ekoturizmin de bütüncül olarak yönetilmesi ve planlanması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için kurumların ve mevzuatın neden olduğu yetki çatışması ortadan kaldırılmalı, planlama hiyerarşisinde çevre düzeni planından 1/5000 ölçekli nazım imar planına geçiş için ara bir ölçek şartı koyulmalı, ekonomik menfaatlerin doğurduğu rekabet ortamı ortadan kaldırılmalı ve kıyılara toplumun her kesiminin eşit erişim hakkı olduğu göz ardı edilmeden toplum yararı ilkesi benimsenmelidir. Bunların gerçekleştirilebilmesi için ise bütünleşik bir kıyı yönetimine ihtiyaç vardır. Böylelikle, kıyı alanları ve hinterlandında koruma-kullanma dengesi sağlanabilecek ve doğal çevrenin geri dönülemez bir şekilde tüketilmesinin önüne geçilebilecektir.

Anahtar kelimeler: kıyı, kıyı alanları, kıyı hinterlandı, ekoturizm, tüketim, mekânsal tüketim, kamu yararı, toplum yararı, Ayvacık.

SPATIAL CHANGES CAUSED BY INCREASING ECOTOURISM IN COAST AREAS AND ITS HINTERLAND: THE CASE OF AYVACIK

ABSTRACT

Ecotourism is a type of tourism that is sensitive to the natural environment, adopts the principle of sustainability, supports locality and observes the balance of protection and use. In the last few years, agricultural and forest areas have been transformed into ecotourism areas in the North Aegean, especially in Ayvacık, with additional development plans prepared by the Çanakkale Special Provincial Administration. In Ayvacık, which has a high potential for coastal tourism and nature tourism, ecotourism activities that increase incompatible with the upper-scale plans create negative effects on the coastal areas and hinterland and are thought to create more. With this study, it is aimed to reveal the spatial consumption and changes created by the unplanned and uncontrolled ecotourism on Ayvacık's coastal areas and hinterland. The study consists of four parts. In the first part, the starting point of the study, the importance, purpose, scope and method of the study in this direction are explained. In the second part concepts such as coastal, coastal management, coastal legislation, ecotourism, public interest, community benefit, consumption and spatial consumption are examined and discussed. The third part contains information about Ayvacık, which is the research area of the study. In this section, by giving general information about Ayvacık, its tourism potential, by examining the planning legislation, the inconsistencies in the hierarchy and possible effects on coastal areas are discussed. The spatial change caused by ecotourism is revealed by the comparison of the current housing situation with the building texture created by the housing conditions brought with the additional zoning plans. The last part includes the results and evaluations of the study. In this section, the spatial consumption is evaluated which results from the partial handling of coastal areas and seeing them as a means of rent. The negative effects of unplanned and uncontrolled ecotourism activities are given place, the problems encountered and likely to be encountered in the Ayvacık coastal areas and hinterland are mentioned, and suggestions are made regarding them. According to the findings, both coastal areas and ecotourism should be managed and planned holistically. In order to achieve this; the conflict of authority caused by institutions and legislation should be eliminated, an intermediate scale condition should be placed for the transition from the environmental plan to the 1/5000 scale master development plan in the planning hierarchy, the competitive environment created by economic interests should be eliminated and the principle of community benefit should be adopted without ignoring the equal right of access to the shores of all segments of the society.In order to realize these, an integrated coastal management is needed. In this way, the balance between protection and use in the coastal areas and hinterland will be achieved and the irreversible consumption of the natural environment will be prevented.

Keywords: coast, coastal areas, coastal hinterland, ecotourism, consumption, spatial consumption, public interest, benefit of society, Ayvacık.

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca bana yol gösteren ve katkılarını sunan değerli tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Gülşen ÖZAYDIN'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez izleme jürim sırasında yapmış oldukları kıymetli katkıları ve destekleri nedeniyle değerli hocalarım Sayın Doç. Dr. Kevser ÜSTÜNDAĞ ve Sayın Doç. Dr. Oya AKIN'a teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca benden sevgilerini ve desteklerini esirgemeyen annem başta olmak üzere aileme sonsuz teşekkür ederim.

Buse ÇİFTÇİSERTBAŞI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **vi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Amacı 2
1.2 Çalışmanın Kapsamı 2
1.3 Çalışmanın Yöntemi 3
2. KIYI, EKOTURİZM VE TÜKETİM **5**
2.1 Kıyı Kavramına Bakış 6
2.1.1 Fiziki Bir Unsur Olarak Kıyı 6
2.1.2 Kıyının Önemi, Kullanımı ve Kıyılarda Yaşanan Sorunlar 9
2.1.3 Kıyının Yasal Çerçevesi 11
2.1.3.1 Kıyının Mülkiyeti 11
2.1.3.2 Kıyının Mevzuattaki Yeri 12
2.1.3.3 Kıyı Alanlarında Yetki Çatışması 17
2.1.3.4 Uluslararası Yükümlülükler 18
2.2 Kıyının Yönetimi 20
2.2.1 Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Kavramı 21
2.2.2 Uluslararası Ölçekte Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi 22
2.2.3 Türkiye'de Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi 23
2.3 Kıyılar ve Kamu Yararı Üzerine 26
2.3.1 Kamu Yararı ve Toplum Yararı Kavramları 26
2.3.2 Toplum Yararı Bağlamında Kıyı 27
2.4 Ekoturizm Kavramı 28
2.4.1 Ekoturizmin Tanımlanması 28
2.4.2 Ekoturizmin Amaçları ve Bileşenleri 32
2.4.3 Ekoturizm Aktiviteleri 33
2.4.4 Ekoturizmin Etkileri 34
2.4.5 Dünya'dan Ekoturizm Örnekleri 35
2.4.6 Türkiye'de Ekoturizme Eleştirel Bakış 37
2.5 Tüketim Kavramı 40
2.5.1 Tüketimin Tanımlanması 40
2.5.2 Turizmin Neden Olduğu Tüketim Biçimleri 41
2.5.3 Ekoturizmin Mekânsal Tüketime Etkisi 43
2.5.4 Kıyı Alanlarında Mekânsal Tüketim 43
2.6 Bölüm Sonucu 44
3. AYVACIK KIYI ALANLARI VE HİNTERLANDINDA EKOTURİZM OLGUSU VE YARATTIĞI MEKÂNSAL DEĞİŞİMLER **46**

3.1 Ayvacık'a Dair Genel Bilgiler 46
3.1.1 Ayvacık'ın Konumu 47
3.1.2 Ayvacık'ın Mekânsal Özellikleri 47
3.1.3 Ayvacık'ta Turizm Potansiyeli 47
3.2 Ayvacık Kıyı Alanları ve Hinterlandını Etkileyen Planlama Mevzuatı 48
3.2.1 TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı 48
3.2.2 Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı 50
3.2.3 Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı 56
3.2.4 Çanakkale İl Özel İdaresi Tarafından Onaylanan Mevzi İmar Planları ile Ekoturizme Dönüştürülen Alanlar 59
3.3 Ayvacık Kıyı Alanları ve Hinterlandında Ekoturizmin Yarattığı Mekânsal Değişimler 67
3.4 Bölüm Sonucu 72
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 74
KAYNAKLAR 83
ÖZGEÇMİŞ 86

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Ekoturizmin tanımları ve öne çıkan kavramlar. (Rahemtulla & Wellstead, 2001 ve Tutcu, 2021'den alıntı yapılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir.) 29

Çizelge 2.2 : Ekoturizmin tanımları ve öne çıkan kavramlar (devam). (Rahemtulla & Wellstead, 2001 ve Tutcu, 2021'den alıntı yapılarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.) 30

Çizelge 2.3 : Ekoturizmin tanımları ve öne çıkan kavramlar (devam). (Rahemtulla & Wellstead, 2001 ve Tutcu, 2021'den alıntı yapılarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.) 31

Çizelge 2.4 : Ekoturizmin yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler. (Kuter & Ünal, 2009) 34

Çizelge 2.5 : Ekoturizmin yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler (devam). (Kuter & Ünal, 2009) 35

Çizelge 3.1 : Ayvacık'a yönelik plan kararları. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014). 51

Çizelge 3.2 : Planda kıyı alanları. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014). 55

Çizelge 3.3 : Üst ölçekli planlarda Ayvacık'a dair yaklaşımlar (özet çizelge). (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 59

Çizelge 3.4 : Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından onaylanan ekoturizm amaçlı ilave imar planları. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 60

Çizelge 3.5 : Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından onaylanan ekoturizm amaçlı ilave imar planları (devam). (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 61

Çizelge 3.6 : İlave imar planlarıyla ekoturizm alanına dönüştürülen parsellerde yapılaşma durumu (özet çizelge). (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 62

Çizelge 3.7 : Yapılaşma kararları. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014) 67

Çizelge 3.8 : Örnek alanlarda mevcut durumdaki ve ekoturizm alanına dönüştükten sonraki yapılaşma durumunun karşılaştırılması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 68

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Kapsam şeması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 3

Şekil 1.2 : Yöntem şeması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 4

Şekil 2.1 : Kavramsal çerçeve şeması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 5

Şekil 2.2 : 3621 sayılı Kıyı Kanunu'na göre kıyı alanları. (Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, 1990) 8

Şekil 2.3 : Bütünleşik kıyı alanları planlarının bileşenleri. (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021) 24

Şekil 2.4 : Turizm türleri arasında ekoturizmin yeri. (UNEP, 2002) 31

Şekil 2.5 : Ekoturizm aktiviteleri. (Tekin, 2017) 33

Şekil 2.6 : Boş zaman, turizm ve rekreasyon ilişkisi. (Stephen, 2003, s. 7) 41

Şekil 3.1 : Ayvacık'ın konumu. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 47

Şekil 3.2 : Ayvacık'taki mevcut turizm odakları. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 48

Şekil 3.3 : Mekânsal gelişim stratejisi (TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014). 49

Şekil 3.4 : Planda Ayvacık ve ekoturizm odakları. (Balıkesir-Çanakkale planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni Planı kullanılarak, tez kapsamında araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.) 52

Şekil 3.5 : Planlama bölgeleri. (Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu, 2020) 57

Şekil 3.6 : Planda Ayvacık İlçesi. (Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu, 2020) 58

Şekil 3.7 : Ayvacık'ta ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanların konumu. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 60

Şekil 3.8 : Paşaköy 282 ada 9 nolu parselde yapılan 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave uygulama imar planı. (Çanakkale İl Özel İdaresi İlave İmar Planları Raporları, 2020) 62

Şekil 3.9 : Bektaş Köyü 110 ada 26 ve 37 nolu parsellerde yapılan 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave uygulama imar planı. (Çanakkale İl Özel İdaresi İlave İmar Planları Raporları, 2020) 63

Şekil 3.10 : Balıkesir-Çanakkale illeri 1/50.000 ölçekli bütünleşik kıyı alanları planı ve Ayvacık'ta ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanlar. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 65

Şekil 3.11 : Balıkesir-Çanakkale planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planında ekoturizm odakları ve ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanların karşılaştırılması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 66

Şekil 3.12 : Orman alanlarındaki yapılaşma koşulları ile ekoturizm alanlarındaki yapılaşma koşullarına göre yapılacak inşa faaliyetlerinin karşılaştırılması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 70

Şekil 3.13 : Mevcut durumda yapılaşma olmadığında ve fonksiyonlara göre yapılaşma olduğunda zarar görecek ağaçların değerlendirilmesi. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 71

Şekil 4.1 : Kıyı alanlarında mekânsal tüketime yol açan temel sorunlar. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 74

Şekil 4.2 : Kıyı alanlarının yönetilmesi ve planlanmasında parçacıl yaklaşım. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 76

Şekil 4.3 : Kıyı alanlarının ekonomik bir unsur olarak görülmesinin yarattığı sorunlar. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 77

Şekil 4.4 : Ayvacık'ta ekoturizmin plansız ve kontrolsüz artışına neden olan faktörler. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 78

Şekil 4.5 : Ayvacık'ta ekoturizmin plansız ve kontrolsüz artışının yarattığı mekânsal değişimler. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 80

Şekil 4.6 : Ekoturizmin planlı ve kontrollü gelişimiyle ortaya çıkan olumlu etkiler. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.) 81

KISALTMALAR

UNEP : Birleşmiş Milletler Çevre Programı
IUCN : Uluslararası Doğa Koruma Birliği
TIES : Uluslararası Ekoturizm Topluluğu
ÖÇKB : Özel Çevre Koruma Bölgesi
BKAP : Bütünleşik Kıyı Alanları Planı

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik ilkesinin benimsendiği ve son yıllarda Türkiye'de de yaygınlaşan ekoturizm, doğayı ve kıt kaynakları koruyan bir turizm çeşidi olarak görülse de çevresel açıdan birçok olumsuzluk barındırmaktadır. Artan ekoturizm faaliyetleri ekonomik açıdan yerel halka katkı sağlıyor olsa da nüfus fazlalığı ve altyapı gereksinimleri doğal çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Tarım ve orman alanlarının tahribatı, erozyon, ulaşım ve inşa faaliyetlerinin fazlalığı ekolojik açıdan tehdit oluşturmaktadır. Türkiye'de önemli bir turizm odağı olan kıyıların doğal niteliği, turizm faaliyetlerinin artış göstermesiyle orantılı olarak bozulmaktadır.

Son yıllarda Kuzey Ege'de Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından iki ayrı özel firmaya hazırlatılan ekoturizm amaçlı ilave imar planları, üst ölçekli planlarla uyumsuz olarak hazırlanmakta ve bu doğrultuda kıyı alanları ile hinterlandında yer alan çok sayıda tarım ve orman alanı ekoturizm alanına dönüştürülmektedir. Doğal nitelikli alanların ekoturizme dönüştürülmesi nedeniyle doğa tahrip edilmekte ve koruma-kullanma dengesi bozulmaktadır.

Özellikle güney kıyı kesiminde turizm faaliyetleri oldukça yaygın olan Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinde, 2021 yılının Nisan ve Kasım ayları arasında hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planlarıyla birlikte sayısı artan ekoturizm alanları, ilçeyi bir ekoturizm odağı hâline getirerek sektörel rekabete ve ranta neden olmaktadır. Yaratılan bu durum Ayvacık'ta yaz-kış nüfus dengesini bozmakta ve üst ölçekli planlarla belirlenen nüfus kapasitesini zorlamaktadır.

Bu çalışmayla birlikte, güncel bir problem olarak nitelendirilebilecek bu durumun yaratacağı etkiler tartışılmaktadır. Çalışma boyunca bahsedilen sorunlar doğrultusunda yapılacak incelemeler ve değerlendirmeler aşağıda verilen araştırma sorusunu yanıtlamaya yönelik olacaktır:

- Ekoturizmin mekânsal tüketime etkisi nedir? Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi (BKAY) ile nasıl ilişki kurulmaktadır? Kamu yararı nasıl gözetilmektedir?

1.1 Çalışmanın Amacı

Çalışmada, kıyı alanları ve hinterlandında yaygınlaşan ekoturizm faaliyetlerinin yarattığı mekânsal tüketim Çanakkale/Ayvacık ilçesi örneğinde incelenmektedir. Ekoturizm faaliyetleriyle birlikte üst ölçekli planlara uyumsuz ve kontrolsüz olarak artan nüfusun ve yapılaşmanın neden olduğu ya da olacağı mekânsal değişimleri ortaya koymak amaçlanmaktadır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, çalışmanın çıkış noktası, bu doğrultuda çalışmanın önemi, amacı, kapsamı ve yöntemi anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, çalışmanın ana omurgasını oluşturan kıyı, ekoturizm ve tüketim kavramları incelenmektedir. İlk olarak, kıyı alanlarının literatürdeki tanımlarına yer verilmekte, kıyının önemi ve kıyılarda yaşanan sorunlara değinilmektedir. Daha sonra kıyının korunmasına ve kıyılarda yapılacak uygulamalara yönelik olarak mevzuat incelenmekte, kıyılarda yaşanan yetki karmaşasının yarattığı çatışma tartışılmaktadır. Buna paralel olarak kıyıyla ilgili uluslararası yükümlülüklere değinilmekte ve kıyı yönetimi kavramı açıklanmaktadır. Kıyı yönetiminin son geldiği nokta olan bütünleşik kıyı alanları yönetimi anlatılarak, uluslararası örnekler ve Türkiye deneyimleri incelenmektedir. Kıyı alanlarında yapılacak uygulamalar ve düzenlemeler kamu yararı kavramı tanımları üzerinden tartışılmakta, kıyılarda kamu yararı değil, toplum yararı ilkesinin benimsenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Kavramsal çerçevenin bir diğer temel kavramı olan ekoturizm kavramı da 1980'li yıllardan bu yana yapılan tanımlar üzerinden incelenmekte, ilkeleri, amaçları ve yarattığı olumlu/olumsuz etkiler ortaya koyulmakta ve uluslararası örnekler ile Türkiye deneyimleri incelenmektedir. Temel kavramların sonuncusu olarak, tüketim ve mekânsal tüketim kavramları açıklanmakta, ekoturizmin neden olduğu mekânsal tüketim ve kıyı alanlarındaki tüketim biçimleri ortaya koyulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, inceleme alanı olarak seçilen Ayvacık ilçesine yönelik tespitleri barındırmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle Ayvacık'a dair konum, mekânsal özellikler ve turizm potansiyelini içeren genel bilgilere yer verilmekte ve Ayvacık'ı etkileyen planlama mevzuatı incelenmektedir. İlk olarak, TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000

Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı'nda Ayvacık İlçesi'nde kıyı alanları ve ekoturizme yönelik olarak ne tür kararlar getirildiği tespit edilmektedir. Sonrasında ise Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı imar planları incelenerek, bu planların hayata geçmesiyle birlikte yaşanacak mekânsal değişimler ortaya koyulmaktadır.

Çalışmanın son bölümü ise sonuç ve değerlendirmeleri içermektedir. Bu bölümde, Ayvacık ilçesinde kıyı alanlarında ve hinterlandında ekoturizm faaliyetleri sonrası yaşanacak mekânsal tüketimlerin sebepleri, etkileri ve neler yapılması gerektiği ortaya koyulmaktadır.

Aşağıdaki şemada, çalışmanın kapsamı özetlenmektedir.

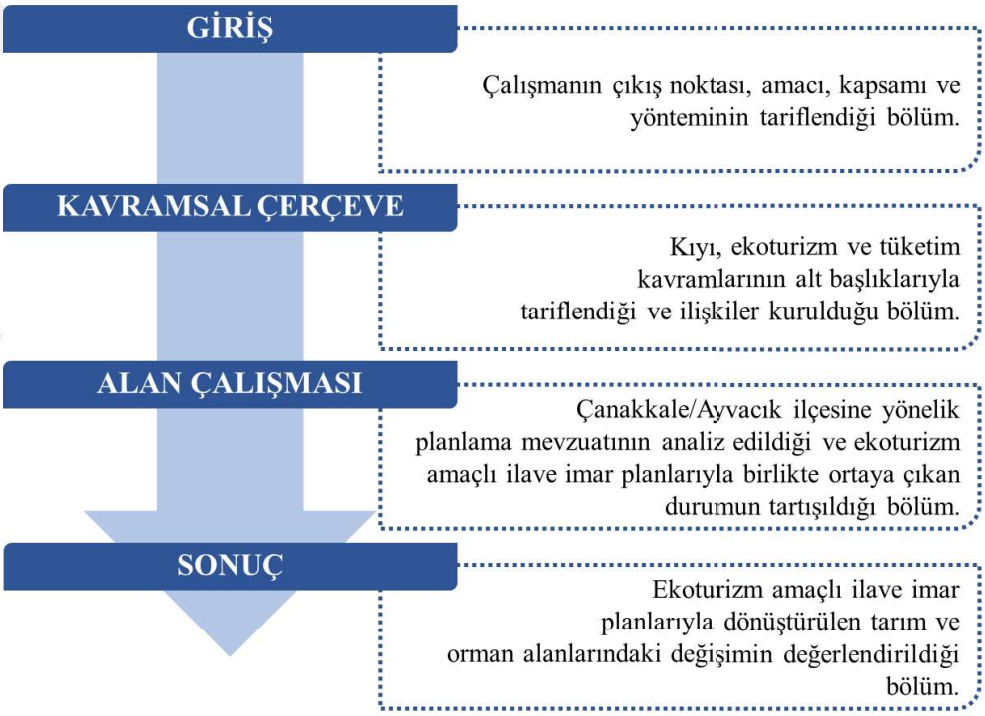

Şekil 1.1 : Kapsam şeması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında yöntem olarak, ilk bölümünü oluşturan kavramsal çerçeve literatür taraması yapılarak ve mevzuat incelenerek oluşturulmuştur. İkinci bölümde Ayvalık'a ilişkin planlama mevzuatı, üst ölçekli planlar ve plan açıklama raporları incelenerek ve Çanakkale İl Özel İdaresi'nin askı plan duyurularında yer alan ilave

imar planlarına ilişkin raporlar incelenerek oluşturulmuştur. Bölümün son başlıkları ve tezin son bölümü mekânsal sentezler yardımıyla değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki şemada, çalışmanın yöntemi özetlenmektedir.

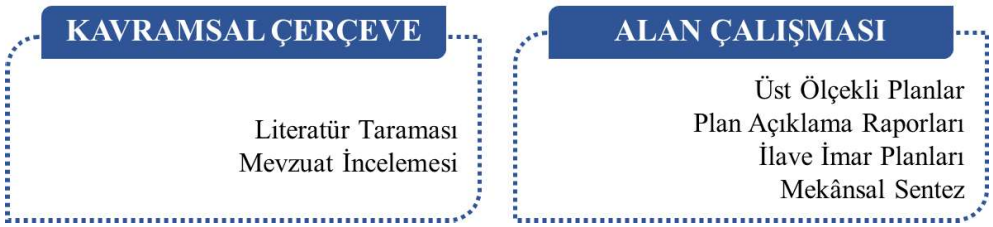

Şekil 1.2 : Yöntem şeması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

2. KIYI, EKOTURİZM VE TÜKETİM

Bu bölümde, tez çalışmasının ana omurgasını oluşturan kıyı, ekoturizm ve tüketim kavramları incelenmektedir. Kıyı kavramına ilişkin tanımlamalar yapılmakta, kıyının önemi ve kıyılarda yaşanan sorunlar, kıyının yasal çerçevesi, kıyının yönetimi ve bütünleşik kıyı yönetimi kavramları ortaya koyulmaktadır. Daha sonra kamu yararı ve toplum yararı kavramları arasındaki ayrım ortaya koyularak kıyının toplum yararı bağlamındaki genel değerlendirmesi yapılmaktadır. Çalışmanın temel diğer bir kavramı olan ekoturizme ilişkin olarak ise literatürde yer alan tanımlamalar kronolojik olarak verilmekte ve geçirdiği değişim süreci ortaya koyulmaktadır. Ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerinden bahsedilerek, uluslararası örnekler ve Türkiye deneyimlerine değinilmektedir. Son olarak ise tüketim kavramı tanımlanmakta, turizmin neden olduğu tüketim biçimlerine değinilerek ekoturizmin yarattığı ve kıyı alanlarında yaşanan mekânsal tüketim açıklanmaktadır.

Aşağıdaki şemada, çalışmaya yönelik temel kavramların hangi açılardan ele alındığı ve birbiriyle nasıl ilişki kurulduğu tariflenmektedir.

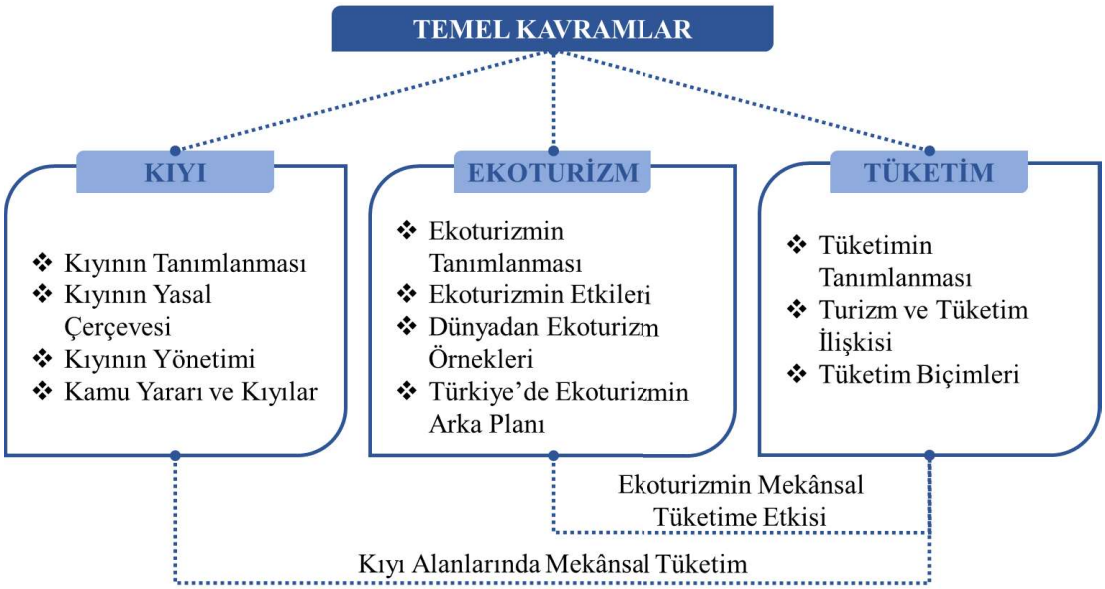

Şekil 2.1 : Kavramsal çerçeve şeması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

2.1 Kıyı Kavramına Bakış

Kıyı, sözlükteki en genel anlatımıyla "kara ile suyun birleştiği yer" olarak tanımlanmaktadır. "Kenar, periferi, sahil" hatta mecazi kullanımda "Issız ve tenha yer" anlamlarını da barındırmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2021). Bu tanımlamalar üzerinden ele alındığında kıyı yalnızca coğrafi bir unsur ya da bir sınır niteliği taşımaktadır. Oysaki literatüre bakıldığında kıyının bir mekân olarak ele alınması gerektiği görülebilmektedir.

Bu başlık altında kıyı fiziki bir unsur olarak tanımlanmakta, kıyının önemi, kıyılarda yaşanan sorunlar ve kıyının yasal çerçevesi incelenmektedir.

2.1.1 Fiziki Bir Unsur Olarak Kıyı

Kıyı, coğrafi, ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel boyutları olan farklı disiplinler tarafından tanımlanan bir kavramdır. En genel tanımıyla kara ve suyun buluştuğu yeri ifade etse de kıyı, basit bir çizgi ya da iki boyutlu bir sınır değildir. Bazen doğal yapısı itibariyle gerisinde tepeleri, sırtları, yamaçları, vadileri, düzlükleri barındıran bazen de yerleşik bir mekânın parçası olarak üç boyutlu bir mekânı temsil eder. Doğal ve yapay çevre tarafından şekillenen kıyı, bir sınırın ötesinde aslında bir yaşam mekânıdır (Kılıç, 2020, s. 627).

Keleş (2021), kıyıyı "denizlerin, yapay ve doğal göllerin kıyı çizgisi boyunca uzanan kara parçası" olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda kıyı çizgisi, su ve kara arasındaki değişkenlik gösterebilen doğal bir çizgiyi, kıyı kuşağı olarak adlandırdığı kavram ise kara yönünde devletin kullanım ve egemenliğinde olup, toplumun yararlanmasına açık alanı ifade etmektedir (Keleş, 2021, s. 94).

Literatürde kıyının "coast" ve "waterfront" olarak iki temel ayrımı bulunmaktadır. "Coast" genellikle bütünsel kıyı alanları ve yönetimi ile ilgili konularda kullanılırken, doğal ya da müdahale edilerek biçimlendirilmiş kıyı alanlarının tamamını ifade etmektedir. "Waterfront" ise kentlerdeki kıyı planlaması ile ilgili konularda kullanılmakta olup, müdahale edilmiş bir kıyıyı ifade etmektedir. Bu bakış açısıyla "coast" kavramının daha kapsayıcı olduğu ve "waterfront" kavramının bir alt unsur olduğundan söz edilebilir (Kılıç, 2020, s. 619-620).

Kıyının, coğrafi, ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel boyutları olduğu kadar, hukuksal boyutu da vardır. Kıyılar anayasa ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu ile güvence

altındadır. 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nda ve 03.08.1990 tarihli Kıyı Kanunun Uygulanması Dair Yönetmelik'te kıyı alanlarına ilişkin aşağıdaki tanımlar yer almaktadır:

Kıyı Çizgisi: Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun kara-ya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgidir.

Kıyı Kenar Çizgisi: Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırdır.

Kıyı: Kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasındaki alandır.

Dar-Yüksek Kıyı: Plaj ya da abrazyon platform olmayan veya çok dar olan şev veya falezle son bulan kıyılardır.

Alçak-Basık Kıyı: Kıyı çizgisinden sonra da devam eden, kıyı hareketlerinin oluşturduğu plaj, hareketli ve sabit kumulları da içeren kıyı kordonu lagün gölü, lagün alanları, sazlık, bataklık ile kumluk, çakıllık, taşlık ve kayalık alanları içeren kıyılardır.

Sahil Şeridi: Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alandır. (3621 Sayılı Kıyı Kanunu, 1990).

Sahil Şeridinin Birinci Bölümü: Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönüne doğru ilk 50 metrelik bölümdür. Bu bölümde yapılaşmaya izin verilmemekte olup, yalnızca açık yeşil alanlar olarak düzenlenen; yeşil alan, çocuk bahçesi, gezinti alanları, dinlenme alanları, rekreatif alanlar ve yaya yolları yapılabilmektedir.

Sahil Şeridinin İkinci Bölümü: Sahil şeridinin birinci bölümünden kara yönüne doğru ilk 50 metrelik bölümdür. Bu bölümde yalnızca toplumun yararlanmasına açık günübirlik turizm yapı ve tesisleri, taşıt yolları, açık otoparklar ve arıtma tesisleri yapılabilmektedir. (Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, 1990). (Şekil 2.1)

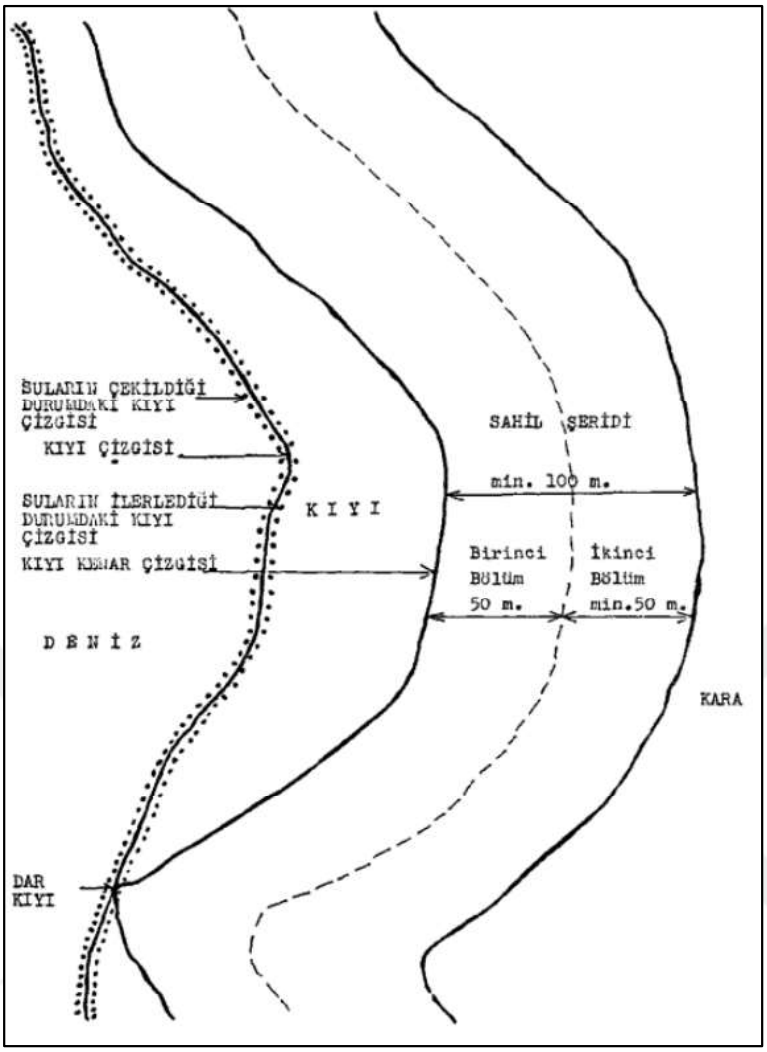

Şekil 2.2 : 3621 sayılı Kıyı Kanunu'na göre kıyı alanları. (Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, 1990)

Hinterland Kavramı

Coğrafi bir terim olarak ortaya çıkan hinterland, almanca kökenli olup "arkada kalan toprak parçası" anlamına gelmektedir (tr.wikipedia.org, 2021). Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü'nde "arka bahçe ya da iç bölge" olarak tanımlanan hinterland, şehircilikte bir yerleşimin ekonomik, sosyal ya da kültürel açıdan etki altına aldığı alanı ifade etmektedir.

Kıyı alanları hinterlandı denildiğinde, kıyının gerisinde kalan, doğal ya da yapay unsurlarla sınırlandırılabilen, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kıyının etkisinde kalan alan olarak bahsetmek mümkündür.

Tez çalışmasının inceleme alanı olan Ayvacık kıyı alanları ve hinterlandı da, Ayvacık kıyılarında yapılacak uygulamaların ya da yaşanacak mekânsal değişimlerin,

ekonomik, sosyal, kültürel, ekolojik vb. açılardan etkisinde kalabilecek alanı ifade etmektedir.

2.1.2 Kıyının Önemi, Kullanımı ve Kıyılarda Yaşanan Sorunlar

Kıyılar, biyoçeşitliliğin olduğu ve doğal kaynak potansiyeli taşıyan alanlardır. Aynı zamanda, tarih boyunca kentlerdeki ticari faaliyetlerin odak noktası olmuş ve kentler için önemli bir ekonomik kaynak aracı olmuştur. Geçmişte barındırdığı tarihi yerleşmelerin varlığından dolayı kıyılar aynı zamanda önemli kültürel miras alanlarıdır. Günümüze gelindiğinde, üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye'de kıyıların önemli ölçüde kültür ve deniz turizmi potansiyeli barındırdığı söylenebilmektedir.

Ayrıca kıyılar; kentsel kullanımları, sanayi tesislerini, enerji terminallerini, tersaneleri, ikincil konutları, rekreasyon faaliyetlerini, deniz ticaretini ve ulaşımını, balıkçılık, vs. faaliyetleri barındıran alanlar olduğundan aynı zamanda bu faaliyetlerin yer seçmek için yarıştığı bölgelerdir (TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Kıyılarda yaşanan en büyük sorun, koruma-kullanma dengesi gözetilmeden yapılan ve sürdürülebilirliği olmayan uygulamaların varlığıdır. Artan sanayi faaliyetlerinin ortaya çıkardığı atık ve artıklar için kapsamlı bir denetim mekanizması olmadığından, bu durum suyun ve kıyının kirlenmesine, dolayısıyla kıyının tahrip olmasına neden olmaktadır. Suyun ve su kenarlarının kirlenmesi, fauna-flora dengesinin bozulmasına ve dolayısıyla ekosistemdeki dengenin bozulmasına neden olmaktadır.

Deniz turizmi faaliyetlerinin getirdiği yapılaşma ve yarattığı nüfus fazlalığı ile Türkiye nüfusunun yaklaşık üçte birinin kıyı kentlerinde yaşadığı esasına göre, kıyı üzerindeki baskının ciddi bir boyutta olduğu söylenebilmektedir.

Kıyılarda yaşanan temel sorunlar özetlenecek olursa:

- Yasal çerçeveden bakıldığında, kıyılar çok sayıda kurumun yetki alanında yer almaktadır ve yetki alanlarında net ayrımlar olmaması çatışmaya neden olmaktadır.
- Kıyılar farklı sektörleri barındırdığından, sektörler arasında bir rekabet unsuru hâline gelmektedir.
- Su ve su kenarlarında yaşanan kirlilik kara ve deniz ekosistemini olumsuz etkilemektedir.

- Kontrolsüz yapılaşma ve artan sanayi faaliyetlerinin etkisiyle yaşanan iklim değişikliği, su seviyesinin artmasına neden olmakta ve kıyılarda yaşanacak doğal afet riskini artırmaktadır.
- Turizm faaliyetleri nedeniyle artan nüfus, doğal kaynakların tükenmesine ve arkeolojik, tarihi, kültürel değerlerin tahrip olmasına neden olmaktadır.

Bir başka açıdan ele alındığında kıyılarda yaşanan sorunları doğal ve beşerî faktörler olarak ikiye ayırmak da mümkündür:

- **Doğal faktörler:** Kıyı alanlarında karşılaşılan doğal sorunların başında şiddetli rüzgâr, deprem ve tsunami gibi afetlerin yarattığı tahribat yer almaktadır. Tek başına ele alındığında bu afetlerin kıyılarda yaşanacak fiziki tahribat dışında önemli ölçüde bir etkisi yoktur. Aslında doğal faktörlerin yarattığı yıkıcı etkiler de beşerî faktörlerden kaynaklı olarak gerçekleşmektedir: kıyılarda artan kentleşme, yüksek katlı yapılaşma, sanayileşme gibi.
- **Beşerî faktörler:** Sanayileşme, makineli tarım, kentleşmen, altyapı, savunma, ormancılık, turizm, madencilik, eğitim ve spor etkinlikleri, ulaşım, konut yoğunluğu gibi faktörler kıyı alanlarında taşıma kapasitesinin zorlanmasına neden olmaktadır (Duru, 2003, s. 46-48).

Turizm faaliyetlerinin kıyılarda en çok baskı yaratan faktör olduğunu söylemek mümkündür. 1970'li yıllardan 1980'lere doğru turizmden elde edilecek geliri artırmaya yönelik olarak yapılan uygulamalar ülkeye gelen turist sayısını ve dolayısıyla kıyılardaki nüfusu artırmıştır. 1982 yılında çıkarılan Turizmi Teşvik Kanunu, kitle turizminin artmasına, özel girişimlerin desteklenmesine ve doğal alanların turizm faaliyetlerinin hizmetine sunulmasına neden olmuştur. Bu durum beraberinde doğal nitelikli alanlarda yıllar içinde tahribata yol açmıştır. Bir diğer önemli faktör, ikincil konut yatırımlarının plansız bir şekilde kıyılarda yoğunlaşmasıdır. İkincil konutların neden olduğu ilk sorun doğal ve verimli topraklara inşa edilmeleri nedeniyle yarattıkları doğal tahribattır. İkincisi artan nüfus fazlalığının altyapıda yarattığı baskıdır ve bu durum altyapı yetersizliğini doğurmaktadır. Üçüncüsü ise kıyıların kamu yararına kullanımının engellenmesidir. Kıyılara inşa edilen bu yapılar, kıyıların kamusal alandan özel kullanımlara alanlara dönüştürmektedir. Kıyılarda yaratılan çeşitli baskılar nedeniyle kıyı kentleri kimliklerini yitirmektedir. Artan nüfus ve konut yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan

altyapı yetersizlikleri, altyapının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Altyapı geliştirildikçe kentleşmenin artması ve buna paralel olarak sanayileşmenin de artması kıyı alanlarının işgal edilmesine neden olmaktadır (Duru, 2003, s. 180-182).

2.1.3 Kıyının Yasal Çerçevesi

Tarihsel süreçte gelişmiş toplulukların öncelikli olarak su kıyılarına yerleştiği ve kıyıların ticaret amacıyla kullanıldığı; tarımsal faaliyetlerin ön planda olduğu dönemlerde deniz kıyılarındaki toprakların verimsiz, akarsu kıyılarındaki toprakların ise verimli olarak nitelendirildiği bilinmektedir. Endüstrileşme süreciyle birlikte kıyılar farklı işlevlerin alanı olmaya başlamıştır. Kıyılar, doğal nitelikli alanlar olduğundan, bu alanlar üzerinde yapılacak uygulamaların hukuksal boyutta koruma altına alınması gerekliliği doğmuştur. Günümüze kadar gelinen süreçte, kıyıların yasal çerçevesinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Bu başlık altında, kıyı mevzuatının geçirdiği değişim, ilgili kurumların ve kanunların neden olduğu yetki çatışması tartışılmakta ve uluslararası yükümlülüklerden bahsedilmektedir.

2.1.3.1 Kıyının Mülkiyeti

Ülkemizde kıyılar, Osmanlı Dönemi'nden bu yana mülkiyete konu olmuş ve korunması gerekli olan alanlardır. Osmanlı'da mülkiyet bağlamında toprağın sınıflandırılması Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile düzenlenmiştir. Buna göre, mülk arazi, miri arazi, vakıf arazi, metruk arazi ve mevat arazi olmak üzere beş farklı sınıflama bulunmaktadır (Solmaz, 2017).

Osmanlı Dönemi'nde kıyılar özel olarak korunan ya da hukuksal olarak düzenlenmiş alanlar olmayıp, özel mülkiyet dışında tutularak, genellikle miri ya da mevat arazi olarak kabul edilmekteydi (Sesli & Akyol, 1999). Mülkiyeti devlete ait olmakla birlikte işletme ve tasarruf hakları çiftçiye ait olan topraklar, miri arazi olarak tanımlanmaktaydı. Devlet, üründen elde edilen miktarın bir kısmını alarak bu toprakların kullanım hakkını çiftçilere bırakmıştır. Zaman içinde miri arazilerin kullanım hakkı, mülkiyet hakkına doğru evrilmiştir (Solmaz, 2017).

Mevat arazi ise Arazi Kanunnamesi'nin 6. maddesinde, "bir kimsenin tasarrufunda olmadığı ve ahaliye terk ve tahsis kılınmadığı hâlde sesi gür olan kimsenin uzak yerleşimden çığlığı dinlenemeyecek derecede köy ve kasabalardan uzak bulunan yani

uzak yerleşimden bir buçuk mil, yarım saat miktarı mesafe uzaklıkta olan sahipsiz mahallerdir.” şeklinde tanımlanmış olup, 103. maddesinde ise “kûhi, taşlık, kıraç, pırnallık ve otlak gibi boş alanlar” olarak ifade edilmektedir (Solmaz, 2017).

Arazi Kanunnamesi’nin 123. maddesi kıyı mülkiyetiyle ilgili olup *"Kadim bir gölün ya da nehrin suyu çekilip de ziraate sahip arazi meydana çıktıkça bil müzayede talibine verilir ve hakkında Araziyi Emiriyye (miri arazi) muamelesi rica olunur"* denilmektedir. Buradan kıyıların miri arazi olarak sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır. Dolgu alanları ile ilgili olarak ise aynı kanunda *"Bir kişi sultanın izniyle denizden bir yeri doldurursa o yerin sahibi olur. İzni olup 3 yıl içinde o yeri doldurmazsa o yer üzerinde herhangi bir hakkı kalmaz. Yine devletin izniyle aynı yer doldurma suretiyle başka birine verilebilir. Şayet izinsiz doldurulursa o yer hazinenin olup devlet tarafından normal rayiç bedeliyle o kimseye veya başka birine açık arttırmayla satılır"* denilmektedir (Sesli & Akyol, 1999).

Bu tanımlamalar sonucunda, Osmanlı Devleti döneminde kıyıların devlete ait olduğundan ancak kullanımının zamanla çiftçilere bırakıldığından ve bu kullanım hakkının özel mülkiyete dönüştüğünden bahsetmek mümkündür.

2.1.3.2 Kıyının Mevzuattaki Yeri

Günümüzde kıyılar, anayasal düzeyde koruma altına alınmış olup, T.C. Anayasası (1982) 43. maddesinde, *“Kıyılar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir.”* denilmektedir (T.C. Anayasası, 1982).

Ayrıca deniz, tabii ve suni göl ve akarsu kıyıları ile bu yerlerin etkisinde olan ve devamı niteliğinde bulunan sahil şeritlerini kapsayan 04.04.1990 tarih ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu yürürlüktedir.

Türkiye’de kıyı alanlara ilişkin olarak getirilen ilk yasal düzenleme 6785 sayılı İmar Kanunu’na, 11.07.1972 tarih ve 1605 sayılı yasa ile eklenen ek 7 ve 8. maddelerdir. Bu maddelerle, “*sahil şeridi genişliği; imar planının kapsadığı yerlerde, plandakinden az olmamak üzere en az 10m., imar planı olmayan köy ve kasa baların meskûn alanlarında en az 30m., diğer yerlerde en az 100m.”* olarak tanımlanmış ve kıyı alanları imar düzenine dahil edilmiştir (Sesli & Akyol, 1999).

Bu değişimden önce İmar Kanunu içerisinde kıyı alanlarına ilişkin doğrudan bir düzenleme yoktur. Yalnızca, dönemin Medeni Kanunu'nun 641. maddesinde kıyı alanlarıyla ilgili *"devletin hüküm ve tasarrufu altındaki alanlar"* denilmektedir ancak kıyı alanlarının sınırları ve detaylı tanımlamalarına ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır (Ersoy, 2012).

Bunlar dışında, kıyı olarak tanımlanmayan ancak kıyıyı ifade eden bazı ibareler de bulunmaktadır:

- 1933 yılı 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nda, *"Deniz ve göl kenarlarından 10 m. genişliğindeki bir bandın kamunun yararına ayrılmış bir yer olarak serbest bırakılması",*
- 1957 yılında yayınlanan İmar Nizamnamesi'nde ise *"Su kenarından itibaren en az 30 m. derinliğindeki bir bantta özel yapılaşmaya izin verilmemesi"*nden bahsedilmektedir (Aşan & Akkaya, 2014).

Kıyı alanlarına ilişkin hükümler barındıran yürürlükteki kanunlar şunlardır:

- 3621 sayılı Kıyı Kanunu
- Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik
- 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu
- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 2872 Sayılı Çevre Kanunu
- 3194 Sayılı İmar Kanunu
- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu

3621 sayılı Kıyı Kanunu

Günümüzde geçerliliğini koruyan 3621 sayılı Kıyı Kanunu, Sesli & Akyol (1999)'a göre kıyı bölgelerinin açık ve kesin bir tanımını yapmak, bu bölgelerin kullanımına ilişkin yöntemlerle korunmasına yönelik araçları belirtmek, kıyı bölgelerinde yapılabilecek fiziksel değişikliklere ilişkin sınırları saptamak konusunda önemli bir adımdır (Sesli & Akyol, 1999).

Kanunun en önemli özelliği, kıyının toplum yararına kullanılmasını sağlamayabilmek için kıyılardaki yapılaşmaya kısıtlamalar getirmesi ve kıyı kenar çizgisinden itibaren ilk 50 metrelik bölüme yapı yapılmasına izin vermiyor olmasıdır.

Kanunda,

- Kıyının korunmasına,
- Yapı yasaklarına,
- Kıyı ve sahil şeridinde yeni yapılacak yapılara,
- Kıyı kenar çizgisinin tespitine,
- Kıyı ve sahil şeridinde yapılacak planlara,
- Kontrol, imar mevzuatına aykırı yapılar ve ceza hükümlerine ilişkin maddelere yer verilmektedir.

Kanunda, kıyıların korunmasıyla ilgili olarak; kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğundan, herkes tarafından eşit ve serbest bir şekilde kullanılabileceğinden ve kıyılardan yararlanma konusunda kamu yararının öncelikli olması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Kanun, süreç içerisinde çeşitli anayasa mahkemesi kararları ile değişikliğe uğramıştır. Yapılan ilk değişiklik 11.7.1992 tarih, 21281 sayılı resmî gazetede yayımlanan 3830 sayılı kanun ile gerçekleşmiştir. 3621 sayılı kanunda herhangi bir madde değiştirilmemiş ancak genel esaslara; sahil şeritlerinde yapılacak yapıların kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabileceğine, kıyı kenar çizgisinden kara yönüne doğru ilk 50 metrelik kısmın yalnızca yaya yolu, gezinti, dinlenme, seyir ve rekreaktif amaçla kullanılmak üzere düzenlenebileceğine, sahil şeridi ve sahil gerisindeki kullanımların doğal eşikler dikkate alınarak belirleneceğine, taşıt yollarının yapı yaklaşma sınırı içinde düzenlenebileceğine, sahil şeridinde yapılacak yapıların kullanım amacına bağlı olarak yapım koşullarının yönetmelikte belirleneceğine ilişkin yeni maddeler eklenmiştir.

15.08.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4971 sayılı kanun ile yönetmeliğin işleyişine yönelik olarak özelleştirme kapsamındaki kuruluşların kullanımında bulunan kıyılardaki araziler ve yapılar için yapılması gereken tüm işlerin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın talebine istinaden Kadastro Müdürlüğünce kadastro paftalarına özel işaretler ile işaretlenmesine ilişkin bir madde eklenmiştir.

21.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5398 sayılı kanunla 3621 sayılı kanunun 6. Maddesi değişikliğe uğramış, kıyılarda imar planı ile turistik amaçlı kruvaziyer gemiler ve yat limanları ile yan tesislerin yapılabileceğine ilişkin bir ek madde getirilmiştir.

31.10.2016 tarihli ve 678 sayılı KHK ile askeri yasak bölgeler ve güvenlik bölgelerinde veya ülke güvenliği ile ilgili doğrudan ilgili alanlarda Türk Silahlı Kuvvetlerine ait yerlerin özel kanunlara tabii olduğundan bahsedilen maddeye Sahil Güvenlik Komutanlığı da eklenmiştir.

Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

Yürürlükte olan 03.08.1990 tarihli ve 20594 sayılı Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'e göre, kıyılarda 1/1000 uygulama imar planı yapılıp onaylanmadan herhangi bir uygulama yapılamamaktadır ve yalnızca 3621 sayılı Kıyı Kanunu'nda belirlenen yapılar inşa edilebilmektedir. İstisna olarak, *"ayrıca uygulama imar planı yapılmadan; rekreatif amaçlı iskele, tonoz sistemleri, aralarında en az 150 metre mesafe olmak kaydı ile 6 m^2'yi geçmeyen büfe ve kirletici etkisi olmayan fosseptik yapımını gerektirmeyen seyyar tuvalet ile sabit olmayan duş, gölgelik ve soyunma kabini"* (Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, 1990) yapılmasına izin verilmektedir. Bu istisna 24.10.2020 tarihinde yapılan değişiklik ile yönetmeliğe eklenmiştir.

Yönetmeliğe göre, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile belirlenen alanlarda yapılacak planların onay yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir.

Kıyı Kenar Çizgisi

Kıyı alanları için en önemli konulardan biri kıyı kenar çizgisinin tespitidir. Kıyı kenar çizgisinin tespiti, jeoloji mühendisi, jeolog veya jeomorfolog, harita ve kadastro mühendisi, ziraat mühendisi, mimar ve şehir plancısı, inşaat mühendisinden oluşan bir komisyon tarafından yapılmakta ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır. Yapılacak uygulamalarda izin veren kurum T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı iken, uygulamaların kontrolü; belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediye, dışında ise valilikçe yürütülmektedir.

Kıyılarda Yapılaşma

Kıyılar doğal nitelikli alanlar olduğundan, kıyılarda yapılacak herhangi bir yapının belirli kurallar çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Kanun ve yönetmeliklerde kıyı alanlarında yapılabilecek yapılara dair hükümler yer almaktadır.

3621 sayılı Kıyı Kanunu (1990), toplumun yararlanmasına açık yapıyı; *"mevzuata göre tespit ya da tasdik edilmiş kural ve ücret tarifelerine uygun biçimde, getirdiği*

kullanımdan belirli kişi ya da topluluklara ayrıcalıklı kullanım hakkı tanımaksızın yararlanmak isteyen herkese eşit ve serbest olarak açık bulundurulan ve konut dokunulmazlığı olmayan yapı" olarak tanımlamaktadır (3621 Sayılı Kıyı Kanunu, 1990).

Kanun kapsamında, kıyılarda toplumun yararlanmasına açık yapıların yapılabileceği ancak değişikliklere neden olacak büyük kazıların yapılamayacağı, atık ve artıkların kıyılara dökülemeyeceği, kumluk ve çakıllık kıyılarda rekreatif amaçlı iskele yapılamayacağı yalnızca kayalık karakter gösterdiğinde yapılabileceği söylenmektedir.

Kıyılarda, sahil şeridinde ve doldurma ya da kurutma yoluyla elde edilen araziler üzerinde imar planı kararı ile aşağıda listelenen yapıların yapılmasına izin verilmektedir ve bu yapılar yapım amaçları dışında kullanılamamaktadır:

- Tersane, gemi söküm yeri ve su ürünlerini üretim ve yetiştirme tesisleri gibi tesisler,
- Kruvaziyer gemilerin yanaşmasına ve yolcuları indirmeye müsait deniz yapıları ve yan tesislerinin yer aldığı kruvaziyer ve yat limanları,
- Her türlü spor aktiviteleri ve organizasyonların yapılmasına/ yaptırılmasına yönelik spor tesisleri ve zorunluluk arz eden durumlarda bunların tamamlayıcı konaklama tesisleri,
- Enerji iletim hatları,
- Millet bahçeleri
- Yenilenebilir enerji üretim santralleri,
- Yat ve kruvaziyer limanlarının ihtiyacı olan yönetim birimleri, destek birimleri, bakım ve onarım birimleri, teknik ve sosyal altyapı ve konaklama birimleri.

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nda, kıyı alanlarında imar planı gerekmeksizin, sabit olmayan, konaklama içermeyen, ücretsiz günübirlik turizm tesislerinin yapılabileceği söylenmektedir.

Özel Çevre Koruma Bölgeleri

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik'te Özel Çevre Koruma Bölgeleri:

> "Ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin tek elden hazırlanması amacıyla, Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen bölgeler" olarak tanımlanmaktadır (TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Son yıllarda Türkiye'de, Belek, Foça, Datça-Bozburun, Fethiye-Göcek, Göksu Deltası, Gölbaşı, Ihlara, Kaş-Kekova, Köyceğiz-Dalyan, Pamukkale, Patara, Tuzgölü, Uzungöl, Saros Körfezi, Finike Denizaltı Dağları, Salda Gölü ve Karaburun-Ildır Körfezi özel çevre koruma bölgesi olarak ilan edilmiştir (TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

ÖÇKB olarak ilan edilen bu alanların ortak özelliği; deniz, göl ya da akarsulara kıyılarının bulunması ve turistik faaliyetlerin yoğun yapıldığı alanlar olmasıdır. Bu alanlarda yapılaşma esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından belirlenmektedir.

2.1.3.3 Kıyı Alanlarında Yetki Çatışması

Türkiye'de kıyı alanları çok sayıda kurumun yetki ve sorumluluğu altındadır ve çeşitli kanunların konusu hâlindedir. Bu durum kıyılarda yetki çatışması sorununa neden olmaktadır. Kurumların yetki ve sorumlulukları:

- Kıyı alanlarında yapılacak uygulamalara yönelik en yetkili kurum Çevre ve şehircilik Bakanlığı'dır. Bakanlık, dolgu alanları başta olmak üzere, bütünleşik kıyı alanları yönetimi ve kıyıların planlanmasına ilişkin etüt ve uygulamaları, yapmak, yaptırmak ve onaylamakla yükümlüdür. Ayrıca, kıyı kenar çizgisinin tespit edilmesinde de tespit, onay ve tescil sağlama sorumluluğu vardır.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, kıyılardaki ekolojik dengeyi sağlamak amacıyla nehir havza yönetimi planlarını hazırlamak ve buna yönelik mevzuat çalışmalarını yönetmekle yükümlüdür.

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, kıyılarda yer alan turizm odaklı tesisler ve alanlara yönelik hazırlanan uygulama imar planlarını onaylamakla yükümlüdür.
- Denizcilik Müsteşarlığı, kıyılarda yapılacak teknik altyapı tesisleriyle ilgili planlama ve denetleme yetkisine sahiptir.
- Özelleştirme Dairesi Başkanlığı, kıyı kanununun 6.maddesinde belirlenen arazi ve yapılar için kıyı kenar çizgisi tespitinde bulunma, uygulama imar planları hazırlama ve ruhsatlandırma yetkilerine sahiptir.
- Büyükşehir Belediyeleri, kendi sınırları içinde bulunan kıyı alanları için hazırlanan planları onaylama ve denetleme yetkisine sahiptir.
- Belediyeler, mücavir alan dışında, belediye sınırları içinde yer alan kıyılarda hazırlanan planları onaylama ve denetleme yetkisine sahiptir.
- İl Özel İdareleri, mücavir alan sınırları içinde yer alan kıyı alanları için hazırlanan planları onaylama ve denetleme yetkisine sahiptir.

Kıyılar üzerinde farklı kurumların yetki ve sorumluluğunun bulunması, kıyı alanlarının bütüncül olarak yönetilmesini ve planlanmasını güç kılmaktadır. Örneğin, kıyılardaki dolgu alanları T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğundayken, kıyı kenar çizgisinin gerisinde kalan alanlarda yetki ve sorumluluk ilgili belediyesinde ya da mücavir alandaysa İl Özel İdaresi'ndedir. Aynı zamanda, kurumlar arası koordinasyon sağlanmadığından mevzi imar planları yoluyla kıyılarda birbirinden uyumsuz, çeşitli fonksiyonlar yer edinmektedir. Bu durum, kıyılarda parçacıl uygulamalara neden olmakta, kontrolsüz yapılaşma, nüfus artışı, çevresel kirlilik ve doğa tahribatlarını beraberinde getirmektedir.

2.1.3.4 Uluslararası Yükümlülükler

Türkiye, kıyı alanlarının korunması konusunda uluslararası iki sözleşmeye taraftır. Bunlardan ilki Akdeniz ve kıyılarının korunması amacıyla 2002 yılında taraf olunan Barselona Sözleşmesi'dir. İkincisi ise Karadeniz ve kıyılarının korunması amacıyla 1994 tarihinde yürürlüğe giren Bükreş Sözleşmesi'dir.

Barselona Sözleşmesi (Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi)

1975 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kapsamında hazırlanan ve 2002 yılında taraf olduğumuz Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması

Sözleşmesi'dir (Akdeniz Eylem Planı). Sözleşmeye, Birleşmiş Milletler Çevre Programı çatısı altında 21 Akdeniz ülkesi ve Avrupa Birliği taraftır. 1976 yılında Akdeniz Eylem Planı çerçevesinde yürütülecek faaliyetlerin hukuki dayanağını oluşturmak üzere hazırlanan Barselona Sözleşmesi, 1981 yılında yürürlüğe girmiştir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Sözleşmeyle, Akdeniz'deki bitkisel topluluklar ve denizel bitki türlerinin korunmasını sağlamak için yönetimsel ve yasal önlemler almak, Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin hükümetlerine deniz kirliliğini tespit ve kontrol etmede yardımcı olmak, onların ulusal çevre politikalarını hazırlamak, hükümetlerin alternatif gelişme modelleri için daha iyi seçenekler belirlemesinde ve kaynaklarını daha iyi ve makul kullanmalarındaki yeteneklerini geliştirmek hedeflenmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Barselona Sözleşmesi'nin gemi ve uçaklardaki boşaltma işlemlerinden, tehlikeli atıklardan, kara kökenli faaliyetlerden, petrol ve diğer zararlı maddelerden, deniz dibinin keşfinden kaynaklanabilecek kirliliğe karşı, özel koruma alanları ile biyoçeşitliliğin korunmasına dair ve bütünleşik kıyı alanları yönetime dair olmak üzere 7 protokolü bulunmaktadır (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Sözleşme kapsamındaki protokol faaliyetleri, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olup, Türkiye yalnızca Akdeniz'de Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Protokolü'ne taraf değildir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Bükreş Sözleşmesi

Nüfusu yaklaşık 160 milyon olan Karadeniz Havzası'nda yaşanan çevre sorunları ile deniz ve kıyıda yaşanan kirliliğin önemli boyutlara ulaşması nedeniyle, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin ortak bir yaklaşımla sorunlara çözüm bulması zorunlu hâle gelmiştir. Bu kapsamda, Karadeniz'e kıyısı bulunan Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye arasında 21 Nisan 1992 yılında Bükreş Sözleşmesi imzalanmış ve sözleşme 15 Ocak 1994 yılında yürürlüğe girmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Bükreş Sözleşmesi, Karadeniz ve havzası için ortak bir vizyon belirlemek ve strateji geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sözleşmeyle, Karadeniz'de kirlilik ve ekosistemin bozulması ile mücadele etmek, biyoçeşitlilik kaybını önlemek, ortak proje ve

faaliyetler gerçekleştirmek hedeflenmektedir. Bükreş Sözleşmesi kapsamında, kara kökenli faaliyetlerden, petrol ve diğer zararlı maddelerden, deniz çevresinde yapılan boşaltma işlemlerinden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi ve biyolojik çeşitlilik ile peyzajın korunmasına yönelik 4 protokol bulunmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021).

2.2 Kıyının Yönetimi

Kıyı alanları, çeşitli çatışmaların yaşandığı alanlardır. Bu çatışmaların ortadan kaldırılması için kıyıların yönetilmesine ve planlanmasına ihtiyaç vardır. Sektörel çatışmaların neden olduğu çevre sorunları, kıyıların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında zorluklara neden olmaktadır. Kıyılarda sanayinin varlığı ekonomik çıkarlar üzerinde bir çatışma yaratırken, turizm faaliyetleri nüfus fazlalığının neden olduğu çevresel ve davranışsal etkiyi yönetme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Kıyı yönetimi kavramı, başlarda çevre sorunlarına çözümler bulmaya yönelik olarak ortaya çıkan çevre yönetimi kavramının bir parçası olarak görülebilir. Ancak daha sonraları yalnızca fiziksel ya da biyolojik çevreyi değil, insanların kıyılardan yararlanma biçimini ve toplumsal çevreyi de bir bütün olarak ele alır (Duru, 2003, s. 63).

Erginöz (1998), kıyı alanlarını yönetiminin temel amaçlarını şu şekilde özetlemektedir:

- "Uyumlu ve dengeli kullanımı teşvik etmek için ilgili tüm sektörleri kapsayan entegre bir politika ve karar alma süreci sağlamak,
- Kıyı alanlarının mevcut ve tasarlanmış kullanımlarını ve bunların karşılıklı etkilerini belirlemek,
- Kıyı yönetimi ile ilgili iyi tanımlanmış konular üzerinde yoğunlaşmak,
- Önemli projelerin etkilerinin önceden değerlendirilmesi ve sistematik biçimde gözlenmesi de dâhil olmak üzere, proje planlamasında ve uygulanmasında koruyucu ve ihtiyati yaklaşımlar kullanmak,
- Kirlilik, deniz erozyonu, kaynak kaybı ve yaşam ortamının tahrip olması da dâhil olmak üzere, kıyı ve deniz alanlarının kullanımı sonucunda meydana gelen değer değişikliklerini yansıtan, ulusal kaynak ve çevre muhasebesi gibi yöntemlerin geliştirilmesi ve uygulamasını teşvik etmek,

- İlgili bireylerin, grupların ve örgütlerin mümkün olduğu ölçüde, ilgili bilgilere erişmesini sağlamak, kendilerine uygun düzeylerde planlama ve karar alma süreçlerine katılma ve istişarelerde bulunma fırsatı tanımak" (aktaran Uçlar, 2012).

Kay ve Alder (1999), kıyı yönetiminin geçirdiği aşamaları şöyle özetlemektedir:

- 1950-1970 yılları arasında; sektörel yaklaşımın benimsenmesi, yapılacak çalışmalarda halk katılımının düşük düzeyde olması, ekolojinin çok fazla önemsenmemesi ve yalnızca onarıcı önlemler alınması,
- 1970-1990 yılları arasında, çevrenin önem kazanmaya başlaması ve çevre bilincinin güçlenmesi, sektörler arası bütünleşmenin artması, halk katılımının artması, mühendisliğin ön plana çıkması ve proaktif önlemler alınması,
- 1990-2000 yılları arasında ise sürdürülebilir kalkınma kavramının önem kazanması, çevre yönetiminin kapsamlı hâle gelmesi, halk katılımının vurgulu olması.

2000'li yıllardan sonra ise kıyı yönetimine ilişkin yaklaşımlarda, daha bütüncül bir bakışın gerekli olduğu görülmüş ve buna bağlı olarak bütünleşik kıyı alanları yönetimi kavramının ve bütünleşik kıyı alanları planlarının önem kazanmıştır.

2.2.1 Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Kavramı

Kıyılar önceleri dar bir bakış açısıyla ele alınıp yalnızca kıyı çizgisi düzeyinde değerlendirilmekteydi. Kıyı yönetimi kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte kıyılar, kara ve deniz yönünde uzanan alanları da içine alan bir inceleme alanı hâle gelmiştir. İlk etapta daha çok kara yönündeki etkinliklerin etkileri üzerinde durulsa da zamanla denizi de içine alan daha geniş bir açıdan ele alınmaya başlanmıştır. Kıyı sorunlarının geniş bir açıdan ele alınması "kıyı yönetimi" yerine "kıyı bölgesi yönetimi" kavramına doğru evrilmiştir.

Ünsal (1997)'a göre; "Kıyı bölgesi ile anlatılmak istenen, kıyının yalnızca deniz ve kara ile buluştuğu yer olarak algılanmaması, bunun da ötesine giderek deltaların, sahillerin, kumsal ve kumulların, kayalıkların, bataklıkların kısaca denizin etkisinde kalan tüm karasal alanın da göz önünde bulundurulmasıdır" (Duru, 2003, s. 70).

Keleş (2021), bütünleşik kıyı alanları yönetimini; *"kıyı kenar çizgisinden kara doğrultusunda kıyıları çevreleyen kara parçalarının doğal ve kültürel değerlerinin daha iyi korunabilmesi için kıyıların ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel bütün*

yönleriyle birlikte ele alınıp planlanmasını ve yönetimini sağlamayı öngören yaklaşım" olarak tanımlamaktadır (Keleş, 2021, s. 36).

Bütünleşik kıyı alanları yönetimi, 1980'li yıllarda ortaya çıkmış ancak 2000'li yıllarda önem kazanmış bir kavramdır. Birçok sektörün bir arada ele alındığı, kıyı alanlarında sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak için, önlem alıcı ve uyarlanmış bütünsel kaynak yönetim süreci olarak tanımlanmaktadır. Bütünleşik kıyı alanları yönetiminin temel amacı:

> "Sürdürülebilir kalkınma ile kıyı alanlarının korunması ve biyoçeşitliliğin yaşatılması, daha etkin bir yöntem yoluyla kıyı alanlarının tüm kullanımlarının etkileşimlerini gözeterek sürdürülebilir kalkınma ve kullanım koşullarının sağlanmasıdır." Hedefi ise "Kıyı alanlarında uyumlu ve dengeli kullanımı teşvik etmek için tüm sektörleri kapsayan bütünsel politika ve karar alma sürecini kurumsallaşmayı ve yasal düzenlemeleri sağlamaktır" (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

2.2.2 Uluslararası Ölçekte Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi

Kıyı alanlarının yönetimine yönelik olarak yapılan ilk çalışmalar, 1972 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkarılan Kıyı Alanları Yönetimi Yasası ile başlamıştır. Bu yasa, diğer devletlerin kıyı alanları yönetimi konusunda çalışmalar yapmasında öncü olmuştur. 1970'li yıllarda kıyı alanları yönetimine dair yapılan çalışmalarda, kıyıyı oluşturan kara ve denizin çevresel, toplumsal ve ekonomik açılardan birbirinden ayrı şekilde ele alındığı görülmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde, bu yaklaşımın sonuç vermediği görüldüğünden yeni yaklaşım arayışları başlamıştır. Bu yaklaşım geleneksel yöntemlerden farklı olarak, Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi yaklaşımı olmuştur. Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansı'yla birlikte bu yeni yaklaşım uluslararası ölçekte yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca 1976 yılında kabul edilen Barselona Sözleşmesi ile 2008 yılında kabul edilen Akdeniz'de Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimine Dair Protokol, kıyı alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda atılan önemli adımlar olmuştur. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından, 2014 yılında AB üye ülkelerine yönelik olarak deniz alanlarının mekânsal planlaması için bir çerçeve oluşturulmasına dair bir yönetmelik hazırlanmıştır. Yönetmelikte, kıyı alanlarındaki baskıları azaltmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için bütünleşik planlama ve yönetim yaklaşımının benimsenmesi, ayrıca çalışmaların

kara ve deniz alanlarının etkileşimleri dikkate alınarak yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir (Değerli & Erbaş, 2021).

2.2.3 Türkiye'de Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi

Türkiye'de bütünleşik kıyı alanları yönetimine ilişkin çalışmaların geçmişi 1990'lı yıllara uzanmaktadır. Bu bağlamdaki çalışmalar, önceleri genellikle acil müdahale gerektiren küçük ölçekli alanlar üzerinde plan ya da projeler olarak hayata geçmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde ise ölçek biraz daha genişletilmiş ve özel çevre koruma bölgeleri ya da lagünler gibi alanlara yönelik olarak çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar, kıyıların rasyonel ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilebilmesini sağlayacak kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri içeren strateji dokümanları olarak ortaya çıkmıştır. Sonraki süreçte kıyı alanları, körfez kıyıları, il kıyıları hatta bölge kıyıları ölçeğinde ele alınmaya, 2008 yılıyla başlayan bu süreçte Bütünleşik Kıyı Alanları Planları hazırlanmaya başlanmıştır (Söylemez, Çakır, Gökalp, & Nal, 2018).

Bütünleşik Kıyı Alanları Planları

Türkiye'de Bütünleşik Kıyı Alanları Planları (BKAP), planlama kademelenmesinde yeri olmayan ancak imar planlarını yönlendiren bir rehber niteliğindedir. BKAP tanımı ve esasları, 2014 yılı itibariyle Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde yer bulmuştur. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde Bütünleşik Kıyı Alanları Planı:

> "Kıyıları, etkileşim alanı ile birlikte tüm sektörel faaliyet ve planları, sosyal ve ekonomik konuları da içerecek şekilde bütünleşik bir yaklaşımla ele alan, koruma ve kullanma dengesini sağlayacak biçimde mekânsal hedef, strateji ve eylem önerilerini ve yönetim planını kapsayan, 1/25.000 veya 1/50.000 ölçekte şematik ve grafik planlama diline uygun, plan paftası ve planlama raporu ile bütün olarak stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği içinde hazırlanan plandır." şeklinde tanımlanmaktadır (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde BKAP için, mekânsal planlama kademesi içinde yer almadığından ancak kıyı ve etkileşim alanına özgü stratejik yaklaşımları içerdiğinden, imar planı kararlarını yönlendiren bütüncül bir yaklaşım olduğundan, plan üzerinden ölçü alınamayacağından ve plan üzerinden doğrudan bir uygulama yapılamayacağından bahsedilmektedir.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Bütünleşik Kıyı Alanları Planlarının beş temel bileşeni bulunduğunu söylemektedir. Bunlar; stratejik yaklaşım, etkin karar süreci, koruma-kullanma dengesi, bilgi toplama ve izleme-denetlemedir.

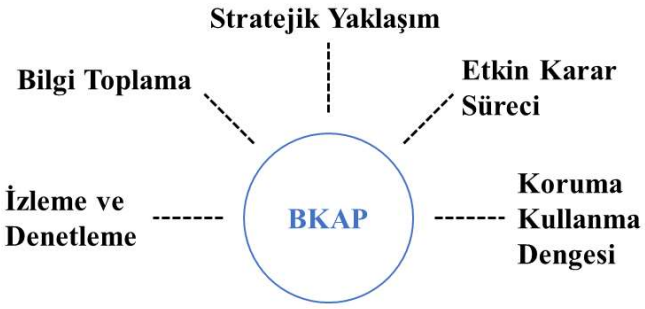

Şekil 2.3 : Bütünleşik kıyı alanları planlarının bileşenleri. (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021)

Bütünleşik Kıyı Alanları Planlarını hazırlayan kurum olan T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, planın amaçlarını şu şekilde belirtmektedir:

- Kıyı planlama ve uygulama çalışmalarına yeni bir yaklaşım getirmek,
- Kıyılarda koruma ve denetimle ilgili tedbirleri belirlemek,
- Kıyı alanlarında yerel beklenti ve talepleri yönlendirmek,
- Kıyılarda örtüşen yetki alanlarını düzenlemek,
- Kıyı alanlarının uyumlu ve dengeli bir şekilde korunarak kullanımını teşvik etmek üzere tüm sektörleri dikkate alan bütüncül politika ve karar alma süreçlerini sağlamak,
- Kıyı alanlarında yapılacak kıyı yapılarına ilişkin uygulamalar için yol gösterici strateji ve hedefler üretmek (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Özaydın (2021), bütünleşik kıyı alanları planları için:

> "Bu yeni kavram; mekânsal planlar kademelenmesinde yer almayan, kıyı ve etkileşim alanına özgü stratejik yaklaşımla hazırlanan ve imar planlarını yönlendiren plan olarak tanımlandığı için, bu konuda ülkemizde tam olarak yerine oturamamıştır. Bütünleşik kıyı alanları planının, fiziki bir plan olmadığı ve plan üzerinden doğrudan uygulama yapılamayacağı, uygulamaların plan hükümleri ile yönlendirilmek kaydıyla alt ölçekli imar planları doğrultusunda yapılacağı anlaşılmaktadır. Bu durumda planın; üst ölçekte zorlayıcı, yöneten, bağlayıcı, yasal bir belge değeri taşıdığı görülmekle birlikte, uygulamayı nasıl yönlendireceği kesinlik kazanamamıştır." demektedir (Özaydın, 2021).

Türkiye'de 2008 yılından itibaren hazırlanmaya başlanan Bütünleşik Kıyı Alanları Planları için üç nesil sınıflama yapmak mümkündür. Buna göre:

- **Birinci nesil planlar;** İzmit Körfezi (Kocaeli-Yalova) Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, İskenderun Körfezi (Adana-Mersin-Hatay) Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Samsun Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Planlaması, Antalya Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Planlaması,
- **İkinci nesil planlar;** İzmit Körfezi (Kocaeli-Yalova) Bütünleşik Kıyı Alanları Planı Revizyonu, İskenderun Körfezi (Adana-Mersin-Hatay) Bütünleşik Kıyı Alanları Planı Revizyonu, Bursa İli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı,
- **Üçüncü nesil planlar** ise Aydın-Muğla İlleri Bütünleşik Kıyı Alanları Planı ve Balıkesir-Çanakkale İlleri Bütünleşik Kıyı Alanları Planı'dır (Söylemez, Çakır, Gökalp, & Nal, 2018).

Planların üç nesil olarak sınıflandırılmasının nedeni, 2008'den bu yana ilerleyen zamanda planların dayandırıldığı mevzuatın, temel ilkelerinin, yönetim boyutunun ve plan dilinin değişim göstermiş olmasıdır. 2008-2011 yılları arasındaki dönemi kapsayan birinci nesil planların yasal dayanağı 1982 anayasası ve 3621 sayılı kıyı kanunu ile ilgili yönetmelikleri iken ikinci ve üçüncü nesil planlar Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne de uygun olacak şekilde yapılmaya başlamıştır. Birinci nesil planların temel ilkeleri; sürdürülebilir gelişme, önleyicilik, ihtiyatlılık, rehabilitasyon ve halkın katılımı iken ikinci nesil planlarda bu ilkelerin yerini sürdürülebilirlik, sektörler arası uyum, katılım, doğal ve kültürel değerlerin korunması ve planlar arası uyumun aldığı görülmektedir. 2018 yılı ve sonrasını kapsayan üçüncü nesil planlarda ise biyolojik ve doğal çeşitlilik, sürdürülebilirlik, koruma-kullanma dengesi, sektörler arası uyum ve ortak mirasın korunması ilkeleri göze çarpmaktadır. Plan dili açısından değerlendirildiğinde, birinci nesil planlarda mecbur edici ve kısıtlayıcı, ikinci nesil planlarda ise zorlayıcı ve yol gösterici olan plan dilinin üçüncü nesil planlarda zorlayıcı, kontrollü, yöneten ve denetleyen bir hâle geldiği görülmektedir (Söylemez, Çakır, Gökalp, & Nal, 2018).

Tez çalışmasına konu olan Ayvacık İlçesi, üçüncü nesil olarak sınıflandırılan ve 2018 yılında hazırlanan 1/50.000 ölçekli Balıkesir-Çanakkale İlleri Bütünleşik Kıyı Alanları Planı içerisinde yer almaktadır.

Özaydın (2021), kıyıların anayasa kapsamında belirlenen şekilde kamu yararı gözetilmesi gereken alanlar olduğunu vurgulamakta, Balıkesir-Çanakkale İlleri Bütünleşik Kıyı Alanları Planı'nda koruma ile ilgili ilkelerin ve önceliklerin ilk bakışta kamu yararını gözettiğini söylemektedir. Buna karşılık, planın planlama hiyerarşisinde yer almaması nedeniyle üst ya da alt ölçekli planlarla ilişki kurulamadığından, ayrıca plan kararlarının ölçütünün belirsiz olduğundan, bu yüzden planın hedeflediği biçimin aksine bütünleşik bir yapının oluşmadığından ve doğal alanların korunamadığından bahsetmektedir (Özaydın, 2021).

Tüm bu incelemeler ışığında ülkemizde bütünleşik kıyı alanları planlarının gelişim gösterdiği ancak kıyı alanlarına yönelik bütüncül bir yaklaşımın henüz sağlanamadığından bahsetmek mümkündür.

2.3 Kıyılar ve Kamu Yararı Üzerine

Kıyılar üzerinde kamu yararının gözetilmesi anayasal düzeyde bir gerekliliktir. Ancak kamu yararı genellikle devlet yararı olarak ele alındığından, bazı durumlarda toplumun her kesiminin kıyılardan eşit olarak yararlanma hakkını ortadan kaldırmaktadır. Bu başlık altında kamu yararı ve toplum yararı kavramları incelenmiş ve bu bağlamda kıyı alanları değerlendirilmektedir.

2.3.1 Kamu Yararı ve Toplum Yararı Kavramları

Türk Dil Kurumu, kamu yararını *"devletin gereksinimlerine cevap veren ve bu ihtiyaçları karşılayan, topluma yarar sağlayan değerler bütünü"* olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2021). Toplum yararı kavramı ise kamu yararıyla eş anlamlı olarak görülmektedir.

Kamu yararı ve toplum yararı kavramları, çoğunlukla şehircilik, kamu yönetimi ve hukuk alanlarında kullanılan ve tanımları net olmayan kavramlardır. Farklı disiplinler açısından farklı bakış açılarıyla ele alınabilmektedir. Şehircilik açısından ele alındığında, Keleş (2021) kamu yararını *"kamu kuruluşlarının elinde bulunan yetkilerin ve kaynakların halkın iyiliği için kullanılmasını belirleyen tüzel koşul, iyelik hakkının sınırının belirtilmesinde kullanılan ve bu hakkın özüne dokunulmamasını güvenceye bağlayan yasal ölçü"* olarak tanımlamaktadır (Keleş, 2021).

Kamu yararı ve toplum yararı kavramları her ne kadar aynı anlamı içeriyormuş gibi algılansa da farklılıkları bulunmaktadır.

> Doğanay (1974)'a göre, kamu yararı kurulu düzenin korunmasındaki çıkardır. Kurulu düzen özel mülkiyete dayanıyorsa, bu takdirde "kamu yararı" özel mülkiyetin korunmasındaki çıkar anlamına gelir. Böylece de sonuçta kamu yararı, bireyin çıkarı ile özdeşleşir. Bu nedenledir ki "kamu yararı " kavramı özel mülkiyet kadar eskidir. Toplum yararı ise kurulu düzenin niteliğidir. Ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarlarını ifade eder. Bir ülkedeki düzenin toplum yararına olması zorunlu değildir. Düzenin, ortak çıkarı koruyucu niteliği bir altyapı sorunudur. Daha doğrusu alt yapıyı oluşturan mülkiyet anlayışına bağlıdır. Bu nedenle özel mülkiyetin salt bireysel olduğu bir ülkede, düzen toplum yararına olmaz. Ama böyle bir düzende kamu yararı gereği sınırlamalar vardır. Şu hâlde toplum yararı alt yapıyı koruyucu değil, onu oluşturan bir kavramdır (Doğanay, 1974).

Anayasa'nın 35. maddesinde "mülkiyet" genel başlığı altında bu iki kavram birlikte yer almaktadır:

> "Madde 35: Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz." (T.C. Anayasası, 1982).

Buradan yola çıkarak, kamu yararının özel mülkiyeti de içerebildiği ancak toplum yararının daha geniş bir kapsamının olduğu ve herkese eşit yarar sağlanması anlamına geldiği, kamu yararının bireysel yararları da içerdiği ancak toplum yararının buna karşı olduğu yorumu yapılabilmektedir.

2.3.2 Toplum Yararı Bağlamında Kıyı

3621 sayılı Kıyı Kanunu'nun 5. maddesinde "*Kıyılar, herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır. Kıyı ve sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir."* denilmektedir.

Bu hükmün dayanağı olarak ise T.C. Anayasası'nın 43. maddesinde;

> "Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir." denilmektedir (T.C. Anayasası, 1982).

Bu hükümler ışığında, kıyılarda kamu yararı gözetilmesinin anayasal düzeyde bir gereklilik olduğu söylenebilir. Ancak toplum yararı yerine kamu yararı kavramının gözetilmesi, kıyıların bireysel çıkarlar doğrultusunda kullanılabilmesine de zemin hazırlamaktadır. Örneğin, kıyı alanında yapılacak bir yat limanının ekonomik getirisinin her ne kadar kamuya fayda sağlayacağı düşünülse de en temel bakış açısıyla, sermaye sınıfına hizmet ettiği söylenebilir. Aynı zamanda, mekânsal açıdan bakıldığında kıyı kullanımının yalnızca yat sahiplerine ayrılacağı öngörüsüyle, yine toplum yararından uzak bir uygulama olacağı yorumu yapılabilir.

Kıyıların toplum yararına kullanımı hem mekânsal hem de ekonomik ya da sosyal fayda düzeyinde eşitlikçi olmalıdır. Toplumun her kesimine eşit oranda fayda sağlayacak kıyı kullanımları, anayasal düzeyde bahsedilen kıyıların kamuya ait olduğu ilkesiyle ancak o noktada örtüşebilir.

Çalışmanın inceleme alanı olan Ayvacık kıyı alanları ve hinterlandında son dönemlerde yapılan ekoturizm amaçlı ilave imar planlarında gerekçe olarak kamu yararına uygulamalar yapılacağı söylense de ne kamu yararının ne de toplum yararının önemsenmediği, özel sektöre hizmet eden rant odaklı uygulamalar olduğu net biçimde görülmektedir.

2.4 Ekoturizm Kavramı

Ekoturizm, özellikle son yıllarda Türkiye'de yaygınlaşmaya başlayan sürdürülebilir bir turizm çeşididir. Doğa turizmi, ekolojik turizm gibi alternatif turizm türlerini ifade eden ekoturizm kavramı, tanımları, ilkeleri, amaçları ve örnekleri üzerinden bu başlık altında incelenmektedir.

2.4.1 Ekoturizmin Tanımlanması

Sözlük tanımı olarak ekoturizm, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözeten, doğal alanlara karşı duyarlı bir turizm türüne karşılık gelmektedir. Turizm faaliyetleri içerisinde doğaya dayalı olarak tarif edilen ekoturizm, sürdürülebilir kalkınmanın bir aracı olarak görülmektedir. Rahemtulla & Wellstead (2001) ve Tutcu (2021) referans alınarak derlenen ve geliştirilen, ekoturizmin literatürde yer alan çeşitli tanımlamalarına aşağıdaki çizelgede yer verilmektedir (Rahemtulla & Wellstead, 2001).

Çizelge 2.1 : Ekoturizmin tanımları ve öne çıkan kavramlar. (Rahemtulla & Wellstead, 2001 ve Tutcu, 2021'den alıntı yapılarak araştırmacı tarafından derlenmiştir.)

Tanımlayan	Tanım	Öne Çıkan Kavramlar
Kutay, 1989	Doğal alanların turizm tabanının bir parçası olarak planlandığı ve biyolojik kaynakların açıkça sosyal ekonomik sektörlerle bağlantılı olduğu bir kalkınma modelidir.	Doğal alanların kalkındırılması ve geliştirilmesi
Ceballos ve Lascurain, 1989	Manzaranın, vahşi bitki ve hayvanların ve bu alanlarda bulunan kültürel tezahürlerin incelenmesi ve keyfinin çıkarılması amacıyla nispeten bozulmamış veya kirlenmemiş doğal alanlara yapılan seyahattir.	Doğal ve kültürel çekicilik, gözlemsel amaçlı seyahat
Boo, 1991	Doğa turizmi ile eş anlamlı olup, kuş gözlemciliği, balina gözlemciliği, kır çiçeği fotoğrafçılığı gibi faaliyetleri barındıran tüketimsiz bir rekreasyondur.	Doğa turizmi, tüketimsiz bir rekreasyon
Boeger, 1991	Dünyadaki yenilenebilir kaynakları, diğer kültürlerin çeşitliliğini ve saygınlığını önemseyen çevresel açıdan güvenli turizmdir.	Çevresel olarak güvenli turizm
Ecotourism Association of Australia, 1992	Çevresel ve kültürel anlayışı, takdiri ve korumayı teşvik eden ekolojik olarak sürdürülebilir turizmdir.	Ekolojik açıdan sürdürülebilir turizm
Scace ve ark., 1992	Yerel toplulukların bütünlüğüne saygı gösterirken ekosistemin korunmasına da katkıda bulunan aydınlatıcı bir doğa seyahati deneyimidir.	Yerellik, ekosistemi koruyan doğa seyahati
Ecotourism Society, 1993	Ekosistemin bütünlüğünü ve doğal kaynakların korunmasını sağlayan, yerel halk için ekonomik fırsatlar üreten, çevrenin kültürünü ve doğal yapısını anlamak için doğal alanlara yönelik yapılan sorumlu seyahattir.	Yerellik, doğal alanlara yönelik seyahat
Commonwealth Department of Tourism, 1994	Doğal çevrenin yorumlanmasını içeren ve ekolojik olarak sürdürülebilir olarak yönetilen doğa temelli turizmdir.	Sürdürülebilir, doğa temelli turizm
Eagles, 1994	Sürdürülebilir turizmin niş bir pazarı ve tüketime dayalı olmayan dört biçiminden bir olan, doğal ortamları keşfetmek ve öğrenmeyi içeren seyahattir.	Sürdürülebilir turizmin alt piyasası

Çizelge 2.2 : Ekoturizmin tanımları ve öne çıkan kavramlar (devam). (Rahemtulla & Wellstead, 2001 ve Tutcu, 2021'den alıntı yapılarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.)

Tanımlayan	Tanım	Öne Çıkan Kavramlar
Tickell, 1994	Doğanın çeşitliliğinin ve insan kültürünün tadını çıkarmak için ve her ikisine de zarar vermeden seyahattir.	Doğal hayattan zevk almak için yapılan seyahat
Blamey, 1997	Bireylerin neredeyse bozulmamış doğal alan olarak kabul ettiği bir yere seyahat ettiği ve evden 40 km'den uzakta olduğu, birincil amacın yörenin kültürel yansımalarını, manzarayı, vahşi bitkileri ve hayvanları incelemek ve öğrenmek olduğu deneyimdir.	Doğal ve kültürel değerleri keşfetmek için yapılan bireysel faaliyet
World Tourism Organization (UNWTO), 2002	Biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunan, yerel halkın refahını sağlayan, yorumlama ve öğrenme deneyimi içeren, turistlerin ve turizm endüstrisinin sorumlu eylemini içeren, küçük ölçekli işletmeler tarafından öncelikle küçük gruplara sunulan, yenilenemeyen kaynakların en olası tüketimini gerektiren ve özellikle kırsal kesimdeki insanlar için yerel katılım, ortaklık ve iş fırsatlarını vurgulayan bir turizm çeşididir.	Biyoçeşitliliğin korunduğu, yerel halkın refahını sağlayan ve sorumlu eylemleri içeren bir turizm çeşidi
Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), 2009	Korumayı teşvik eden, düşük düzeyde olumsuz ziyaretçi etkisine sahip olan ve yerel halkın aktif sosyo-ekonomik katılımı sağlayararak fayda sağlayan, doğanın ve buna eşlik eden kültürel çevrenin tadını çıkarmak ve değerini anlamak için, nispeten bozulmamış doğal alanlarda yapılan çevre açısından sorumlu olunan ziyarettir.	Yerel halka yarar ve negatif ziyaretçi etkisine sahip, çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyaret
Kahraman ve Türkay, 2012	Turistlere deneyim fırsatı sunarak, ziyaret edilen yöreyi tanıma imkânı veren, turistlerin anlayışları ile beğenilerini destekleyerek, koruma etiğini zenginleştiren, çevreye yönelik sorumlu olunan ve negatif etkilerin azaltıldığı, yerel ekonominin sahip olduğu girdileri en yüksek düzeye çıkartan bir turizm türüdür.	Yöreye ilişkin deneyimlerin edinildiği, çevreye karşı sorumlu, yerel ekonomiyi kalkındıran turizm türü
Mahravan, 2012	Kalkınma politikaları ve ilkelerinin, yerel halkın turizmin geliştirilmesi sürecine katılması yoluyla, doğal ve kültürel miras başta olmak üzere çevresel mirasın korunmasına dayanan sürdürülebilir turizm çeşididir.	Kalkınma politikaları ve yerel halk dikkate alınaraki çevresel mirasın korunduğu sürdürülebilir turizm çeşidi

Çizelge 2.3 : Ekoturizmin tanımları ve öne çıkan kavramlar (devam). (Rahemtulla & Wellstead, 2001 ve Tutcu, 2021'den alıntı yapılarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.)

Tanımlayan	Tanım	Öne Çıkan Kavramlar
The International Ecotourism Society (TIES), 2015	Çevreyi koruyan, yerel halkın refahını sağlayan hem bölge halkı hem de turistler için yorumlama ve eğitimi içeren doğal alanlara sorumlu olarak yapılan seyahattir.	Doğal çevreyi negatif etkilerden koruyan, yerel halkın refah seviyesini artıran sorumlu yolculuk

1990'lardan bu yana ekoturizm tanımlarına bakıldığında, öne çıkan kavramların değişim gösterdiği görülmektedir. Başlarda doğa turizmi, gözlemsel seyahat ya da rekreatif bir seyahat olarak tanımlanan ekoturizm, zamanla sürdürülebilir, yerel kalkınmayı destekleyen, doğal çevreyi negatif etkilerden koruyan bir turizm türü olarak görülmeye başlanmıştır.

Ekoturizmle birlikte yeşil turizm, alternatif turizm, doğa turizm, yabanıl turizm, macera turizmi, kültürel turizm ya da kırsal turizm gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Sürdürülebilir turizmin bir alt bileşeni olan ekoturizmin, aşağıdaki şekilde sürdürülebilir turizm biçimleri geliştirme sürecinde nereye yerleştirilebileceği görülmektedir. Bu şekil aynı zamanda ekoturizmin, kırsal ve kültürel turizm unsurlarını içermekle birlikte, doğa turizminin sürdürülebilir bir versiyonu olduğunun göstergesi niteliğindedir.

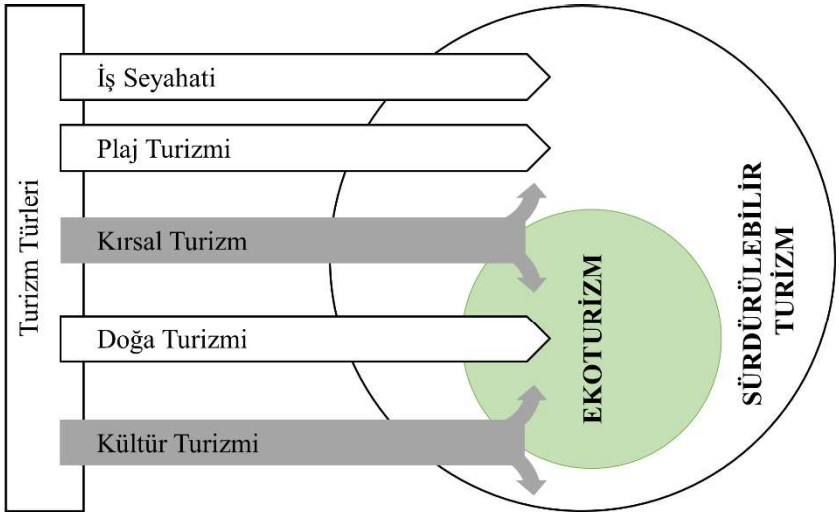

Şekil 2.4 : Turizm türleri arasında ekoturizmin yeri. (UNEP, 2002)

Tüm bunlar ışığında, günümüzde ekoturizmi, doğal yaşamın gözlendiği seyahatlerin ötesinde, yerel ekonomiyi kalkındıran, istihdam sağlayan, doğal çevrenin korunduğu, ziyaretçilere doğal yaşamı deneyimleme fırsatı sunan ve sorumluluk almalarını sağlayan sürdürülebilir bir turizm türü olarak tanımlamak yerinde olacaktır.

2.4.2 Ekoturizmin Amaçları ve Bileşenleri

Ziffer (1990)'a göre, ekoturizmin amacı, ziyaretçileri doğal alanlara çekmek ve geliri yerel koruma ve ekonomik kalkınmayı finanse etmek için kullanmaktır (Rahemtulla & Wellstead, 2001).

Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne göre ekoturizmin amaçları aşağıdaki gibidir:

- Turizmin doğal ve geleneksel çevreye verdiği tahribatı en alt düzeye indirmek,
- Turistleri ve yerel halkı, doğanın ve yerel sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik olarak eğitmek,
- Turizmin, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesini sağlamak,
- Koruma kapsamındaki doğal ve sosyo- kültürel alanların yönetimi için kaynak ayrılmasını sağlamak,
- Turizmin negatif etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla, sosyo-kültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli takip ve değerlendirme programlarını desteklemek,
- Turizmin, yerel halkın geçimine katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesini temin etmek,
- Turizmin, yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini artıracak şekilde gelişmesini temin etmek,
- Çevreyle uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki ve yaban hayatını koruyan turizmin altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek (world-tourism.org, 2021).

Fennel&Eagles (1990), yerel topluluklar, kaynak yönetimi ve tur operatörlerinin, ekoturizm gelişiminde gerekli bileşenler olduğunu söylemektedir (Rahemtulla & Wellstead, 2001).

Üzümcü& Koç (2017), ekoturizmin, turist, yer, aktivite ve olanak bileşenlerinin olduğunu söyleyerek ekoturistlerin profilini, doğal ve kültürel alanlara seyahat

etmekten hoşlanan, yerel kültürleri öğrenmeye hevesli olan kişiler olarak tariflemektedir. Ekoturizmi, doğal nitelikli alanlarda, korunan alanlarda ya da kültürel çekiciliği olan alanlarda, çevreye duyarlı teknolojilerin ve yerel kaynakların kullanımını gerektiren bir etkinlik olduğunu söylemektedir (Üzümcü & Koç, 2017).

Ekoturizmin bileşenlerinden biri olan "aktiviteler" aşağıdaki başlıkta açıklanmaktadır.

2.4.3 Ekoturizm Aktiviteleri

Doğal çevreye yönelik aktiviteler çerçevesinde gerçekleştirilen ekoturizm aktiviteleri amaçlarına göre üç farklı başlık altında ele alınabilir. Tekin (2017)'ye göre, ekoturizmi öğrenmeye dayalı aktiviteler, eğlenmeye dayalı aktiviteler ve dinlenmeye dayalı aktiviteler olarak farklı başlıklar altında toplamak mümkündür. Aşağıdaki şekilde, ekoturizm aktivitelerinin türlerine göre dağılımı verilmektedir.

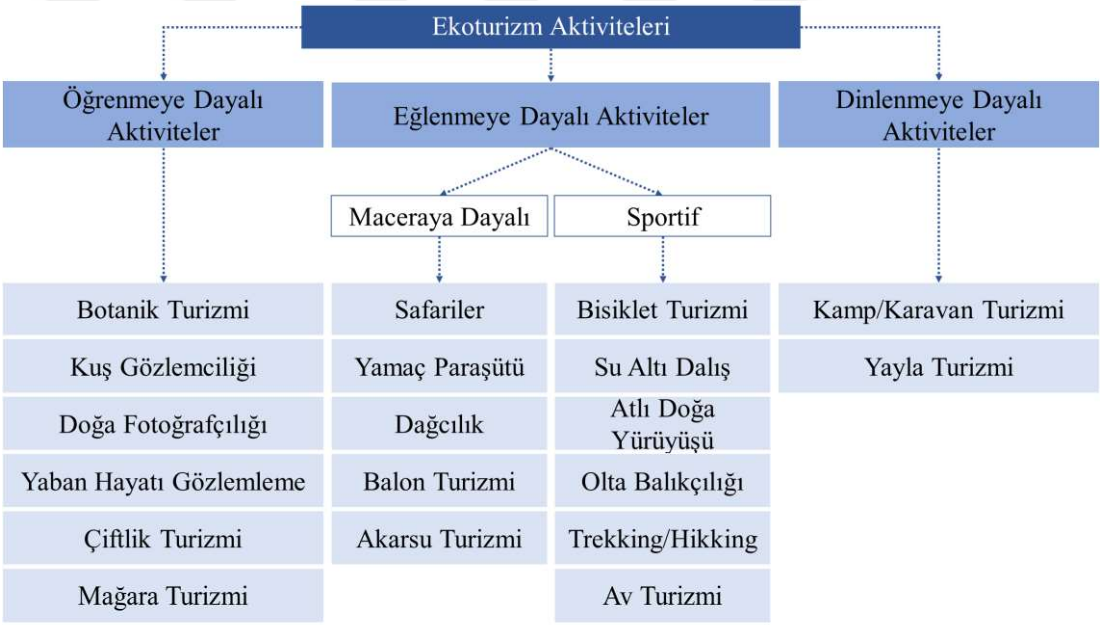

Şekil 2.5 : Ekoturizm aktiviteleri. (Tekin, 2017)

Öğrenmeye dayalı aktiviteler, botanik turizmi, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, yaban hayatı gözlemleme, çiftlik turizmi ve mağara turizmi gibi niteliklerine göre ayrılmaktadır. Botanik turizmi; nadir görülen ve yerel bitkilerin keşfedildiği, kuş gözlemciliği; o yöreye özgü yaşayan ya da göç eden kuşların gözlendiği, doğa fotoğrafçılığı; doğadaki dikkat çekici unsurların fotoğraflandığı, çiftlik turizmi; kırsal yörelerde yerel lezzetlerin ya da o yere özgü değerlerin deneyimlendiği, mağara turizmi ise bölgede bulunan mağaraların keşfedildiği ve haritalandığı aktiviteleri tarif etmektedir. Eğlenmeye dayalı aktiviteler, maceraya dayalı ve sportif olmak üzere ikiye

ayrılmaktadır. Maceraya dayalı aktiviteler turistlerin adrenalin dozunu artıran safari, yamaç paraşütü, dağcılık, balon turizmi ve akarsu turizmi (rafting, kano vb.) gibi aktiviteleri içermektedir. Sportif amaçlı yapılan aktiviteler ise bisiklet turizmi, su altı dalış, atlı doğa yürüyüşü, olta balıkçılığı, trekking/hikking ve av turizmi gibi aktiviteleri içermektedir. Dinlenmeye dayalı aktiviteler ise kamp/karavan turizmi ve yayla turizmini içeren, konaklama gerektiren aktiviteleri tariflemektedir (Tutcu, 2021).

2.4.4 Ekoturizmin Etkileri

Ekoturizm, sürdürülebilir bir turizm biçimi olarak doğaya karşı duyarlı, koruma-kullanma dengesi gözeten bir özelliğe sahiptir. Olumlu etkileri olmasına karşın olumsuz bazı etkileri de bulunmaktadır. Aşağıdaki çizelgede ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan yarattığı olumlu ve olumsuz etkilere yer verilmektedir.

Çizelge 2.4 : Ekoturizmin yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler. (Kuter & Ünal, 2009)

	Olumlu Etkiler	**Olumsuz Etkiler**
Çevresel	– Değerli doğa alanlarının doğal park ya da koruma alanı hâline getirilmesi – Bu alanlarda tarım, kereste ticareti ya da madencilik gibi çevreye zarar veren faaliyetlerin engellenmesi – Turistlerin ekoturizme yönelmesiyle enerji kaynaklarının kullanımından tasarruf edilmesi	– Nüfus artışının yarattığı tehdit – Erozyon – Orman alanlarında tahribat – Ulaşım olanakları ve inşa faaliyetlerindeki artışın neden olduğu tahribat – Kıt kaynaklar için rekabet ortamının artması
Ekonomik	– Büyüme oranının yılda 3 katına çıkmasıyla en hızlı büyüyen sektör hâline gelmesi – Ekonomik çeşitliliğe neden olması ve tek sektör bağımlılığını engellemesi – Yerel topluluklar için istihdam olanaklarının artmasını sağlaması – Bölgesel gelirlere katkı sağlaması	– Yerel enflasyona sebep olması

Çizelge 2.5 : Ekoturizmin yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler (devam). (Kuter & Ünal, 2009)

	Olumlu Etkiler	Olumsuz Etkiler
Sosyo-Kültürel	– Yerel topluluklar için yiyecek ve içme suyu teminini sağlaması – Sağlık hizmetlerinde gelişim – Yerel topluluklar için eğitimde gelişim – Geleneksel kültür öğelerinin ön plana çıkması – Konfor ve yaşam şartlarının iyileşmesi	– Kültürel faaliyetlerin bir ticari unsur olarak turistlere sunulması nedeniyle bu değerlerin orijinalliğinin bozulması – Konaklama, hizmet, alt yapı gibi yerel imkânların turistlerle paylaşılması, – Üst düzey kadrolar için yöre dışından yüksek ücretlerle istihdam sağlanması – Suç oranlarının artması, – Yerel kültürde ve dilde erozyona neden olması

Ekoturizm, çevreyi koruyan bir yaklaşıma sahip olduğundan değerleri doğa alanlarının koruma alanı ya da park hâline getirilmesi, bu alanların kereste ticareti ya da madencilik sektörleri tarafından tahrip edilmesini önleyen ve enerji kaynaklarının kullanımından tasarruf edilmesini sağlayan bir konumdadır. Buna karşılık aşırı kalabalığın yarattığı tehdit, ormanların tahribatı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan erozyon, artan ulaşım olanakları ile inşa faaliyetlerinin yarattığı tahribat ve nadir kaynaklar için rekabet ortamı yaratması doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerindendir. Ekonomik açıdan en hızlı büyüyen sektörlerden biri olan ekoturizm, yerel halk için ekonomik çeşitlilik yaratıyor, tek sektör bağımlılığını önlüyor, istihdam olanağı sağlıyor ve ilave bölgesel gelirlere neden olsa da yerel enflasyona neden olabilmektedir. Bir yerde ekoturizm faaliyetlerinin olması ve artması, o bölgede yiyecek ve içecek teminini, sağlık hizmetlerini, eğitim olanaklarını, konfor ve yaşam şartlarını artırsa da yerel kültürel değerlerin erozyona uğramasına ve suç oranlarını artırarak toplumsal yapının bozulmasına neden olabilmektedir.

2.4.5 Dünya'dan Ekoturizm Örnekleri

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Turizm Örgütü (WTO) himayesinde, 2002 BM Uluslararası Ekoturizm Yılı çerçevesinde, kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarından 132 ülkeden binin üzerinde katılımcı 19-22 Mayıs 2002 tarihleri arasında "Tourisme Québec" ve Kanada Turizm Komisyonu tarafından Kanada'nın Québec şehrinde düzenlenen Dünya Ekoturizm Zirvesi'nde bir araya gelmiştir. Zirve sonrasında ekoturizme yönelik amaçlar ve hedefler belirlenmiştir.

Ekoturizm faaliyetleri dünyada özellikle doğal çevresi bozulmamış ülkelerde yaygın olarak görülmektedir. Örneğin, Kosta Rika'ya gelen turistlere yapılan bir ankette neden Kosta Rika'ya gelmeyi tercih ettikleri sorulduğunda doğal güzellikleri nedeniyle olduğunu söylemişlerdir. Az gelişmiş kırsal alanlarda daha yaygın olarak görülen ekoturizm, yerel halkın fayda sağladığı bir turizm türü olarak görülmektedir. Doğu Afrika'da yer alan birçok ülke doğal çevrelerinin varlığından yararlanarak ekoturizmden önemli bir kaynak sağlamaktadır. Örneğin Kenya, doğal parklarının varlığı nedeniyle dünyanın önde gelen ekoturizm destinasyonlarından biri olarak görülmektedir. Ayrıca Nepal, Tanzanya gibi yoksul sayılan Asya ülkelerinde de ekoturizm ekonomik kalkınmaya fayda sağlayan bir araç olarak görülmektedir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2020).

Turizm açısından önemli bir destinasyon olan ve dünyanın en çok ziyaret edilen ikinci ülkesi olan İspanya'da, 2008 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz sonrası ayakta kalabilen tek sektör turizm olmuştur. 1990'lı yıllarda organik çiftçilik, sulak alanlarda kuşçuluk, Andalucia'nın beyaz kasabalarında bisiklet turları gibi aktivitelerle ekoturizme başlamıştır. Rüzgâr ve güneş enerjisi üretim potansiyeli bulunan ülkede, Madrid ve Barselona gibi şehirlerde yenilenebilir enerji kullanımı sayesinde çevreye duyarlı bir yaklaşım gelişmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı açısından ün kazanan İspanya, doğaya karşı duyarlı olması özelliğiyle de ön plana çıkmıştır. Bu potansiyelden yola çıkarak, çok sayıda ekoturizm faaliyeti ve tesisi ortaya çıkmıştır (İsayeva & Kasalak, 2016).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'da da yaygınlaşmaya başlayan turizm faaliyetleri önceleri daha çok kültür turizmi üzerineyken, zamanla sürdürülebilirlik ve ekoturizm adına aktiviteler yapılmaya başlanmıştır. 2002 yılında kurulan "Ekkoturizmo İtalia" oluşumuyla birlikte, tur operatörleri ve seyahat acentaları arasında koordinasyon sağlanmaya ve ekoturizm faaliyetleri desteklenmeye başlanmıştır. İtalya'da ekoturizmin yaygınlaşmasında öne çıkan diğer bir nokta "sıfır kilometre" yaklaşımının benimsenmesidir. Özellikle Sicilya bölgesinde görülen "sıfır kilometre" yaklaşımı, otellere ulaşımın eko-sürdürülebilir bir çerçevede yalnızca otobüsle sağlandığı ve tüm yeme-içme gereksinimlerinin yerelde sağlandığı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Sicilya aynı zamanda yeşil turizm projesine de ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Bölgenin koruma altında olan kısımlarına trenle erişim olanağı

sunulmuş ve yeşil alana ulaşımın artması ekoturist sayısının da artmasına neden olmuştur (İsayeva & Kasalak, 2016).

Milli parkları, volkanları ve nehirleri nedeniyle Kuzey Amerika'da turistler tarafından en çok tercih edilen ekoturizm destinasyonu olan Kosta Rika'da, 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara gelindiğinde ekoturizme bağlı otel sektöründe %400'lük artış yaşanmıştır. Kısa sayılabilecek bir sürede gerçekleşen bu artış, geleneksel tarım aktiviteleri ve hayvancılık ile ön planda olan ülkede yabancı yatırımcıların toprak almaya başlamıştır. Böylelikle ülke ekonomik açıdan kalkınırken, ekoturizm faaliyetlerinin de artmasına neden olmuştur. Özel mülklerde gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetleri zamanla küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaygınlaşmaya başlamasına neden olmuştur (İsayeva & Kasalak, 2016).

Dünyadan verilen örneklerin genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, İspanya, İtalya ve Kosta Rika'da ekoturizmin önemli bir gelir kaynağı olarak görüldüğü ve ekonomik gerekçeler nedeniyle kısa sürede yaygınlaştığından bahsetmek mümkündür. Ekoturizm, ekonomik açıdan kalkınmayı destekliyor olsa da doğal alanlarda artan nüfus, inşa ve altyapı faaliyetleri bu alanların zarar görmesine neden olmuştur.

2.4.6 Türkiye'de Ekoturizme Eleştirel Bakış

Türkiye doğal ve kültürel kaynakların zenginliği bakımından ekoturizm faaliyetleri için oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Hem zengin bir floraya ve faunaya sahip olması hem de mağara ya da kanyon gibi çeşitli jeolojik oluşumlara sahip olması nedeniyle Türkiye, ekoturizm açısından artı bir değere sahiptir. Ekoturizm açısından önemli kaynaklardan olan milli parkların sayısı 2015 yılı temmuz ayı itibariyle 40'tır. Bu durum ekoturizm potansiyeli taşıyan kaynakların varlığını yansıtmaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ekoturizm faaliyetleri 15 başlık altında toplanmıştır. Bunlar:

- Yayla turizmi,
- Dağcılık,
- Ornitoloji (kuş gözleme) turizmi,
- Foto safari,
- Akarsu sporları (kano-rafting)
- Çiftlik turizmi,
- Botanik (bitki inceleme) turizmi,
- Bisiklet turları,
- Doğa yürüyüşü (trekking),
- Atlı doğa yürüyüşü,
- Kamp-karavan turizmi,
- Mağara turizmi,
- Dağ turizmi ve doğa yürüyüşü,
- Hava sporları turizmi,
- Agro-turizm.

Bu sınıflamaya bakıldığında, Türkiye'de birçok alanın ekoturizm amaçlı değerlendirilebileceği görülmektedir. Ancak yalnızca bu potansiyeli taşıyor olması ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için yeterli değildir. Ekoturizmin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi aşamasında doğal çevrenin korunmasına yönelik olarak yerel yönetimlerin ve halkın ekoturizm konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de yaygınlaşan ekoturizm uygulamalarına bakıldığında, yeni ve dikkat çekici olan bu turizm çeşidinin kıt kaynakların korunmasında yetersiz kaldığı ya da ekoturizmin niteliklerine tamamıyla uygun olmayan inşa faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Son yıllarda kıyı turizmine yönelik tesislerin fiyatlarında görülen artış ve kentli bireylerin doğal bir ortamda tatil yapmaya olan yönelimi nedeniyle, daha ekonomik ve daha doğada hissettiren kamp turizmi ön plana çıkmıştır. Turistik tesislere bir alternatif olarak ortaya çıkan kamp alanları, kıyı turizmi açısından potansiyeli yüksek olan Türkiye'de Ege ve Akdeniz kıyılarında giderek artmaya başlamıştır. Tez çalışmasına konu olan Ayvacık'ta Assos ve Küçükkuyu arasındaki kıyı şeridi üzerinde de küçük ölçekli çok sayıda kamp alanı bulunmaktadır. Kamp alanlarının bölgede kontrolsüz olarak artması, nüfus artışına neden olduğundan ve altyapı gereksinimleri doğurduğundan kıyılar üzerinde baskı yaratmaktadır. Bodrum ve Çeşme gibi kıyı turizmi ve ikinci konutlarla ön plana çıkan yerleşimlerde karşılaşılan sorunlar, ekoturizmin yanlış algılandığı ve uygulandığı alanlar için de bir tehdit oluşturmaktadır.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023

2007 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye 2023 Turizm Stratejisi kapsamında belirlenen vizyonun bir bileşeni sürdürülebilir turizmi yaygınlaştırmaktır. Bu bağlamda ekoturizm olgusu, doğa amaçlı turizm olarak ele

alınmış olup, ekoturizmin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, tez çalışmasına konu olan Ayvacık İlçesi'nin bulunduğu bölge, "Troya Kuzey Ege Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi" olarak belirlenmiş olup bu bölgede ekoturizme yönelik planlama ve uygulamaların artırılacağından söz edilmektedir.

Türkiye 2023 Turizm Stratejisi'nin başka bir hedefi de ekoturizme yönelik olarak eylem planı hazırlanması gerektiğidir. Bu doğrultuda T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından Türkiye Ekoturizm Eylem Planı hazırlanmış ve ülke genelinde 50'si mesire alanlarına entegre, 60'ı yeni olmak üzere 110 ekoturizm alanı belirlenmiştir. Belirlenen bu alanlarda yapılacak ekoturizm faaliyetlerinin yöre halkı ekonomisine katkıda bulunması, turizmi kalkındırması ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olması hedeflenmiştir.

Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Raporları

Son yıllarda T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ihale yoluyla hazırlatılan ekolojik temelli bilimsel araştırma raporları, doğal sit alanlarının statülerinin belirlenmesine yönelik olarak hazırlanan raporlardır. Bu raporların içeriğine ilişkin bilgiler Bakanlık tarafından şeffaf olarak yayınlanmamakta olduğundan raporların konumlarına ilişkin net bilgiler bulunmamaktadır.

2020 yılında T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı için hazırlanan Sayıştay Raporu'na göre, ekolojik temelli bilimsel araştırma raporlarının hazırlanma süreçleri mevzuata aykırı niteliktedir. Araştırma raporları yetersiz nitelikteki ekipler tarafından hazırlanmakta olup bilimsellikten uzak ve şeffaflık ilkesine aykırıdır. Aynı Sayıştay Raporu'na göre, İzmir- Manisa ve Muğla illeri için hazırlanan iki tane ekolojik temelli bilimsel araştırma raporu olduğu bilinmektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'de ekoturizme yönelik olarak stratejik yaklaşımlar geliştirilse de bunun planlı ve kontrollü şekilde gerçekleştiğinden söz etmek pek mümkün değildir. Çünkü, ekoturizm faaliyetlerine tamamen ekonomik kalkınma odaklı yaklaşıldığından, her ne kadar sürdürülebilirlik ilkesi gözetildiğinden bahsedilse de teşvikler ve uygulamalar bu ilkeyi sağlamayı güç kılmaktadır. Bununla beraber şeffaf olmayan ekolojik temelli bilimsel araştırma raporlarının hazırlanması da doğal alanların tahribatı konusunda tehlike oluşturmaktadır. Yani, ülkemizde üst merciler tarafından ekoturizm faaliyetlerine yönelik uygulamalar destekleniyor ve

önlemler alınıyor gibi görünse de ekonomik açıdan kalkınma, doğal alanların korunması konusuna göre daha ön plandadır.

2.5 Tüketim Kavramı

Kıyı alanları ve hinterlandında yaygınlaşan ekoturizmin yaratacağı mekânsal değişimler aslında mekânsal tüketime karşılık gelmektedir. Çalışmanın temel kavramlarından biri olan tüketim, tüketim biçimleri ve ekoturizmin yarattığı mekânsal tüketimin kıyı alanları üzerindeki etkisi ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.

2.5.1 Tüketimin Tanımlanması

En genel anlamda tüketim, bir malın ya da hizmetin alınması ve kullanılması olarak tanımlanabilir. Bu geleneksel tanımın ötesinde tüketim, yalnızca ekonomik anlamda satın alma yoluyla değil, zamanın ya da deneyimin satın alınmasını da ifade etmektedir. Gündelik yaşamın getirdiği birçok deneyim alanı tüketimin bir parçası konumundadır.

İnsanlar mutlu ve sağlıklı bireyler hâline gelebilmek için, iş dışında kalan zamanlarda dinlenmek, eğlenmek ya da kendini geliştirmek adına çeşitli aktivitelere ihtiyaç duyarlar. Uyumak, yemek ve çalışmak için ayrılan zamanın dışında kalan zaman veya dinlenmeye, gezmeye ve eğlenmeye ayrılan zamanlar boş zaman olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2021). Bu bakış açısıyla boş zaman, zorunlu ihtiyaçlar ve iş dışında kalan zamanları tariflemektedir.

Baudrillard (2004) boş zamanı, ekonomik bir karşılığı olmama koşuluyla değişik etkinliklere katılım yoluyla değerlendirilebilecek bir zaman olarak tanımlamakta ve boş zamanın herhangi bir üretken iş yapmadan geçirilen zaman olduğunu söylemektedir. Bu bakış açısıyla boş zamanı, üretken zamanların dışındaki bir zaman olarak tanımlamak doğru olsa da ekonomik karşılığı olmayan aktiviteleri tariflediğini söylemek günümüz koşullarında karşılık bulmamaktadır.

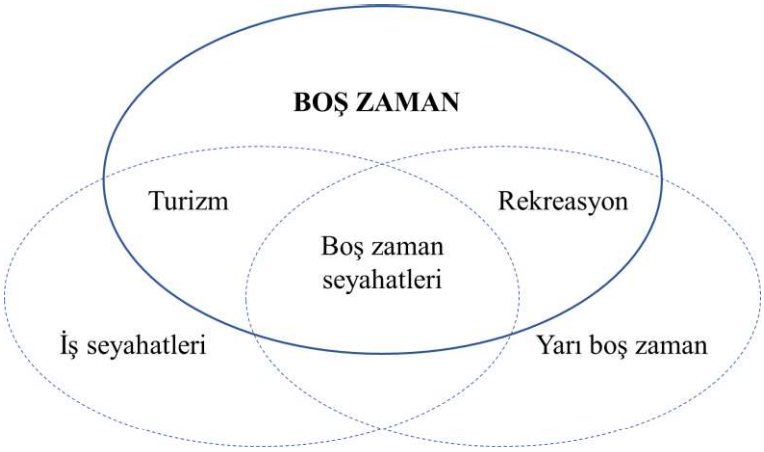

Şekil 2.6 : Boş zaman, turizm ve rekreasyon ilişkisi. (Stephen, 2003, s. 7)

Özellikle endüstri devrimi sonrası dönüşen kentlerde, çalışma saatlerinin gündelik yaşamda büyük bir yer tutması, boş zamanı zorunlu bir ihtiyaç hâline getirmiştir. İnsanlar boş zamanlarında yapacakları aktiviteler için çalışır duruma gelmişlerdir. Bu durum da boş zamanın bir tüketim nesnesi hâline gelmesine neden olmuştur. Boş zaman, kapitalist sistem için karlı bir değiş tokuş aracıdır. Burada söz konusu olan hem zamanın hem de paranın tüketimidir. Bu tüketim artışı mekânsal tüketimi de beraberinde getirmektedir.

Tüketim, yalnızca bireysel değil çoklu olarak da gerçekleşmektedir. Devlet tarafından izlenen politikalar yoluyla da kitlesel enerji tüketimleri, sanayiye bağlı hammadde tüketimleri ya da turizme bağlı olarak büyük otellerin yapılmasıyla doğanın tüketimi meydana gelmektedir (Barakazı, 2019).

2.5.2 Turizmin Neden Olduğu Tüketim Biçimleri

Tüketim, tek boyutlu bir kavram değildir. Yalnızca somut bir nesnenin ekonomik olarak harcanmasının ötesinde, çeşitli olgular için ekonomik, sosyal, mekânsal, psikolojik ve kültürel açılardan da ele alınabilecek bir kavramdır. Bu olgulardan biri de turizmdir.

Turizm, modern toplumlarda çok yaygın ve etkin bir boş zaman etkinliğidir. Turist olmak modern olmanın bir koşulu gibidir (Urry, 1995, s. 198). Kentli bireyler, gündelik hayatın yoğun temposundan sıyrılabilmek için genelde turistik aktiviteleri tercih ederler.

Turistik aktivitelerin neden olduğu ekonomik, sosyal, mekânsal, psikolojik ve kültürel olmak üzere beş farklı tüketim biçimi vardır:

- **Ekonomik Tüketim**

  Turistik aktiviteler, bir rekabet unsuru olmasının yanı sıra kâr amacı da gütmektedir. Artan tesislerle ve faaliyetlerle birlikte turizmin bölge ekonomisi üzerinde yarattığı enflasyon etkisi yerel halkı olumsuz olarak etkilemektedir.

- **Sosyal Tüketim**

  Plansız şekilde yapılan turizm hareketleri yerel halkın sosyal yapısını etkileyebileceğinden, turistler üzerinde de sosyal kalitenin düşmesine bağlı olarak olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

- **Mekânsal Tüketim**

  Turizmin gelişim gösterdiği bölgelerde, yapılaşmanın ya da altyapı gereksinimlerinin neden olduğu olumsuz fiziki koşullar ortaya çıkabilmektedir. Planlı gelişen ve sürdürülebilir turizm faaliyetleri büyük mekânsal değişimlere neden olmamakta ancak plansız ve sürdürülebilir olmayan turizm faaliyetleri bölgeyi fiziki olarak olumsuz etkilemektedir. Artan nüfus, altyapı yatırımları ve betonlaşma doğada dönüşü mümkün olmayan tahribatlara yol açarak, doğal alanların tükenmesine neden olacaktır.

- **Psikolojik Tüketim**

  Turistik bölgelerde, yerel halk ile turist arasında çatışma yaratabilecek unsurlara sebebiyet verilmemesi gerekmektedir. Barselona ve Venedik gibi şehirlerde turizm faaliyetlerinin büyümesiyle başa çıkamayan bölge sakinlerinin protestolar gerçekleştirdiği, Hawaii'de yerel halkın zamanla turistlere karşı suç işlemeye başladıkları bilinmektedir.

- **Kültürel Tüketim**

  Turizm, kültürel etkileşimi artıran ve deneyim sağlayan bir aktivitedir. Ancak bazı durumlarda yerel halk ile turistler arasında kültürel uyumsuzluk olması, bölgenin saygınlığının zedelenmesine neden olmakta ve çatışmalar yaratabilmektedir. Bu gibi durumlarda turizmde ticari kaygılar güdüldüğünden yerel halkın kültürel değerleri ikinci plana atılmakta ve yerel kültürün tüketimine neden olmaktadır (Barakazı, 2019).

2.5.3 Ekoturizmin Mekânsal Tüketime Etkisi

Turizmde olduğu gibi ekoturizmde de tüketimin çok boyutlu bir yapısı vardır. Mekânsal tüketim açısından ele alındığında; sürdürülebilir turizmin bir alt türü olan ekoturizm, her ne kadar çevreye duyarlı ve kıt kaynakların korunmasını gözeten bir yaklaşıma sahip olsa da kontrolsüz bir şekilde yaygınlaşması, koruma-kullanma dengesinin bozulmasına neden olmaktadır. Koruma- kullanma dengesinin bozulması, doğal çevrenin tahribatı ve ekolojinin tehdit altında olması anlamına gelmektedir.

Ekoturizm uygulamaları, alışılagelmiş standart turizmin aksine doğada var olan kıt kaynağın kontrollü bir şekilde kullanılmasını ve doğadan alınanın yerine konulmasını benimsemektedir. Ancak kontrolsüz ve plansız bir şekilde yaygınlaşan ekoturizmin yaratacağı sorunlar, turizmin getirdiği sorunlarla paraleldir.

Kentli bireylerin doğaya kaçış isteği ve artan turistik tesis fiyatlarına bir alternatif olan ekoturizm tesislerin varlığı, bölgede nüfus artışına neden olmaktadır. Nüfusun artmasıyla doğa tahribatının yaşanması kaçınılmazdır. Artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkan altyapı gereksinimleri ve bu doğrultuda yapılacak yatırımlar, tarım ve orman alanlarının yok olması, erozyon, su kirliliği, ekolojik yapının bozulması gibi etkiler ortaya çıkmaktadır.

2.5.4 Kıyı Alanlarında Mekânsal Tüketim

Kıyılar, kara ve suyun bir arada olduğu doğal nitelikli alanlardır. Su ve kara ekosistemi arasında bir geçişi temsil eden kıyılar, tarih boyunca ticari faaliyetlerin yürütüldüğü ekonomik bir kaynak aracı olmuştur. Günümüzde ise kıyılar yalnızca ticari faaliyetler değil, sanayi ve turizm sektörleri için de bir rekabet alanıdır.

Turizm faaliyetleri nedeniyle artan nüfus, mekânsal açıdan doğal çevrenin bozulmasına neden olmaktadır. Bu bozulma, suyun kirlenmesi, doğal nitelikli alanların tahrip edilmesi (örneğin Ayvacık kıyılarında bulunan zeytinlik alanlar gibi), ekolojik yaşamın zarar görmesi gibi koruma-kullanma dengesini bozan olumsuzlukları içermektedir.

Kıyılar, tükenebilir kaynaklardır. Bu yüzden sürdürülebilir yaklaşımlarla uygulamalar yapılmalıdır. Ekoturizm de sürdürülebilirlik ilkesini barındıran bir turizm çeşidi olduğundan kıyı alanlarındaki tüketimin minimize edilebileceği varsayılmaktadır. Ancak yanlış yapılan uygulamaların doğal çevreye ve kıyılara kitle turizminin yarattığı

tüketim kadar etkisi vardır. Kontrolsüz ve plansız olarak gelişen ekoturizm, kıyılarda en başta su kirliliği yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu durum, ekoturizm faaliyetlerinin öngörülemez bir şekilde nüfus artışına neden olmasından kaynaklanmaktadır. Nüfus artışıyla birlikte atık miktarının artması ve kıyı turizmi talebinin yükselmesi kıyılarda kirlenmeye neden olmaktadır.

Türkiye'deki kıyı turizmi potansiyeli düşünüldüğünde, kıyıların tehdit altında olduğunu fark etmek kaçınılmaz olacaktır.

2.6 Bölüm Sonucu

Tez çalışmasının ilk adımını oluşturan kavramsal çerçeve bölümünde, çalışmanın en temel kavramları olan kıyı, ekoturizm ve tüketim kavramları incelenmiştir. Kıyı alanlarının yalnızca fiziki bir unsur olarak ele alınmaması gerektiğinden bahsedilerek, kıyıların önemi ve kıyı alanlarında yaşanan sorunlar ortaya koyulmuştur. Kıyılar, tarih boyunca kentler için önemli ekonomik kaynak olmuştur. Bu bağlamda farklı sektörler için bir rekabet alanı hâline gelmiştir ve bu rekabet kıyılar üzerinde baskıya neden olmaktadır. Kıyılar doğal alanlar olduğundan, kıyılarda karşılaşılan en büyük sorun, artan nüfus ve yapılaşmaya bağlı olarak koruma-kullanma dengesinin bozulmasıdır.

Kıyılar, 1982 tarihli T.C. Anayasası olmak üzere çeşitli kanun ve yönetmeliklerle koruma altındadır. Kıyıların korunması ve geliştirilmesi konusunda mevzuatta çok sayıda kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. Bunlar incelendiğinde görülmüştür ki, farklı kanunların ve farklı kurumların kıyılarda söz sahibi olması, bir yetki çatışması doğurmakta ve kıyıların bütüncül olarak ele alınamamasına neden olmaktadır. Oysaki kıyılarda koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi için bütüncül bir yönetime ihtiyaç vardır. Bu noktada, bütünleşik kıyı alanları yönetimi kavramı ve Türkiye'deki uygulamalar incelenmiştir. Türkiye'de 2008 yılından bu yana T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan Bütünleşik Kıyı Alanları Planlarının ilkesel, yönetsel ve içerik anlamında gelişim gösterdiği ancak planlama hiyerarşisi içinde yer almayan planlar olduklarından yalnızca bir tavsiye niteliğinde oldukları görülmüştür.

1982 tarihli T.C. Anayasası'nda kıyıların korunmasının yanı sıra kamu yararı gözetilerek kullanılması gerektiğinden de bahsedilmektedir. Buradan yola çıkılarak, kamu yararı ve toplum yararı kavramları tartışılmış ve kıyılar toplum yararı bağlamında ele alınmıştır. Kamu yararı ilkesi, kıyıların özel mülkiyete de konu

olabileceğini belirtirken toplum yararı kıyıların toplumun tamamının yararına ve erişimine açık olacak şekilde kullanılmasını söylemektedir.

Çalışmayı yönlendiren bir başka önemli kavram olan ekoturizmin literatürde yer alan tanımları incelenmiş ve 1980'li yıllardan bu yana ele alınış biçimindeki farklılıklar ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda, başlarda doğa turizmi, gözlemsel seyahat ya da rekreatif bir seyahat olarak tanımlanan ekoturizmin, zamanla sürdürülebilir, yerel kalkınmayı destekleyen, doğal çevreyi negatif etkilerden koruyan bir turizm türü olarak görülmeye başlandığı söylenebilmektedir. Ayrıca, ekoturizmin yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler incelenerek, uluslararası örneklere ve Türkiye deneyimlerine yer verilmiştir. Uluslararası örneklerde ekoturizmin ekonomik bir kalkınma aracı olarak görüldüğü ve ani olarak yaygınlaşması nedeniyle doğal alanların tahribatına yol açtığı görülmüştür. Türkiye'de ekoturizm konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında da ekonomik kalkınmanın ön planda tutulduğu ve doğal alanlar için bir tehdit unsuru hâline geldiği söylenebilmektedir.

Kıyı alanları ve hinterlandında ekoturizmin yaratacağı mekânsal değişimler aslında mekânsal tüketimin konusudur. Bu bağlamda ele alındığında tüketim kavramı, çalışmanın temel kavramlarından biri olarak görülmüştür. Kentli bireylerin yoğun yaşam temposundan sıyrılabilmek için yaptığı aktivitelerin başında turistik aktiviteler gelmektedir. Kent yaşamından bunalan bireyler son yıllarda kitle turizmi yerine doğaya yönelik olan ekoturizme yönelmiş durumdadır. Bir boş zaman tüketim aracı olarak ekoturizmin birçok boyutta olduğu gibi mekânsal tüketime de neden olduğu görülmüştür. Kıyı alanları ve hinterlandında ekoturizme bağlı olarak yaşanan mekânsal tüketim iki boyutludur. İlki doğal çevrenin tüketilmesi (kıt kaynaklar, doğal nitelikli alanlar ya da ekolojik yapı), diğeriyse buna bağlı olarak plansız gelişen mekânların estetik algı açısından uyumsuzluk yaratmasıdır.

3. AYVACIK KIYI ALANLARI VE HİNTERLANDINDA EKOTURİZM OLGUSU VE YARATTIĞI MEKÂNSAL DEĞİŞİMLER

Bu bölümde, tez çalışmasının inceleme alanı olan Ayvacık İlçesi'ne dair genel bilgiler verilerek, planlama mevzuatı incelenmekte ve ortaya çıkan bilgiler ışında mekânsal değişimlerin, tüketim biçimlerinin toplum yararıyla ilişkisine yer verilmektedir.

Ayvacık ilçesini kapsayan planlama mevzuatında ilk olarak hiyerarşinin en üst kademesinde yer alan TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, daha sonra Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı incelenmekte, ilçede kıyı alanları ve ekoturizm konularıyla ilgili olarak ne tür kararlar alındığına yer verilmektedir. Planlama hiyerarşisinde yer almayan ancak imar planlarına yön veren Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı da bu bağlamda ele alınmakta ve kıyı alanları ile etkileşim alanlarındaki yetersizliğine değinilmektedir. Sonrasında, üst ölçekli planlarda belirlenen mekânsal ve stratejik kararlar ile Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planları karşılaştırılmakta, oluşacak mekânsal farklılıklar incelenmekte ve tartışılmaktadır.

1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planı hazırlanan alanlarda gerçekleşecek yapılaşma ile mevcut durum, çevre düzeni planıyla belirlenen yapılaşma kararları dikkate alınarak üç boyutta modellenmekte ve karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma sonucu doğal alanların ekoturizm alanına yani yapılaşmış alana dönüştürülmesiyle gerçekleşecek olan mekânsal değişim yansıtılmaktadır.

3.1 Ayvacık'a Dair Genel Bilgiler

Bu başlık altında, Ayvacık ilçesinin konumu, mekânsal özellikleri ve turizm potansiyeline ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

3.1.1 Ayvacık'ın Konumu

Konum itibariyle Çanakkale ilinin güneybatısında yer alan Ayvacık, kuzeyinde Ezine ve Bayramiç ilçelerine, doğusunda ise Balıkesir'in Edremit İlçesi'ne komşudur. Aşağıdaki haritada, ilçenin konumu gösterilmektedir.

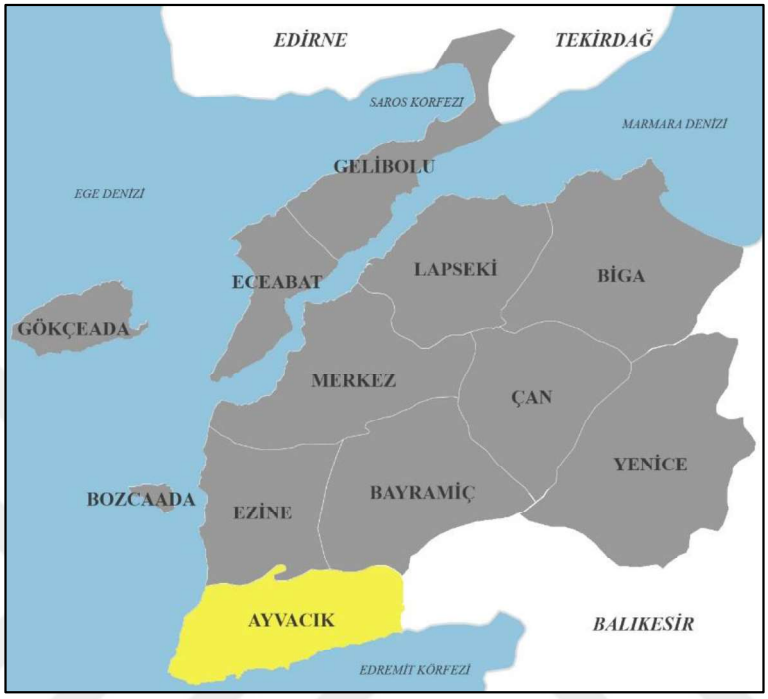

Şekil 3.1 : Ayvacık'ın konumu. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

3.1.2 Ayvacık'ın Mekânsal Özellikleri

Tez çalışmasının inceleme alanı olan Ayvacık, Çanakkale il sınırları içinde yer alan ve Ege Denizi'ne kıyısı bulunan bir ilçedir. Yaklaşık 83km kıyı uzunluğuna sahip olan Ayvacık, Çanakkale kıyılarının %12'sini oluşturmaktadır ve kıyıların 8 km'si plaj olarak kullanılmaktadır. Yüzölçümü 874 km² olan ilçenin %52'si orman alanıdır.

3.1.3 Ayvacık'ta Turizm Potansiyeli

Kıyı turizmi ve termal turizmin yaygın olarak görüldüğü Ayvacık'ta, Yeşilyurt, Adatepe ve Nusratlı Köyleri önemli ekolojik turizm değerleri arasında yer almaktadır. Küçükkuyu ve Kadırga Koyu kıyı turizmi merkezi olarak ilan edilmiştir. Ayvacık'ta doğa turizmi kapsamında, foto-safari, dağ-yayla gezileri, sportif olta balıkçılığı, botanik geziler, endemik bitki gözlemi gibi aktiviteler yapılmaktadır. Ayrıca çok sayıda Antik kenti, kalıntıları ya da tarihi yapıları barındırması nedeniyle kültür turizmi de yaygın olarak görülmektedir.

Aşağıdaki haritada, önemli turizm noktaları gösterilmektedir. İlçenin güney kıyılarında turizm potansiyelinin yüksek olduğundan bahsetmek mümkündür.

Şekil 3.2 : Ayvacık'taki mevcut turizm odakları. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

3.2 Ayvacık Kıyı Alanları ve Hinterlandını Etkileyen Planlama Mevzuatı

Bir yerde yapılacak olan her türlü mekânsal müdahalenin plan kararlarına uygun şekilde yapılması gerekmektedir. Ayvacık'ı kapsayan üst ölçekli üç plan bulunmaktadır. Bunlar, TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı'dır. Bu başlık altında, bahsedilen planlar kıyı alanları ve ekoturizme yönelik olarak incelenmektedir.

3.2.1 TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

Güney Marmara Kalkınma Ajansı tarafından 2014 yılında Balıkesir ve Çanakkale illerini kapsayan, TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı hazırlanmıştır. Plan üç ana eksen etrafında şekillenmekte olup, turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik stratejiler "güçlü ekonomi ve rekabetçi sektörler" ekseni altında ele alınmıştır. Buna göre:

- Edremit Körfezi Alt Planlama Bölgesi'nde yer alan Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit, Ayvacık; Çanakkale Alt Planlama Bölgesi'nde bulunan Ezine, Çanakkale ve

Gelibolu Yarımadası; Marmara ve Erdek hattı ile Gökçeada ve Bozcada turizm gelişiminde öncelikli alanlardır.

– Agro-turizm, kırsal turizm gibi alternatif gelir kaynakları çiftçilere ve ilgili paydaşlara tanıtılacaktır. Bu doğrultuda yerel yaşam ve ürün temalı köyler oluşturularak turizme kazandırılması sağlanacaktır (TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Aşağıdaki şekilde, plana yönelik mekânsal gelişim stratejik kararları verilmektedir.

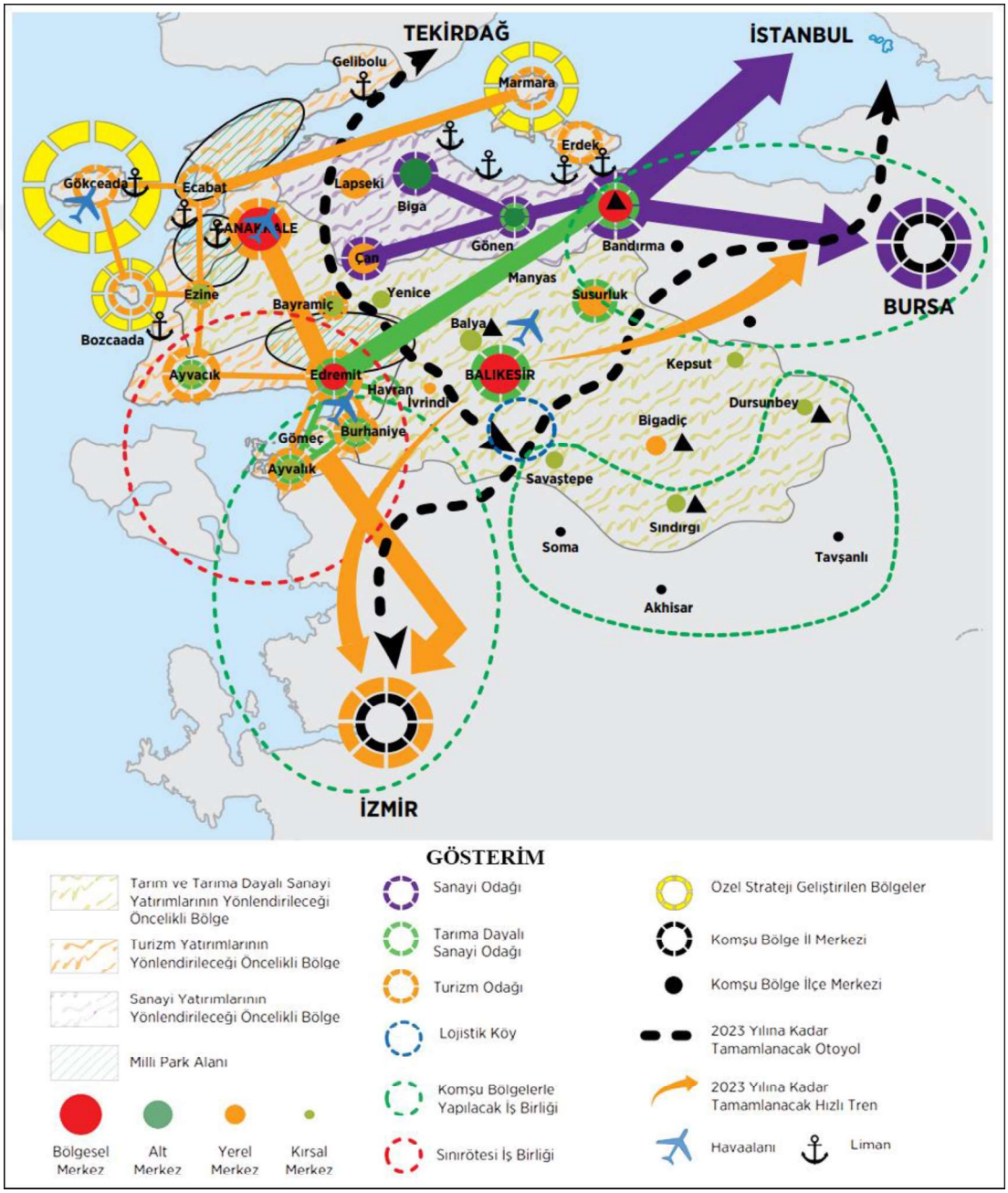

Şekil 3.3 : Mekânsal gelişim stratejisi (TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Planda, Ayvacık İlçesi kırsal merkez olarak sınıflandırılmakta olup, Turizm ve Tarıma Dayalı Sanayi Odağı, aynı zamanda "Turizm Yatırımlarının Yönlendirileceği Öncelikli Bölge" olarak belirlenmiştir. Ayrıca planda, Ayvacık İlçesi'nde su kirlilik oranının yüksek olduğundan ve bu durumun evsel atıklar ya da turizm kaynaklı olduğundan bahsedilmektedir.

Plan kapsamında Ayvacık İlçesi'nde kıyı turizmi, sağlık ve termal turizmi, kültür turizmi ve doğa turizmi/ekoturizm faaliyetlerinin bulunduğundan, ekoturizm faaliyetleriyle ilgili olarak ise turizmden kısa vadede kar etme anlayışı yerine, doğal kaynakları etkin şekilde kullanarak ve sürdürülebilirlik anlayışı göz önünde bulundurularak sahip olunan potansiyellerin etkin şekilde değerlendirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

3.2.2 Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

20.08.2014 tasdik tarihli Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın vizyonu;

> Coğrafi konumu açısından erişilebilirlik ve önemli metropollere olan yakınlık avantajını, yüksek altyapı olanaklarını, zengin tarımsal ürün-sanayi ve turizm potansiyeli ile birleştirebilen, aynı zamanda bölgesine ve yurtdışına da hizmet veren bir planlama bölgesidir (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Planın temel amacı ise 2040 yılı hedef alınarak, Balıkesir ve Çanakkale İl sınırları içinde;

- Koruma-kullanma dengesinin kurulması,
- Koruma öncelikli alanları tehdit eder nitelikte kentleşme ve sanayileşmenin önlenerek kentsel ve kırsal gelişmelerin sağlıklı bir şekilde yönlendirilerek kontrol altına alınması,
- Tarım arazilerinin amaç dışı kullanımının önlenmesi,
- Hassas alanların (kıyılar, ormanlar, içme ve kullanma suyu havzaları, doğal, kültürel ve tarihsel değerler, milli parklar, tabiat parkları vb.) Korunması,
- Ülke ve hedefler doğrultusunda bölgenin sahip olduğu yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesi,
- Ekolojik dengeyi olumsuz etkileyecek yaklaşımların engellenmesi,

- Doğal ve çevresel değerlerin korunmasını sağlayacak yatırımları ve gelişmenin elde edilen veriler doğrultusunda eşik sentezine uygun olarak doğru alanlara yönlendirecek şekilde gelişmenin yönlendirilmesi
- Mevcut kullanımların bu plan strateji ve politikalarına uygun gelişiminin sağlanmasıdır (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Ayvacık İlçesi'ne Yönelik Plan Kararları

Plan kapsamında Ayvacık'a ilişkin geliştirilen mekânsal stratejiler aşağıdaki haritada gösterilmektedir. Buna göre, Ayvacık'ın batı ve güneyinde kalan kıyı alanları ile batısındaki kıyı hinterlandı turizm alanları olarak ön plana çıkmaktadır.

Ayrıca, plan kararlarını yönlendiren temel veriler içinde yer alan Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Eylem Planı (2007-2013) kapsamında Ayvacık'ın güneyi, güneydoğusu ve kuzeybatısı ekoturizm odakları olarak belirlenmiştir.

Planın politikaları sektörel, çevresel ve mekânsal olmak üzere üç odak üzerinden geliştirilmiştir. Ayvacık ilçesi kapsamında alınan plan kararları aşağıdaki çizelgede özetlenmektedir.

Çizelge 3.1 : Ayvacık'a yönelik plan kararları. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Sektörel Kararlar	– İlçedeki sektörel faaliyetlerde ilk sırada tarım gelmektedir. Buna yönelik olarak hayvancılık ve zeytincilik faaliyetlerinin desteklenmesinden bahsedilmektedir. – Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilçenin kıyı kesimi Behramkale Kadırga Koyu Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir. – Küçükkuyu bölgesinde, balıkçılığın ve zeytinciliğin desteklenebileceğinden bahsedilmektedir. – Ekolojik yapıya uygun bir anlayışla alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilebileceği ve kamping kullanımının desteklenmesi gerektiği söylenmektedir.
Çevresel Kararlar	– Tarım ve orman alanları ile ağaçlık alanları, sit alanlarının ve kıyı alanlarının korunması ve geliştirilmesi gerektiği söylenmektedir.
Mekânsal Kararlar	– Küçükkuyu kıyı kesimi turizm tesis alanı ve günübirlik kullanım olarak önerilmektedir.

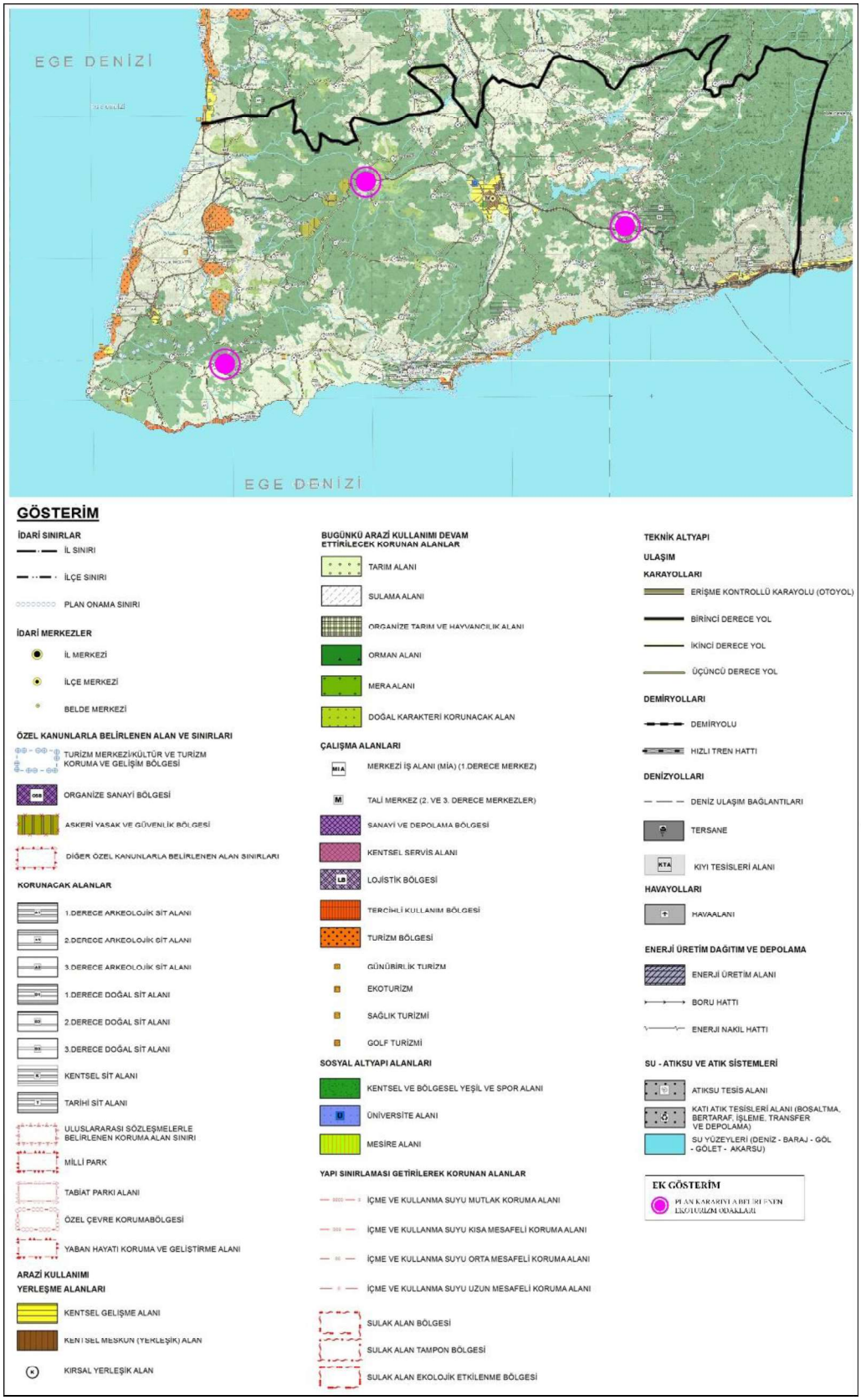

Şekil 3.4 : Planda Ayvacık ve ekoturizm odakları. (Balıkesir-Çanakkale planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni Planı kullanılarak, tez kapsamında araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.)

Ekoturizm ve kıyı turizmi, planın alt amaçları içerisinde yer alan kavramlardır ve bir alternatif turizm türü olarak görülmektedir. Aşağıda, planda ekoturizm ve kıyı alanlarının nasıl ele alındığı açıklanmaktadır.

Ekoturizme Yönelik Yaklaşım

Bir alternatif turizm biçimi olan ekoturizm, planda alternatif turizm (ekolojik, agro, kültürel vb.) yaklaşımlarının geliştirilmesi içinde ele alınıp ekonomik bir hedef olarak belirlenmiştir. Turizm ve mekânsal kullanımlara yönelik hedefler içerisinde yer alan alternatif turizmle ilgili; turizm tesis alanı kapasitesinin artırılması, alternatif turizm çeşitliliğinin geliştirilmesi ve yaz nüfusunun ikincil konut konaklamasını engellemek için çeşitli stratejilerle mümkün olacağından bahsedilmektedir. Ayrıca ekoturizm, turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik senaryoların bir parçası olup, alternatif turizm (eko, agro, doğa vb.) anlayışının geliştirilmesi, doğal, kültürel ve tarihi kimliği olan alanlarda kültür ve eko turizme dayalı günübirlik veya geçici kullanımların desteklenmesi vurgulanmaktadır. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Plan hükümleri kapsamında ekoturizm faaliyetleriyle ilgili olarak:

> "Planlama bölgesinin doğal ve kültürel kaynak zenginliği nedeniyle; agro (çiftlik) turizm, klimatizm etkinliği, at ile gezinti etkinliği, dağ bisikleti etkinliği, dağcılık etkinliği, doğada serbest yürüyüş, kamping/çadırlı kamp, kayak, kuş gözlemciliği, mağaracılık, trekking, yamaç paraşütü etkinlikleri için uygun alanlar bilimsel yöntemlerle belirlenecek ve çevreye olumsuz etki yapmayacak şekilde planlanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bu alanlarda aile işletmeciliği şeklinde pansiyonlar, çiftlik evleri, dağ evleri vb. Konaklama kullanımları, yeme-içme tesisleri ile yöresel ürünlerin satış üniteleri yer alabilir. Geleneksel mimarinin ve doğal yapının korunması esastır. Yerel kaynakların kullanımını sağlanacaktır. Bu kapsamdaki uygulamalarda turizm tesislerinin belgelendirilmesine ve niteliklerine ilişkin yönetmelik hükümlerine uyulması zorunludur." denilmektedir (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Kıyı Alanlarına Yönelik Yaklaşım

Planın çevresel, ekonomik ve mekânsal hedefleri içerisinde kıyı alanlarına yer verilmektedir. Bu hedefleri özetlemek gerekirse:

Çevresel bir hedef olarak öncelikle yüzey sularının korunması gerektiğinden ve en önemli yüzey suyunun deniz olduğundan bahsedilmektedir. Denizler, öncelikli olarak

korunması gereken alanlar olmakla birlikte, *"Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Planlama Projeleri"*nin hazırlanması ve *"Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması Projesi (Kuzey Ege-Susurluk-Marmara Havzaları)"* önceliklerinin artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kıyılarda yaşanan çevre sorunlarına yönelik olarak belirlenen hedefler arasında, sıvı atıkların toplanması ve arıtılması, görüntü kirliliğinin önlenmesi ve imar uygulamaları kapsamında kontrolsüz yapılaşmanın oluşturduğu kirliliğin önlenmesi yer almaktadır. Sıvı atıkların toplanması ve arıtılması hususunda, kıyı alanları ve turizm amaçlı kullanımlarda kara ve deniz bağlantılı faaliyetlerde büyük gemi atıkları (sintine tankı temizliği) ve atık su kapasitesini artıran tesis atıkları için müstakil çözüm şartları plan kararları olarak geliştirilmiştir. Görüntü kirliliği hususunda kıyı alanlarını ilgilendiren kısımda, ikincil konut alanlarının, niteliksiz turizm tesislerinin ve bilinçsiz kıyı kullanımının görüntü kirliliğine neden olduğu belirtilmektedir. Bilinçsiz kıyı kullanımıyla özellikle Edremit Körfezi ve Güney Çanakkale'de karşılaşıldığı vurgulanmaktadır. İmar uygulamaları kapsamında kontrolsüz yapılaşmanın oluşturduğu kirliliğin önlenmesi hususunda ise özellikle ikincil konutların yaz döneminde yarattığı nüfus artışının ve mevzi imar planlarıyla yapılan sanayi alanlarının kirliliğe neden olduğu ve bunun önlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, kentsel, arkeolojik, doğal ve kültürel değerlere ilişkin hedeflere yönelik olarak, özel kanuna tabi alanlar içinde yer alan kıyı alanlarındaki faaliyetlerle ilgili tedbirler alınması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Ekonomik bir hedef unsuru olarak kıyılar, balıkçılık ve su üretiminin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin ve kırsal kalkınmanın, sürdürülebilirliğin ve istihdamda sürekliliğin sağlanacağı bir mekân olarak ele alınmaktadır.

Mekânsal hedefler doğrultusunda kıyı alanları, önemli bir çevresel kaynak olarak ele alınmaktadır ve korunması ve kentsel yerleşim alanlarının doğal değerlere uyumlu bir biçimde geliştirilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca, planlama bölgesi kapsamında daha önceden hazırlanan 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planlarına bakıldığında (Edremit Körfezi Kıyı Kesimi, Güney Çanakkale Kıyı Kesimi, Karabiga-Gümüşçay, Kuzey Çanakkale Kıyı Kesimi, Gelibolu (Saroz) Yarımadası, Gökçeada, Bozcaada Çevre Düzeni Planları) bu planlara aykırı gelişmiş nitelik ve niceliklere rastlandığından ve kullanım kararlarının yenilenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

Aşağıdaki çizelgede planın hedefleri kapsamında kıyı alanlarına yönelik yaklaşımlar özetlenmektedir.

Çizelge 3.2 : Planda kıyı alanları. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Temel Hedef	Alt Hedef
Çevresel	**Yüzey Sularının Korunması:** Bütünleşik Kıyı Alanları Planları ile Havza Koruma Eylem Planlarının öncelikli olarak hazırlanması
	Sıvı Atıkların Toplanması ve Arıtılması: Kıyı alanlarının kullanımında kara ve denizle bağlantılı olarak yapılan faaliyetlerde oluşan atıklar, gemilerden kaynaklanan atıklar ve atık su miktarının artmasına neden olan tesislerdeki atıklar için kalıcı çözümler bulunması
	Görüntü Kirliliğinin Önlenmesi: İkincil konut alanlarının, niteliksiz turizm tesislerinin ve bilinçsiz kıyı kullanımının yarattığı görüntü kirliliğinin önlenmesi
	Kontrolsüz Yapılaşmanın Neden Olduğu Kirliliğin Önlenmesi: Özellikle ikincil konutların yaz döneminde yarattığı nüfus artışının ve mevzi imar planlarıyla yapılan sanayi alanlarının kirliliğe neden olduğu ve bunun önlenmesi
	Kentsel, Arkeolojik, Doğal ve Kültürel Değerlere Yönelik Hedefler: Özel kanuna tabi alanlar içinde yer alan kıyı alanlarındaki faaliyetlerle ilgili tedbirler alınması
Ekonomik	Balıkçılık ve su üretiminin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi
	Kırsal kalkınmanın, sürdürülebilirliğin ve istihdamda sürekliliğin sağlanması
Mekânsal	Korunması ve kentsel yerleşim alanlarının doğal çevreyle uyumlu olarak geliştirilmesi
	1/25.000 ölçekli çevre düzeni planlarına aykırı gelişmiş nitelik ve niceliklere rastlandığından kullanım kararlarının yenilenmesi

Kıyı alanları, planın çevreye yönelik senaryoları ve mekânsal senaryolar içerisinde yer almaktadır. Çevreye yönelik olarak, kıyı alanları başta olmak üzere tüm yerleşim alanlarında kentsel dönüşüm projeleri ve alt veya üst ölçekli planlara aykırı gelişmiş alanlara yönelik müdahale biçimlerinin alt ölçek gerekliliğinde belirlenmesi ve hayata geçirilmesinden bahsedilmektedir.

Mekânsal senaryolar kapsamında kıyı alanları, korunması gerekli doğal alanlar olarak tanımlanmış olup, *"çevreye duyarlı olarak, korunması mutlak gerekli alanlar ile bu alanlar üzerine baskı yaratmayacak, plan dönemi ve plan projeksiyona bağlı olarak somut nüfus büyüklükleri için gerekli ve yeterli miktarda mekânsal kullanım alanı ile (konut, turizm, sanayi, vb.) bu kullanımlara ilişkin teknik sosyal donatıların çağdaş güncel teknolojik gelişmeleri esas alan standartlara uygun sağlıklı kentleşme için gerekli şartların belirlenmesi"* gerektiğinden bahsedilmektedir (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Plana göre, Ayvacık'ın da içinde yer aldığı Edremit Körfezi yerleşmeleri *"turizm potansiyeline sahip, yaz kış nüfus dengesizliklerinin yaşandığı, ikincil konut baskısının yoğun olarak gözlemlendiği bölgelerde artan turizm faaliyetleri"* kentsel kapasiteyi zorlamaktadır (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014).

Plan hükümlerinde değinilen planlama hedefleri arasında *"kıyı yapılarının deniz ekosistemlerini bozmayacak şekilde, kara tarafındaki kullanımlar ve çevresindeki doğal yapı ile ilişkilendirilerek geliştirilmesini sağlamak"* yer almaktadır.

Planın genel hükümlerinde kıyı alanlarından yararlanmada öncelikli olarak kamu yararının gözetilmesi gerektiğinden ve bu alanlarda uygulama yapılabilmesi için kıyı kenar çizgisi tespitinin zorunlu olduğundan, kıyı kenar çizgisi tespitinin 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik hükümleri çerçevesinde yapılması gerektiğinden, kıyı kullanımlarının (günübirlik – turizm) yapılmasında alt ölçekli planların bütüncül olarak hazırlanması gerektiğinden, yapılaşma koşullarının ilgili kanun ve yönetmeliklere göre yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir.

3.2.3 Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı

Türkiye'de mekânsal planlama hiyerarşisinde bulunmayan bütünleşik kıyı alanları planları, kıyı alanları ve hinterlandına yönelik stratejik bir yaklaşımla hazırlanan ve imar planlarına yön veren bir plandır. Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Ege Denizi ve Marmara Denizi'ne kıyısı bulunan Balıkesir ve Çanakkale illerinin 1356 km'lik kıyı şeridine yönelik olarak hazırlanmıştır.

Planın amacı:

- “Kıyıları, etkileşim alanı ile birlikte, tüm sektörel faaliyet ve planları, sosyal ve ekonomik konuları da içerecek şekilde bütünleşik bir yaklaşımla ele almak,
- Kıyı alanlarındaki fonksiyon ve faaliyetler ile kıyı alanlarına yönelik hedefler arasındaki uyumu sağlamak,
- Kıyıda yapılacak öncelikli tesisleri, öncelikli alanlarda alt bölgeler düzeyinde öngörmek,
- Sürdürülebilir gelişme ilkesi doğrultusunda kıyı ekosisteminin korunmasını ve doğal kaynakların kullanımını gözetmek,
- Koruma ve kullanma dengesini sağlayacak biçimde mekânsal hedef, strateji ve eylem önerilerini belirlemek,
- Kıyı alanlarında yetkili kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ve yatırımcıların, planlama, projelendirme ve uygulamalarına rehberlik etmektir (Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu, 2020).”

Plana göre kıyı alanları ve hinterlandı aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

- **Planlama Alanı:** Balıkesir ve Çanakkale illerinin kıyı alanları ile bu kıyıların doğrudan etkileşim içinde olduğu geri saha ve deniz tarafındaki alanlardır.
- **Etkileşim Alanı:** Kıyının dolaylı etkileşim içinde olduğu, sınırları bu plan ile belirlenen, planlama alanı sınırına bitişik kara ve deniz tarafındaki alanları ifade eder (Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu, 2020).

Planda, Çanakkale ve Balıkesir kıyıları 7 alt bölgeye ayrılmıştır. Tez çalışmasına konu olan Ayvacık ilçesi kıyıları, planın 4. ve 5. bölgelerinin bir kısmını kapsamaktadır.

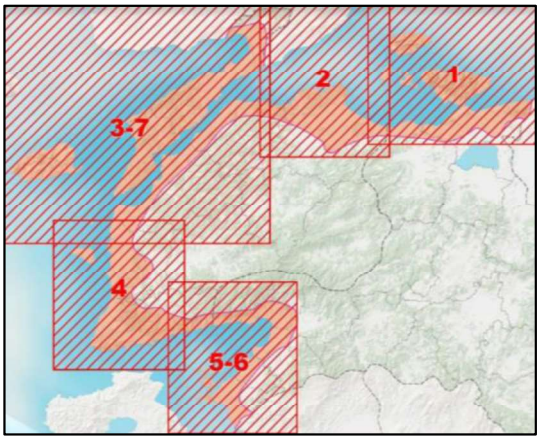

Şekil 3.5 : Planlama bölgeleri. (Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu, 2020)

Planda, turizm gelişim alanı olarak belirlenen Ayvacık'ta alt ölçek planlama çalışmalarının tamamlanmaması nedeniyle, bölgenin tarihi dokusunun ve doğal varlıkların yeterince korunamaması bir tehdit olarak görülmektedir.

Aşağıdaki haritada, kıyıdaki beyaz şeritler; birinci öncelikli, sarı şeritler; ikinci öncelikli, kırmızı şeritler ise üçüncü öncelikli alanları ifade etmektedir. Öncelikler kıyılarda yapılacak yapıların yer seçimi için belirlenmiştir.

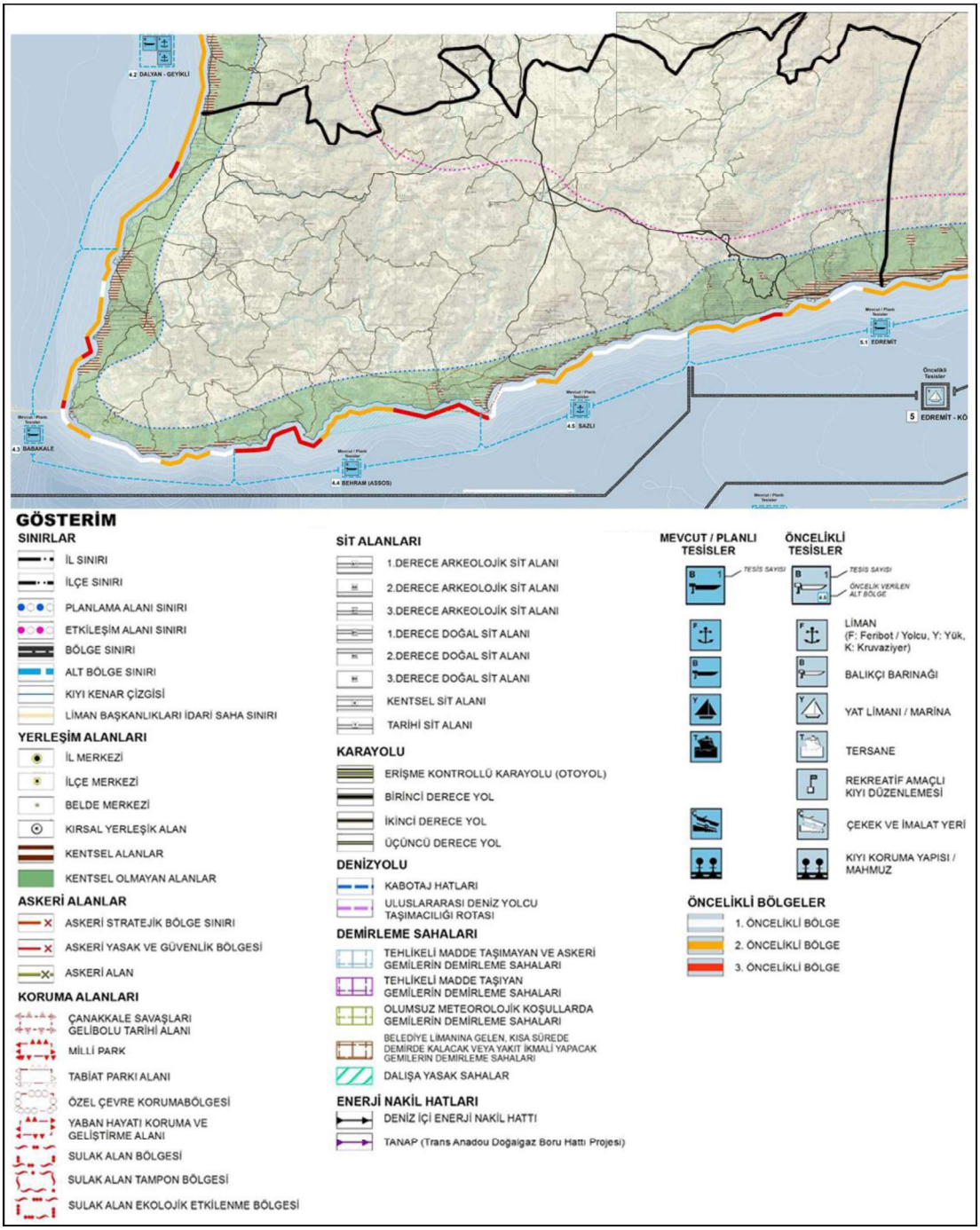

Şekil 3.6 : Planda Ayvacık İlçesi. (Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu, 2020)

Aşağıdaki çizelgede, üst ölçekli planlarda Ayvacık'a yönelik olarak alınan kararlar özetlenmektedir. Buna göre, Ayvacık'ın doğal alanlarının ve kıyı alanlarının varlığının da etkisiyle önemli bir turizm potansiyeli taşıdığı, alternatif turizm faaliyetlerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi gerektiği, her ne kadar turizm odağı olsa da bu alanların korunması gerektiği plan kararlarıyla söylenmektedir.

Çizelge 3.3 : Üst ölçekli planlarda Ayvacık'a dair yaklaşımlar (özet çizelge). (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	– Kırsal Merkez – Turizm Odağı – Tarıma Dayalı Sanayi Odağı – Turizm Yatırımlarının Yönlendireceği Öncelikli Bölge
Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı	– Ekoturizm Odakları: ilçenin güneyi, güneydoğusu ve kuzeybatısı – İlçenin kıyı kesimi: Behramkale Kadırga Koyu Turizm Merkezi – Ekolojik yapıya uygun bir anlayışla alternatif turizm faaliyetleri gerçekleştirilebilir ve kamping kullanımı desteklenmelidir. – Tarım ve orman alanları ile ağaçlık alanlar, sit alanları ve kıyı alanları korunmalı ve geliştirilmelidir.
Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı	– İlçenin neredeyse tamamı kıyı alanı ve hinterlandında yer almaktadır. – Turizm gelişim alanı olarak belirlenen Ayvacık'ta; alt ölçek planlama çalışmalarının tamamlanmaması nedeniyle, bölgenin tarihi dokusunun ve doğal varlıkların yeterince korunamaması bir tehdit olarak görülmektedir.

3.2.4 Çanakkale İl Özel İdaresi Tarafından Onaylanan Mevzi İmar Planları ile Ekoturizme Dönüştürülen Alanlar

İl Özel İdaresi, Büyükşehir statüsünde olmayan şehirlerde belediye sınırları dışında kalan mücavir alanlarda imar planı yapma ve onaylama yetkisine sahiptir. Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından Nisan 2021 – Kasım 2021 tarihleri arasında, 26 alanda 1/5000 ve 1/1000 ölçekli "ekoturizm/kırsal turizm amaçlı" ilave imar planı ilan edilmiştir. Aşağıdaki haritada bu alanların konumları gösterilmektedir.

Şekil 3.7 : Ayvacık'ta ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanların konumu. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Aşağıdaki çizelgede, ilan edilen ilave imar planlarının konum, büyüklük ve mevcut plan durumu bilgileri yer almaktadır.

Çizelge 3.4 : Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından onaylanan ekoturizm amaçlı ilave imar planları. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Mahalle/Köy	Ada	Parsel	Alan Büyüklüğü	Mevcut Plan Durumu
Akçin	241	5	7.686,77	Tarım Alanı
Balabanlı	133	22	28.233,01	Orman Alanı
Balabanlı	188	11	6.120,70	Tarım Alanı
Balabanlı	187	3	17.253,71	Tarım Alanı
Behramkale	165	1-2	22.346,21	Tarım Alanı
Bektaş	110	26-37	22.780,93	Tarım Alanı
Bektaş	112	47	10.979,79	Tarım Alanı
Büyükhüsun	126	146	14.059,57	Tarım Alanı
Erecek	143	1-2-4-5-9	37.068,50	Orman Alanı
İlyasfakı	101	20		Tarım Alanı
Koyunevi	136	5-6	40.400,66	Tarım Alanı – Orman Alanı
Koyunevi	114	3	26.477,29	Tarım Alanı – Orman Alanı
Kozlu	125	3	5.804,90	Tarım Alanı
Kuruoba	101	135	13.893,05	Tarım Alanı

Çizelge 3.5 : Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından onaylanan ekoturizm amaçlı ilave imar planları (devam). (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Mahalle/Köy	Ada	Parsel	Alan Büyüklüğü	Mevcut Plan Durumu
Naldöken	125	1	57.246,33	Tarım Alanı – Orman Alanı
Paşaköy	282	9	43.583,36	Orman Alanı
Paşaköy	172	6	43.364,16	Orman Alanı
Paşaköy	273	12-15	57.114,49	Orman Alanı
Paşaköy	280	3-4	72.927,92	Orman Alanı
Paşaköy	187	5	10.995,28	Tarım Alanı
Paşaköy	187	11-12	17.180,88	Tarım Alanı
Şap	118	4	11.245,73	Orman Alanı
Şap	113	3	34.766,46	Orman Alanı
Şap	121	2-13	124.617,27	Orman Alanı
Tabaklar	111	40-41	3.301,58	Tarım Alanı
Tabaklar	137	1-2	124.617,27	Tarım Alanı
		Toplam	**103 hektar**	

Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından onaylanan, yukarıda listelenen ilave imar planlarının Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda tarım ve orman alanlarında kaldığı görülmektedir. Planlarla yaklaşık 103 hektarlık tarım ve orman alanı, ekoturizm/kırsal turizm amaçlı kullanıma dönüştürülmüştür. İlave imar planıyla dönüştürülen bu alanlar, mücavir alanda yer aldığından plan yetkisi İl Özel İdaresi'ndedir ve 1/5000-1/1000 ölçekli meri imar planları bulunmamaktadır.

Aşağıda, Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından yapılan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planlarının iki örneği verilmektedir. Mevcut durumda ve çevre düzeni planında örneklerden ilki orman alanı, ikincisi ise tarım alanıdır. Örnek alınan iki alanın yapılaşma durumları aşağıdaki çizelgede özetlenmektedir.

Çizelge 3.6 : İlave imar planlarıyla ekoturizm alanına dönüştürülen parsellerde yapılaşma durumu (özet çizelge). (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

	Paşaköy 282 ada 9 nolu parsel	**Bektaş Köyü 110 ada 26 ve 37 nolu parseller**
Çevre Düzeni Planı'nda Fonksiyonu	Orman Alanı	Tarım Alanı
Toplam Alan Büyüklüğü (m^2)	43.583,36	22.780,93
Ekoturizm Alanı Büyüklüğü (m^2)	38.468,10	19.529,81
Yol Alanı Büyüklüğü (m^2)	5.115,26	3.250,44
Tek Katlı Yapılaşma Durumunda Taban Alanı (m^2)	3.846,81	1.952,98
İki Katlı Yapılaşma Durumunda Taban Alanı (m^2)	1.923,41	976,49

Aşağıdaki şekilde, Paşaköy 282 ada 9 nolu parselde hazırlanan 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planı verilmektedir.

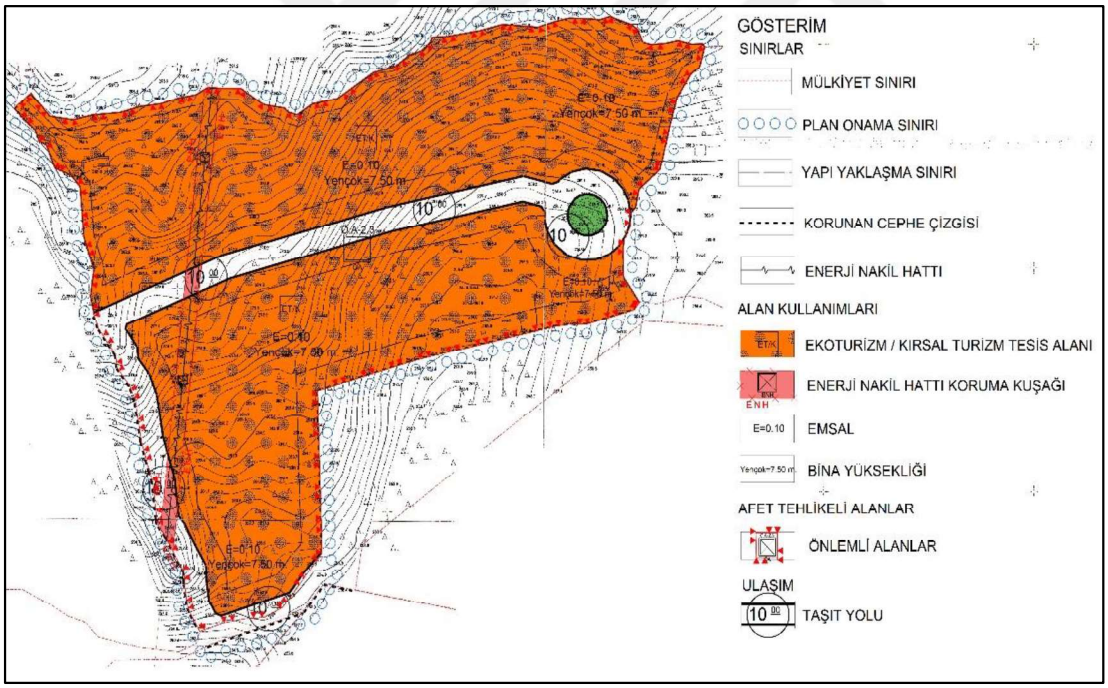

Şekil 3.8 : Paşaköy 282 ada 9 nolu parselde yapılan 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave uygulama imar planı. (Çanakkale İl Özel İdaresi İlave İmar Planları Raporları, 2020)

Ayvacık İlçesi Paşaköy 282 ada 9 nolu parselde yapılan ilave imar planlarıyla, 43.583,36 m^2 orman alanı ekoturizm alanına dönüştürülmüştür. Yapılan 1/1000 ölçekli ilave uygulama imar planıyla ekoturizm/kırsal turizm tesisi alanı 38.468,10 m^2 olarak

ve servis alması gereken 10 m'lik yol alanı 5.115,26 m^2 olarak belirlenmiştir. İmar planı yapılaşma koşulları; Emsal:0,10 ve Yençok:7,50 m olup, parselde yapılacak inşaat alanı 3.846,81 m^2'dir.

Aşağıdaki şekilde, Bektaş Köyü 110 ada 26 ve 37 nolu parsellerde hazırlanan 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planı verilmektedir.

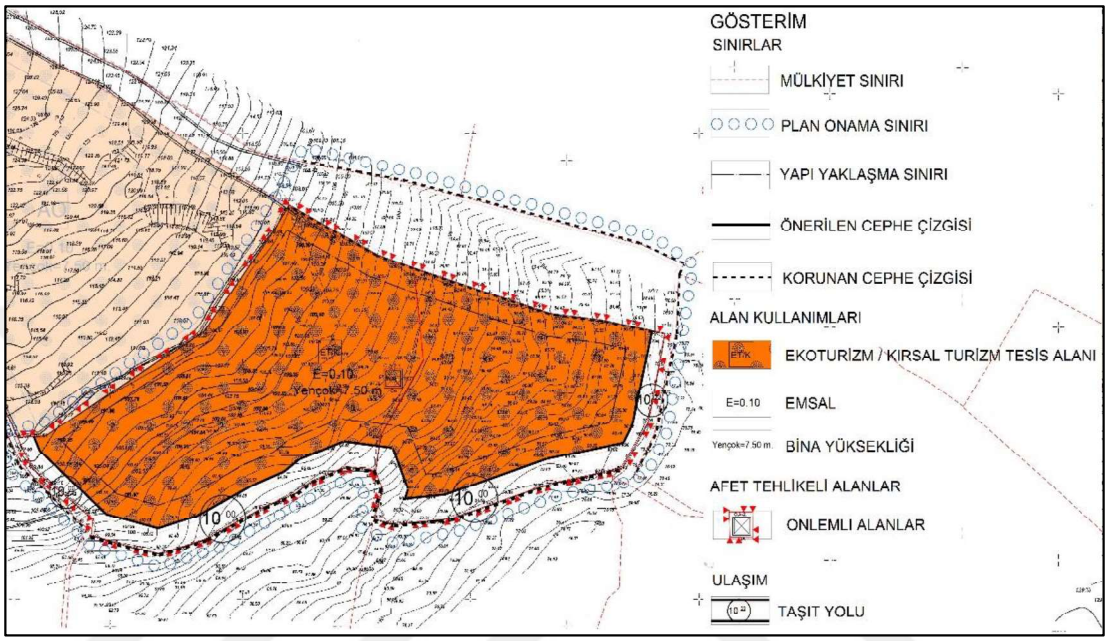

Şekil 3.9 : Bektaş Köyü 110 ada 26 ve 37 nolu parsellerde yapılan 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave uygulama imar planı. (Çanakkale İl Özel İdaresi İlave İmar Planları Raporları, 2020)

Ayvacık İlçesi Bektaş Köyü 110 ada 26 ve 37 nolu parsellerde yapılan ilave imar planlarıyla, 22.780,93 m^2 tarım alanı ekoturizm alanına dönüştürülmüştür. Yapılan 1/1000 ölçekli ilave uygulama imar planıyla ekoturizm/kırsal turizm tesisi alanı 19.529,81 m^2 olarak ve servis alması gereken 10 m'lik yol alanı 3.250,44 m^2 olarak belirlenmiştir. İmar planı yapılaşma koşulları; Emsal:0,10 ve Yençok:7,50 m olup, parselde yapılacak inşaat alanı 1.952,98 m^2'dir.

Örnek olarak verilen her iki planın da plan raporları incelenmiş olup, plan gerekçesi olarak; yöre halkına yönelik istihdamın artacak olması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine katkıda bulunulması ve ilçenin turizm potansiyeline katkı sunacağı söylenmektedir. Gerçekleştirilmek istenen hedefler ise aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

> "Çalışma alanında projelendirilmesi planlanan Eko-Turizm tesisinde kısa ya da uzun süreli konaklama yapacak misafirlerin; tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinden değerlendirilmesine kadar tüm süreçte aktif olarak yer almaları hedeflenmektedir. Bu amaçla uzman görevliler

> eşliğinde, geleneksel yöntemlerle salça, konserve, süt ürünleri vb. üretimler için ayrı bağımsız birimler oluşturulması ve yöresel mutfağın sunulduğu restoranların yapılması hedeflenmektedir. Ayrıca çiftlik hayvanların bakımları ile ilgili veterinerlik hizmetlerinin ayrı bağımsız birimlerde verilmesi düşünülmektedir. Söz konusu bağımsız birimler, konaklayan misafirleri ile birlikte tüm yöreye hizmet verecek olup; bu nedenle her bir birim uzaman kişilerce bağımsız olarak çalıştırılacaktır" (Çanakkale İl Özel İdaresi İlave İmar Planları Raporları, 2020).

Mevcutta tarım ve orman alanı olan ve yukarıda Çizelge 3.4 ve Çizelge 3.5'te listesi verilen parsellerde yapılan ilave imar planlarının plan yapım gerekçeleri ve yapılacak uygulamalar benzer niteliktedir. Her ne kadar plan hükümleri içerisinde *"Planlama alanı içinde arazinin bitki örtüsü ve peyzaj özellikleri korunacaktır."* maddesi yer alsa da ilave imar planı hazırlanan 26 alanın toplam 103 hektar büyüklüğünde olduğu bilinmekte olup, bu alanların, yapılaşma ve nüfus nedeniyle, bitki örtüsü ve peyzaj özelliklerinin kaybolacağı düşünülmektedir.

Yalnızca 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı bulunan bu alanlarda, Bütünleşik Kıyı Alanları Planı 1/50.000 ölçekli olsa da planlama hiyerarşisinde yer almadığından, ara ölçekte bir plana ihtiyaç duyulmaktadır.

Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı'nda, ilave imar planlarıyla ekoturizm alanına dönüştürülen 26 alanın 5'i kıyı alanında kalmakta olup, geriye kalanlar kıyı etkileşim alanı içerisinde yer almaktadır. Buradan, ekoturizm alanına dönüştürülen tüm alanlar kıyıların üzerinde baskı yaratma potansiyeli taşıdığı yorumu yapılabilir.

Aşağıdaki haritada, ilave imar planlarıyla ekoturizme dönüştürülen tarım ve orman alanlarının 1/50.000 ölçekli Balıkesir – Çanakkale Bütünleşik Kıyı Alanları Planı üzerindeki konumları verilmektedir.

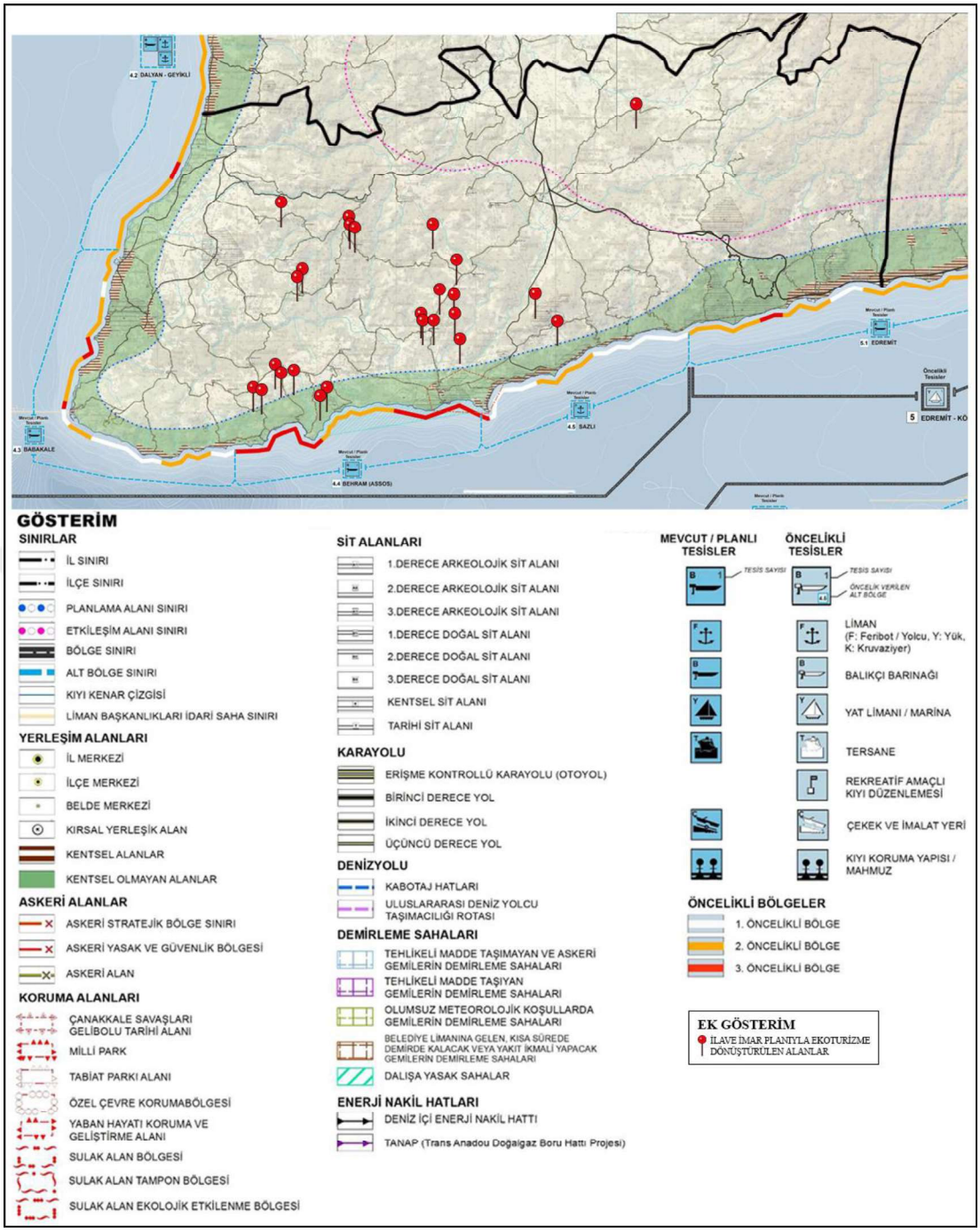

Şekil 3.10 : Balıkesir-Çanakkale illeri 1/50.000 ölçekli bütünleşik kıyı alanları planı ve Ayvacık'ta ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanlar. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Aşağıdaki haritada, Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda Ayvacık İlçesi'nde ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanlar gösterilmektedir.

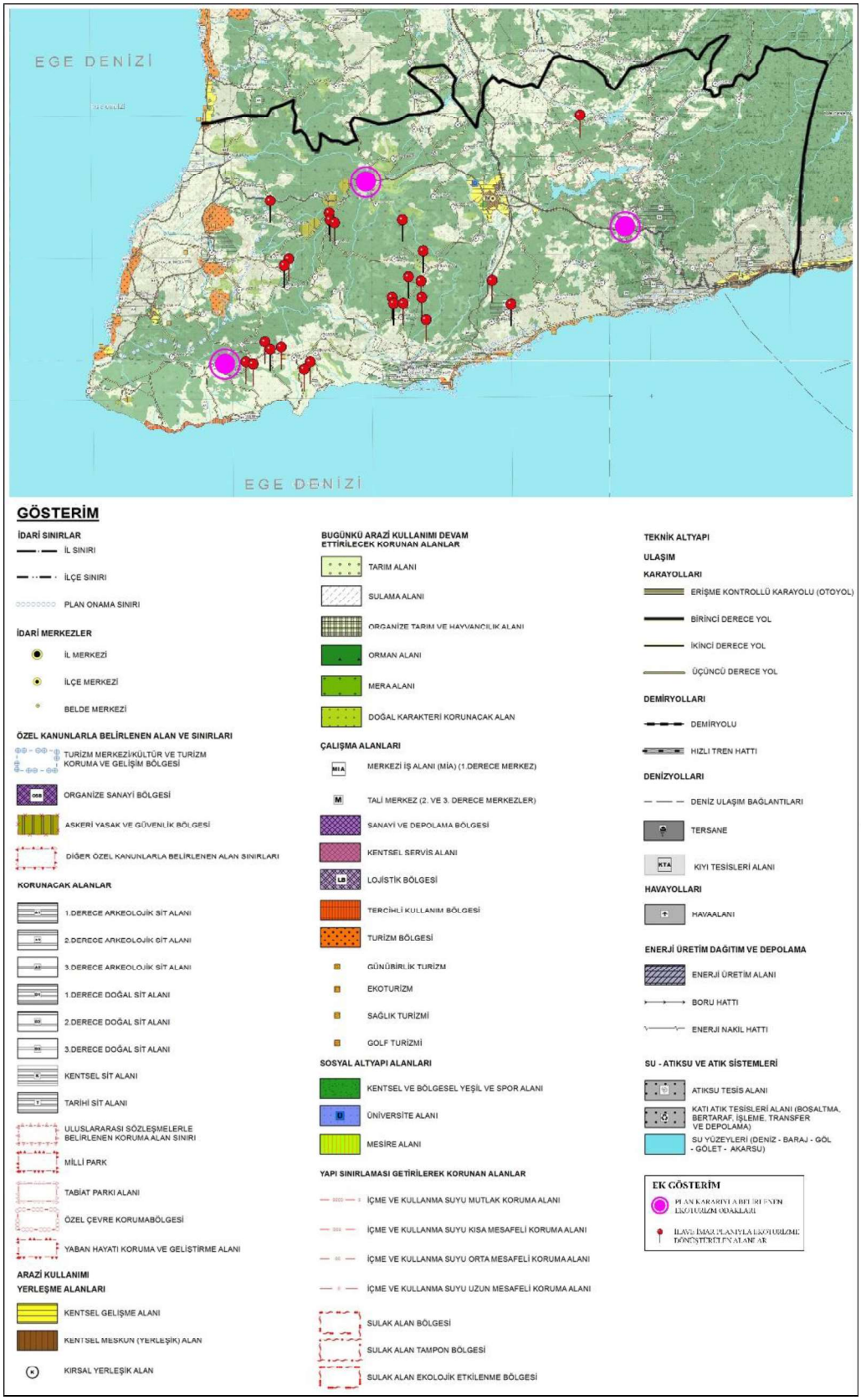

Şekil 3.11 : Balıkesir-Çanakkale planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planında ekoturizm odakları ve ilave imar planları ile ekoturizme dönüştürülen alanların karşılaştırılması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Planda, Ayvacık'ın güneyi, güneydoğusu ve kuzeybatısı ekoturizm odakları olarak belirlenmiştir. Belirlenen ekoturizm odakları ile ilave imar planlarıyla ekoturizme dönüştürülen alanlar karşılaştırıldığında, ilave imar planı alanlarının çevre düzeni planı kararıyla gelen ekoturizm odaklarıyla örtüşmediği görülmektedir. Bu durum, ilave imar planlarının üst ölçekli plan ile uyumsuz olduğunun kanıtı niteliğindedir.

3.3 Ayvacık Kıyı Alanları ve Hinterlandında Ekoturizmin Yarattığı Mekânsal Değişimler

Tarım ve orman alanlarının ilave imar planları yapılacak ekoturizm kullanımına dönüştürülmesi, yapılaşmayı da etkilemektedir.

Aşağıdaki çizelgede Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda yer alan "ekoturizm", "orman" ve "tarım" alanlarına ilişkin yapılaşma koşulları verilmektedir.

Çizelge 3.7 : Yapılaşma kararları. (Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu, 2014)

Ekoturizm Alanları	maks. Emsal=0,10 maks. Bina yüksekliği=7,50 m. (2 kat) Yapı yapılabilecek min. Parsel büyüklüğü=5.000 m^2
Tarım Alanları	– Mutlak tarım arazilerinde, yalnızca tarımsal amaçlı yapılar yapılabilmekte olup, maks. Emsal = 0,05'dir ve toplam inşaat alanı 2000 m^2'yi aşamaz. – Özel ürün arazilerinde, tarımsal amaçlı yapılar için maks. Emsal = 0,05'dir ve toplam inşaat alanı 2000 m^2'yi aşamaz Çiftçilerin barınma alanlarında ise toplam inşaat alanı 75 m^2'yi aşamaz. – Dikili tarım arazilerinde, tarımsal amaçlı yapılar için maks. Emsal = 0,05'dir ve toplam inşaat alanı 2000 m^2'yi aşamaz Çiftçilerin barınma alanlarında ise toplam inşaat alanı 100 m^2'yi aşamaz – Marjinal tarım arazilerinde, Büyüklüğü 5000 m2'ye kadar olan tarımsal amaçlı yapılar için maks. Emsal:0,30, 5000 m2'den büyük olanlarda ise maks. Emsal: 0,10 olup toplam inşaat alanı 5000 m^2'yi aşamaz. Çiftçilerin barınma alanlarında ise toplam inşaat alanı 150 m^2'yi aşamaz.
Orman Alanları	Yalnızca tarımsal amaçlı yapılar ile çiftçinin barınması amaçlı yapılar ve müştemilatlar için min. Parsel=5000 m^2, emsal=0.05, hmaks=2 kat, maks. İnşaat alanı=250 m^2'dir. Yapılaşma için kadastral yola cephesi olması şartı aranmaktadır.

Planda belirlenen yapılaşma kararlarına göre, orman alanlarında yapılacak yapılarda maksimum emsal değeri %0,5'tir. Tarım alanlarında ise türlerine göre değişiklik göstermekte olup, emsal değeri minimum %0,5 maksimum %3'tür. Tarım alanlarında da orman alanlarında da yapı yüksekliği maksimum 2 kat olarak belirlenmiştir. Ekoturizm alanlarında ise emsal değeri maksimum %1, kat yüksekliği 2 kat (7.50m) olarak belirlenmiştir.

Aşağıdaki çizelgede, örnek olarak seçilen alanlarda mevcut durum ve ekoturizme dönüştürüldükten sonraki yapılaşma durumu karşılaştırılmaktadır.

Çizelge 3.8 : Örnek alanlarda mevcut durumdaki ve ekoturizm alanına dönüştükten sonraki yapılaşma durumunun karşılaştırılması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

		Paşaköy 282 Ada 9 No'lu Parsel	**Bektaş Köyü 110 Ada 26 ve 37 No'lu Parseller**
Toplam Alan Büyüklüğü (m^2)		43.583,36	22.780,93
Mevcut Fonksiyon		Orman Alanı	Tarım Alanı
Orman/Tarım Alanı'nda Yapılaşma	**Yapı Niteliği**	Tarımsal Amaçlı Kullanım	
	Yapılaşma Koşulu	E:0,05 Yençok:7,0	
	Tek Katlı Yapılaşma Durumunda Taban Alanı (m^2)	1.923,41	976,49
	İki Katlı Yapılaşma Durumunda Taban Alanı (m^2)	961,76	488,25
	Servis Yolu	Kadastral Yol	
	Yapılaşan Alan Yüzdesi (tek kat)	%5	
Ekoturizm Alanı'nda Yapılaşma	**Yapı Niteliği**	Ekoturizm Tesisi	
	Ekoturizm Alanı Büyüklüğü (m^2)	38.468,10	19.529,81
	Yol Alanı Büyüklüğü (m^2)	5.115,26	3.250,44
	Tek Katlı Yapılaşma Durumunda Taban Alanı (m^2)	3.846,81	1.952,98
	İki Katlı Yapılaşma Durumunda Taban Alanı (m^2)	1.923,41	976,49
	Yapılaşan Alan Yüzdesi (tek kat+yol)	%23	%26

Tarım ve orman alanlarında yapılacak yapılar, tarımsal amaçlı yapıları ve çiftçilerin barınabileceği yapıları kapsamaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde, yapıların yalnızca parsel sahiplerinin kullanımına açık olduğu söylenebilir. Ancak ekoturizm alanlarında yapılacak olan yapılar, özellikle yaz dönemlerinde farklı kullanıcılar tarafından kullanılacağı için nüfus artışına neden olacaktır. Ayrıca nüfus artışı ve yapılaşmanın sonucu olarak altyapı hizmetlerinin sağlanması gerekecektir. Yeni yolların yapılması nedeniyle hafriyat ortaya çıkacak, eğimli olan arazilerdeki yapılaşmalarda istinat duvarları inşa edilecektir. Bu durum, doğal nitelikli olarak kabul edilen tarım ve orman alanlarının tahrip olmasına yol açacaktır.

Aşağıdaki şekilde, Paşaköy 282 ada 9 nolu parselde yapılan ilave imar planıyla gelen yapılaşma koşulları sonucu ortaya çıkacak yapı dokusu ile mevcut durumda çevre düzeni planında orman alanlarında tarımsal amaçlı kullanım izni verilen yapı dokusu karşılaştırılmaktadır. Ölçeğe uygun olarak yapılan çizimlerde ortaya çıkan doku, yapı bazında karşılaştırıldığında ekoturizm yapılarının 2 ila 4 kat fazla alan kapladığı, servis yollarının ise parselin yaklaşık %13'üne denk geldiği görülmektedir. Yapı ve yol bazında bakıldığında, en iyi ihtimalde orman niteliğinde olan parselin yaklaşık %23'ü doğal niteliğini kaybedecektir. Ek kullanımlar ve artan nüfus düşünüldüğünde alanın tamamının doğal niteliğini kaybedeceğinden bahsetmek mümkündür.

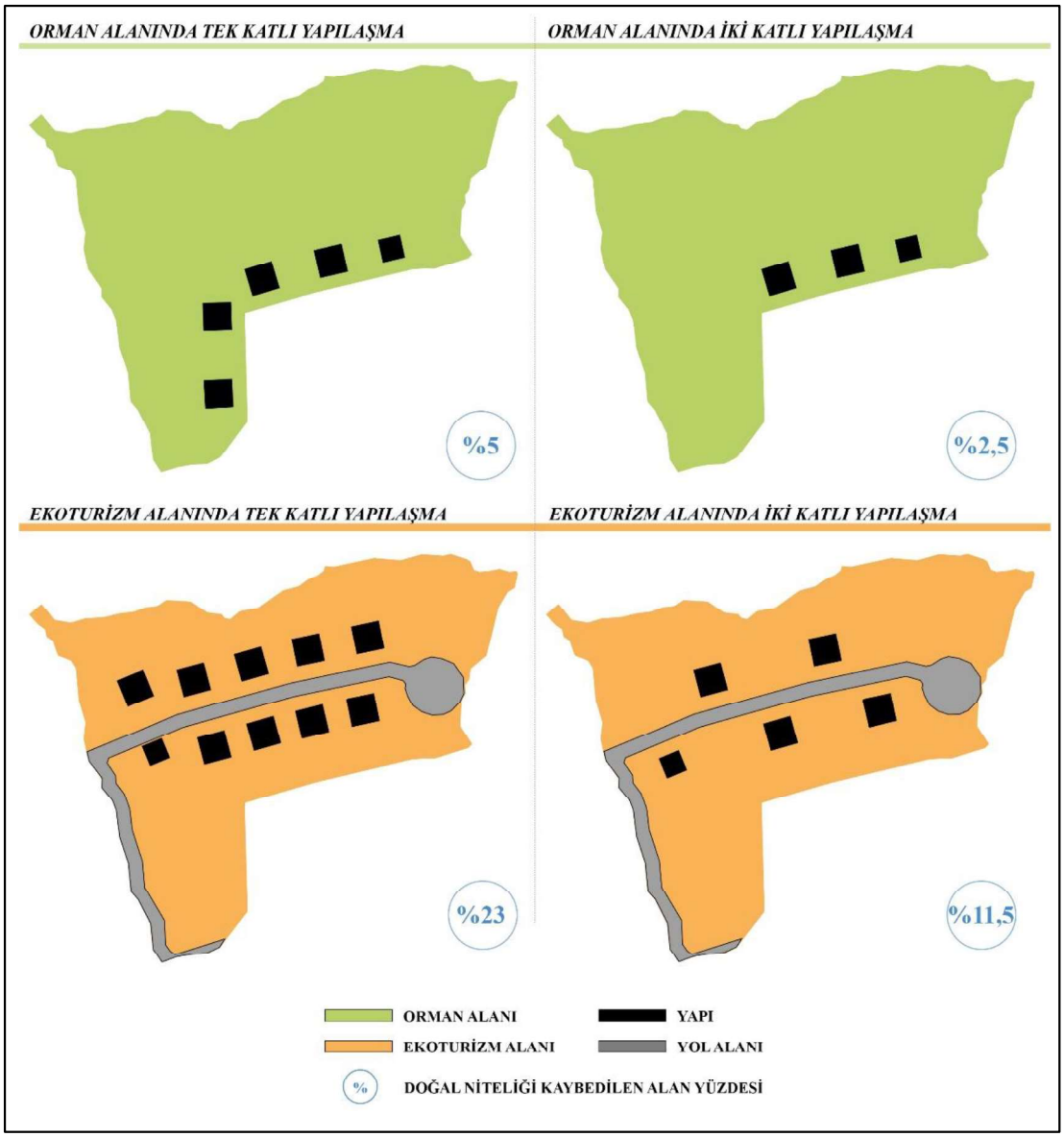

Şekil 3.12 : Orman alanlarındaki yapılaşma koşulları ile ekoturizm alanlarındaki yapılaşma koşullarına göre yapılacak inşa faaliyetlerinin karşılaştırılması. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Aşağıdaki şekilde, parsel üzerinde gerçekleşecek yapılaşmanın 10'ar metre aralıklarla düz bir zeminde zeytin ağaçlarının dikildiği varsayımı üzerinden, alanda 492 adet ağacın bulunabileceği görülmektedir. Çevre düzeni planı kararıyla orman alanı statüsünde olan parselde gerçekleşecek tek katlı yapılaşmayla en kötü senaryoda 35 ağaç zarar görecekken, ekoturizme dönüştürüldüğünde bu sayı 114'e çıkmaktadır. Bu durum bölgenin doğal örtüsü niteliğinde olan zeytin ağaçlarının varlığının tehdit altında olduğunun kanıtı niteliğindedir.

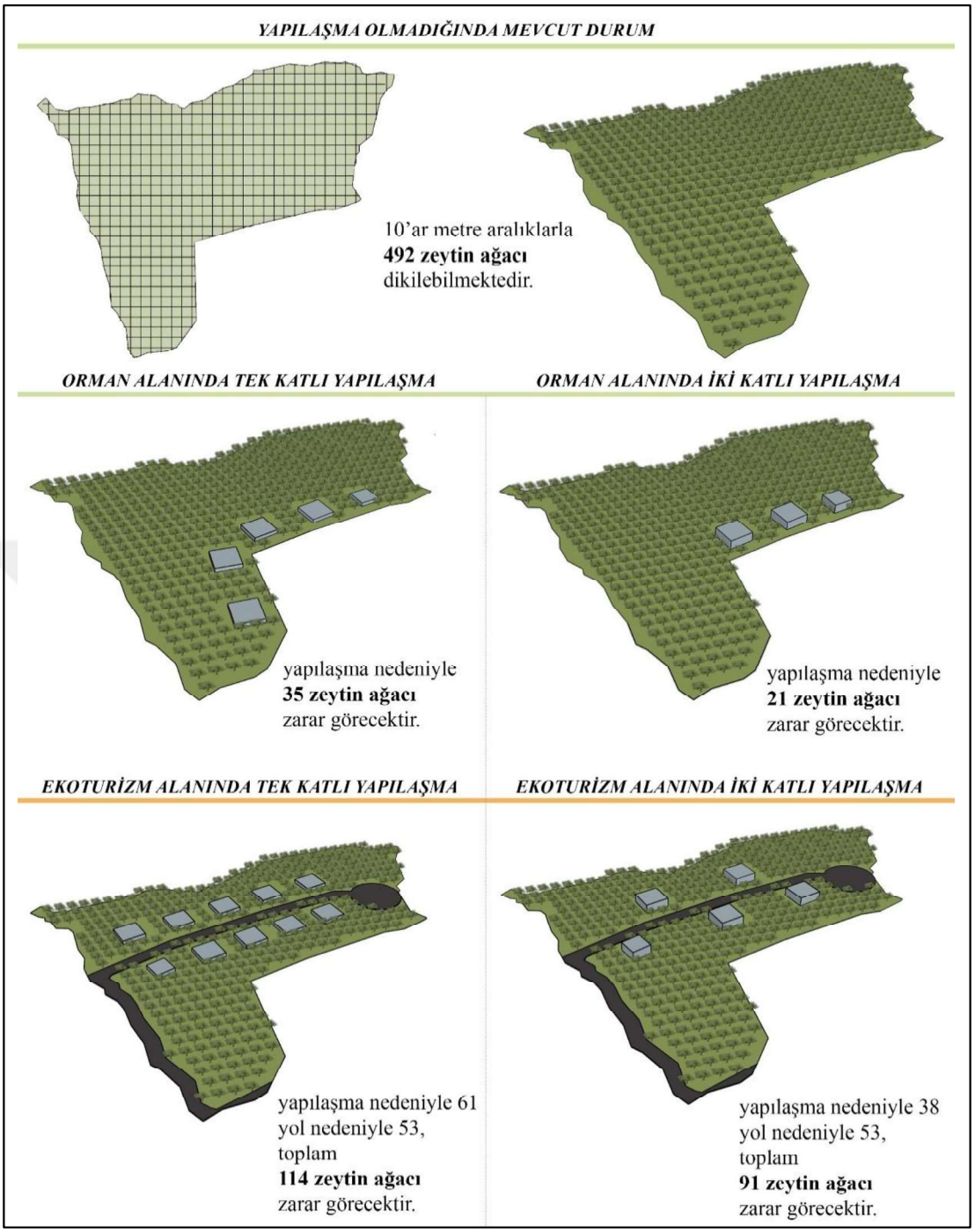

Şekil 3.13 : Mevcut durumda yapılaşma olmadığında ve fonksiyonlara göre yapılaşma olduğunda zarar görecek ağaçların değerlendirilmesi. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

3.4 Bölüm Sonucu

Çalışmanın inceleme alanı olan Ayvacık'ı kapsayan üst ölçekli planlar ve Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı imar planları incelenmiştir.

İlk olarak, TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda Ayvacık'ta kıyı turizmi, sağlık ve termal turizmi, kültür turizmi ve doğa turizmi/ekoturizm faaliyetlerinin bulunduğundan ve ekoturizm faaliyetlerinin kısa vadede kar elde etme amacı gütmeden çevreye duyarlı ve sürdürülebilirlik anlayışıyla yapılması gerektiğinden, turizm faaliyetlerine bağlı olarak su kirliliği yaşandığından bahsedilmektedir.

İkinci olarak Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı incelenmiştir. Planda, Ayvacık'ın da içinde yer aldığı Edremit Körfezi yerleşmelerinin turizm potansiyeline sahip olduğundan, yaz kış nüfus dengesizliklerinin yaşandığından, ikincil konut baskısının yoğun olarak gözlemlendiği bölgelerde artan turizm faaliyetlerinin kentsel kapasiteyi zorladığından bahsedilmektedir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerleşimin kıyı kesimi Behramkale Kadırga Koyu Turizm Merkezi olarak, Ayvacık'ın güneydoğusu ve kuzeybatısı ekoturizm odakları olarak belirlenmiştir.

Üçüncü olarak, Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı'nda turizm gelişim alanı olarak belirlenen Ayvacık, alt ölçek planlama çalışmalarının tamamlanmaması nedeniyle, bölgenin tarihi dokusunun ve doğal varlıkların yeterince korunamaması bir tehdit olarak görülmektedir.

Üst ölçekli planlara bakıldığında Ayvacık'ta ekoturizm odaklarının bulunduğu, turizm için önemli bir bölge olduğu ancak turizm faaliyetlerine bağlı olarak kıyılarda olumsuz etkilerle karşılaşıldığı söylenebilir.

Durumun böyle olmasına karşılık, planlama hiyerarşisinde 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planından sonra doğrudan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ilave imar planlarının yapılmasıyla bölgedeki ekoturizm faaliyetlerinin kapasitesi artırılmaktadır. Üstelik ekoturizm alanları, tarım ve orman alanı statüsünde olan alanların dönüşümüyle yaygınlaşmaktadır. Böyle bir durumda, bütüncül bir planlama anlayışının olmayışı ve ara bir ölçek olmadan verilen kararlar, bölgede kontrolsüz nüfus artışına neden olacak ve doğal çevreye yönelik olarak yaşanacak problemler hızla artacaktır.

Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından iki özel firma üzerinden hazırlatılan ekoturizm amaçlı ilave imar planları ile ortaya çıkacak yapılaşma durumu iki örnek alan üzerinden incelenmiş ve bir alanın üç boyutlu modellemesi yapılmıştır. Yapılan modelleme sonucunda, çevre düzeni planında orman alanı olarak işaretlenen Paşaköy 282 ada 9 nolu parselin ekoturizm alanına dönüştürülmesiyle ortaya çıkacak yapılaşma durumu şematize edilmiştir. Mevcut durum ve gerçekleşmesi beklenen durum kıyaslandığında, alanın %23'ünün yapı ve yol nedeniyle doğrudan doğallığını yitireceği, yaklaşık 114 ağacın hasar görebileceği ve aslında tamamının doğal niteliğini kaybetmesi konusunda risk altında olduğu görülmüştür.

İlave imar planı hazırlanan yaklaşık 103 hektarlık 26 alanda gerçekleşecek yapılaşma ve bu planların hazırlanmaya devam ettiği düşünüldüğünde bölgenin hafriyat alanına dönüşmesi ve artan yapı, altyapı uygulamaları ile nüfusun doğal alanların tahribatı konusunda büyük bir tehdit oluşturduğu yorumu yapılabilmektedir.

Ortaya çıkan bu tabloda, ekoturizm her ne kadar çevreye duyarlı bir yaklaşım gibi görülüyor olsa da plansız ve kontrolsüz gelişimin doğal alanlar üzerinde tehlike oluşturduğundan ve yapılan uygulamaların ne kamu ne de toplum yararı gözetilmeden özel sektöre hizmet edeceğinden söz etmek mümkündür. İlave imar planları sonrasında emlak firmaları tarafından bu alanların "ekoturizm imarlı arsa" şeklinde pazarlandığı görülmüştür. Bu durum yaklaşık 8 aylık bir süre içerisinde Ayvacık kıyı alanı ve hinterlandındaki 103 hektarlık alanın meşru olmayan yollarla imara açıldığının göstergesidir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tez çalışması boyunca, kıyı alanları ve ekoturizmle ilgili literatürde yer alan yaklaşımlar ve dünya örnekleri incelenerek Türkiye deneyimleri yansıtılmıştır. İnceleme alanı olan Ayvacık ilçesinde yaygınlaşan ekoturizmin yaratacağı mekânsal tüketim üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Turizm gibi ekoturizmin de neden olduğu en temel olumsuzluk tüketimdir. Tüketimin ekonomik, sosyo-kültürel, mekânsal (çevresel) ve psikolojik biçimleri vardır. Tez çalışması ekoturizmin kıyılarda ve hinterlandında yarattığı mekânsal tüketime odaklanmaktadır. Bu tüketime neden olan en önemli etkenlerin arasında, kıyı alanlarında parçacıl bir yönetim ve planlama anlayışının olması ve kıyı alanlarının yalnızca ekonomik bir unsur olarak görülmesi yer almaktadır.

Aşağıdaki şemada, kıyılarda mekânsal tüketime yol açan en önemli sorunlar verilmektedir.

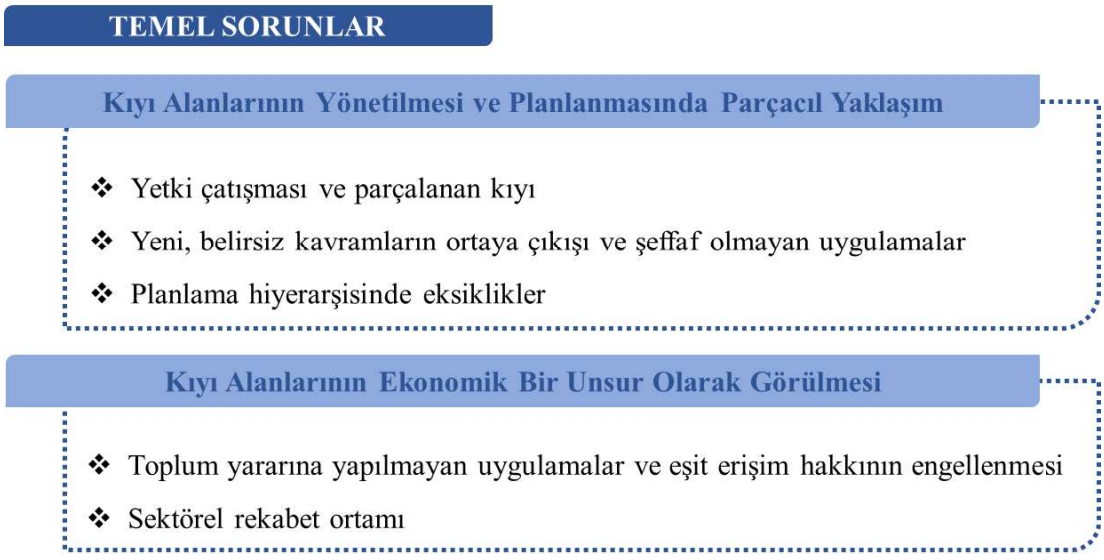

Şekil 4.1 : Kıyı alanlarında mekânsal tüketime yol açan temel sorunlar. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Kıyı alanlarının yönetilmesi ve planlanmasında parçacıl yaklaşım

Kıyı alanlarındaki karar ve uygulamalarda, kurumlar ve mevzuat açısından parçacıl bir yaklaşımın olması mekânsal tüketime neden olmaktadır. Parçacıl yaklaşımın unsurları aşağıda açıklanmaktadır.

Yetki çatışması ve parçalanan kıyı

Kıyılar, anayasal düzeyde koruma altında olan ve kamu yararı ilkesi gözetilerek kullanılması gereken alanlardır. Ancak kıyıların korunması ve toplumun her kesimi tarafından eşit düzeyde kullanılabilir olmasında yalnızca anayasa yeterli olmamaktadır. Destekleyici bir mevzuata, yönetim ve planlama anlayışına ihtiyaç bulunmaktadır. Kıyı mevzuatı incelendiğinde, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve ilgili yönetmeliği dışında kıyı alanları üzerinde çok sayıda kanun ve kurumun yetkisi olduğu görülmektedir. Mekânsal düzeyde farklı kurumlar tarafından yapılan uygulamalar ve benimsenen yaklaşımlar, kıyıların bütüncül olarak ele alınmasının önüne geçmektedir. Mekânsal tüketimin ve toplumun her kesimi tarafından eşit erişim hakkının engellenmesinin temel nedenlerinden biri budur.

Yeni, belirsiz kavramların ortaya çıkışı ve şeffaf olmayan uygulamalar

Kıyılar doğal nitelikli alanlar olduğundan, bu alanlar üzerinde T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından son yıllarda yapılan bazı uygulamaların da etkisi olmaktadır. Bunlardan ilki mekânsal planlar yönetmeliğine de eklenen özel çevre koruma bölgeleridir. Özel çevre koruma bölgeleri, biyoçeşitliliğin ve ekolojinin korunmasının gerekli olduğu alanları ifade etmektedir. Türkiye'nin çeşitli noktalarında, özellikle turizm potansiyeli taşıyan kıyı alanları Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilan edilmiştir. Bir diğeri ise doğal sit alanlarına yönelik olarak düzenlenen ekolojik temelli bilimsel araştırma raporlarıdır. Bu raporlar, bakanlık tarafından özel firmalara ihale edilerek hazırlanmakta ve doğal sitlerin derecesinin belirlenmesi ya da değiştirilmesi için hazırlanmaktadır. Ancak hem özel şirketler tarafından ihale yoluyla hazırlanıyor olması hem de yetkinliği yetersiz olan kişiler tarafından hazırlanıyor olması nedeniyle çok fazla eleştirilmekte ve bilimsel açıdan uygun bulunmamaktadır. Bakanlık tarafından yapılan bu uygulamalar da kıyıların parçacıl bir yaklaşımla ele alınmasına neden olmaktadır.

Planlama hiyerarşisinde eksiklikler

Son yıllarda T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından kıyı kentlerine yönelik olarak hazırlanan Bütünleşik Kıyı Alanları Planları her ne kadar gelişim gösterse de kıyı alanlarında yapılan uygulamalara yönelik parçacıl yaklaşımın önüne geçememektedir.

Planlama hiyerarşisinde en üst kademelerde yer alan bölge planları ve çevre düzeni planları stratejik kararları içeren planlardır. Bütünleşik kıyı alanları planları ise planlama hiyerarşisinde yer almayan ancak imar planlarını yönlendiren, stratejik yaklaşımları içeren planlardır.

Çalışmanın inceleme alanı olan Ayvacık'ı kapsayan üst ölçekte; bölge planı, 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planı ve 1/50.000 ölçekli bütünleşik kıyı alanları planı bulunmaktadır. Son birkaç yıldır yapılan ekoturizm amaçlı ilave imar planları ise 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı olarak yapılmaktadır. Ayvacık'ın kırsal yapısı ve barındırdığı mekânsal özellikler itibariyle üst ölçekten alt ölçekli planlara geçilirken bir ara ölçekli plana ihtiyacı bulunmaktadır.

Aşağıdaki şemada, kıyı alanlarında yönetim ve planlama alanına yönelik olarak karşılaşılan sorunlar özetlenmektedir.

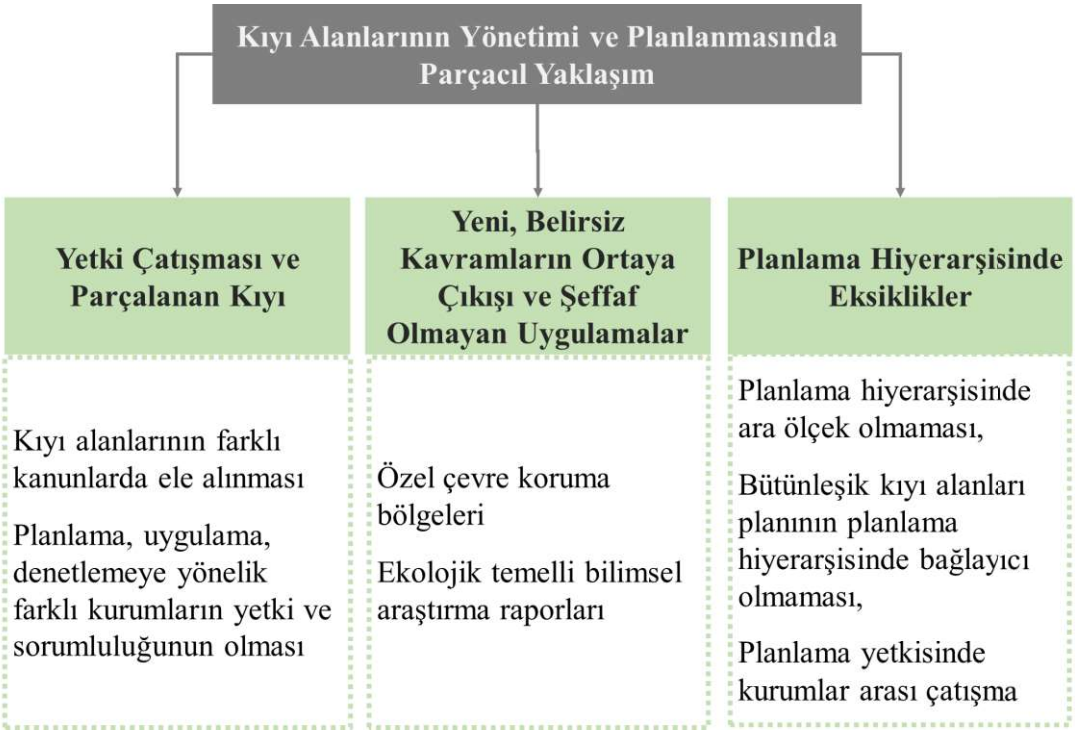

Şekil 4.2 : Kıyı alanlarının yönetilmesi ve planlanmasında parçacıl yaklaşım. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Kıyı alanlarının ekonomik bir unsur olarak görülmesi

Kıyı alanlarında yaşanan sorunların bir diğer nedeni de kıyılara ekonomik menfaatler ön planda tutularak yaklaşılmasıdır.

Toplum yararına yapılmayan uygulamalar ve eşit erişim hakkının engellenmesi

Anayasa düzeyinde kıyı alanları her ne kadar kamu yararı ilkesi doğrultusunda ele alınıyor olsa da özel mülkiyetin varlığı, toplumun bir kesiminin kıyılara eşit erişim hakkının engellenmesine neden olmaktadır. Kıyılarda yapılan bazı (örneğin yat limanı gibi) uygulamaların kamu yararı ilkesiyle yapıldığı iddia edilse de yalnızca toplumun bazı kesimlerine hitap ediyor olması nedeniyle toplum yararı ilkesine aykırı bir durum yaratmaktadır. Bu yüzden kıyı alanlarında kamu yararı değil, toplum yararı ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir.

Sektörel rekabet ortamı

Türkiye'nin üç tarafının da denizle çevrili olması nedeniyle kıyı turizminin yaygın olması ve coğrafi konumu nedeniyle sanayi sektörünün mekânı olarak kullanılması sektörel rekabet ortamı yaratmaktadır. Kıyıların ekonomik bir unsur olarak görülmesi, sektörel rekabeti artırarak kıyı alanları ve hinterlandında farklı tüketim biçimleri doğurmaktadır.

Aşağıdaki şekilde, kıyı alanlarının ekonomik bir unsur olarak görülmesinin doğurduğu sorunlar verilmektedir.

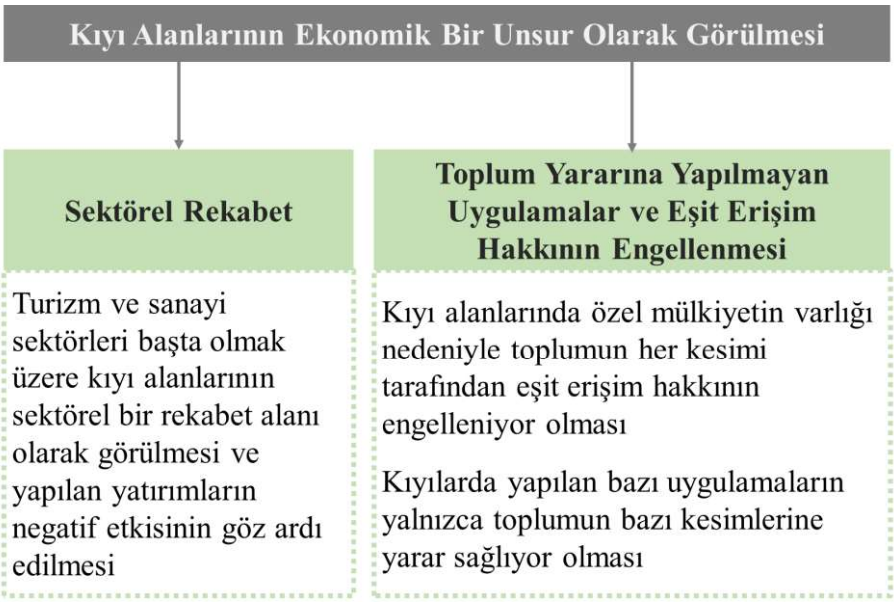

Şekil 4.3 : Kıyı alanlarının ekonomik bir unsur olarak görülmesinin yarattığı sorunlar. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Ayvacık Kıyı Alanları ve Hinterlandındaki Mekânsal Değişimler

Kıyı alanlarına ilişkin bahsedilen tüm bu olumsuzlukların elbette ki mekânsal yansımaları bulunmaktadır. Kıyılarda parçacıl bir yaklaşımla ve ekonomik menfaat gözetilerek uygulamalar yapılması, artan nüfus, sanayi, altyapı ve betonlaşma düşünüldüğünde doğal bir unsur olan kıyıların zarar görmesine, suyun kirlenmesine, kıt kaynakların tüketilmesine yol açmaktadır.

Ayvacık özelinde ekoturizmin plansız ve kontrolsüz artışına neden olan faktörler düşünüldüğünde bunları; yetki çatışması, rekabet ortamı, planlama hiyerarşisi ve eşit erişim hakkı olarak kategorize etmek mümkündür. Aşağıdaki şemada, bu faktörler özetlenmektedir.

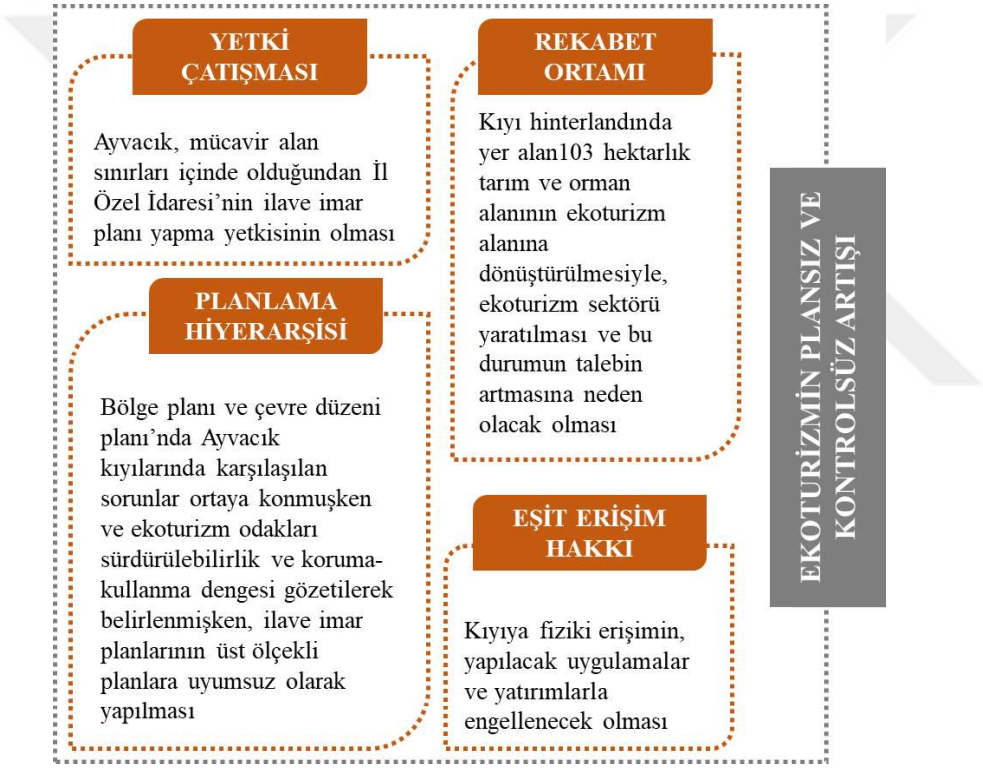

Şekil 4.4 : Ayvacık'ta ekoturizmin plansız ve kontrolsüz artışına neden olan faktörler. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Tez çalışmasının inceleme alanı olarak seçilen Ayvacık'ta son yıllarda artan ekoturizm faaliyetleri de parçacıl ve ekonomik menfaatler gözetilerek yaygınlaştığından kıyı alanları ve hinterlandı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Turizmin bir getirisi olarak artan nüfus hareketleri ve bunun bir getirisi olarak da artan yapılaşma doğal nitelikli alanların zarar görmesine neden olmaktadır. Kıt kaynakların tüketimi ve

koruma-kullanma dengesinin bozulması geri dönüşü mümkün olmayan sonuçlara neden olmaktadır.

Mevcut durumda, Assos-Küçükkuyu yolu üzerinde giderek artan kamp alanları üzerinden örnek vermek gerekirse, ekoturizm her ne kadar yapılaşmayı artırmıyor gibi görünse de artan nüfusa bağlı olarak gereksinim duyulan altyapı öğeleri bölgenin çevresel açıdan tahrip edilmesine neden olmaktadır. Örneğin, bölgenin en belirgin özelliği olan zeytin ağaçları tahrip olmaktadır. Ayrıca, parçacıl olarak kontrolsüz ve plansız gelişen küçük ölçekli kamp işletmeleri estetik açıdan da bölgede kimliksiz mekânlar yaratılmasına neden olmaktadır. Ekoturizmin plansız olarak bir bölgede yoğunlaşması, bölgenin doğal çekiciliği üzerinde negatif etkiye neden olmaktadır.

Çanakkale İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli ekoturizm amaçlı ilave imar planları, çevre düzeni planında tarım ve orman niteliğinde olan alanlar üzerinde yapılmaktadır. Ayvacık ilçesi sınırları içerisinde Nisan 2021 – Kasım 2021 tarihleri arasında yaklaşık 103 hektar büyüklüğündeki 26 alan bu yolla ekoturizm alanına dönüştürülmüştür. Çevre düzeni planında belirlenen yapılaşma koşullarına bakıldığında, ekoturizm alanlarının tarım ve orman alanlarına kıyasla 2 kat daha fazla imar hakkına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, üst ölçekli planla belirlenen kapasitenin üzerine çıkılması anlamına gelmektedir. Bununla beraber, tarım ve orman alanlarında yapılacak olan yapıların niteliği tarımsal kullanım amaçlı olduğundan, yalnızca arsa sahipleri ve yakınları tarafından kullanılan yapılar olacaktır. Ancak ekoturizm alanlarında özellikle yaz dönemlerinde öngörülemez bir nüfus barınacaktır. Bu durum nüfusun kontrolsüz olarak artışına ve projekte edilen kapasitenin aşılmasına neden olacaktır. Nüfusun artmasıyla, altyapı gereksinimleri ortaya çıkacak ve altyapı yatırımları yapılacaktır. Altyapının tamamlanmasıyla Ayvacık popüler bir ekoturizm odağı haline gelecek ve paralel şekilde daha fazla nüfusun gelmesine neden olacaktır. Nüfusun fazlalaşması ulaşım olanaklarında da alternatifler yaratılmasını doğuracak ve kıyılarda da olmak üzere bölgedeki ulaşım yatırımları artacaktır. Ayrıca, artan ekoturizm tesislerinin atıkları nedeniyle suyun daha fazla kirlenmesi söz konusu olacaktır. Bu durum, doğal çevrenin geri dönülemez şekilde zarar görmesi anlamına gelmektedir. 2021 yılının yazında Marmara Denizi başta olmak üzere Kuzey Ege'de de kısmen görülen müsilaj belki de daha büyük bir sorun olarak Ayvacık kıyılarında ortaya çıkacaktır.

Mekânsal açıdan bir başka sorun da bireylerin kıyılara eşit erişim hakkının engellenmesi üzerinedir. Toplum yararı ilkesi gözetilerek planlanması gereken kıyı alanlarında, özel mülkiyet ve nüfus artışına bağlı olarak erişim hakkının toplumun bazı kesimlerine yönelik olarak kısıtlanacağı düşünülmektedir. Bölgenin turizm potansiyeli artacağından ve popüler hâle geleceğinden ikincil konut ya da tesislerin kullanımına bağlı olarak kıyılar kamusal olmayan kullanımlara dönüşecektir.

Aşağıdaki şemada, Ayvacık'ta ekoturizmin plansız ve kontrolsüz artışının yarattığı mekânsal değişimler özetlenmektedir.

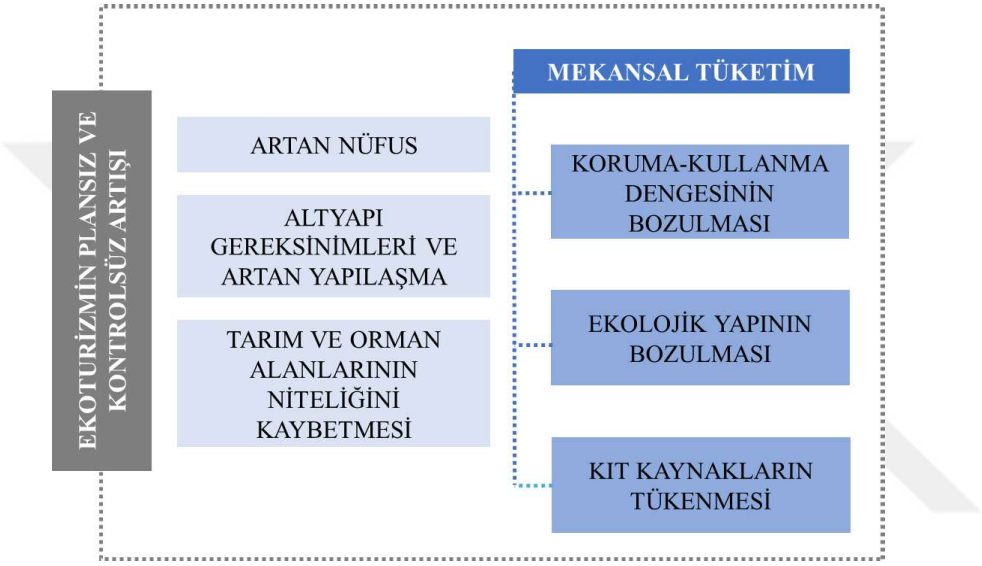

Şekil 4.5 : Ayvacık'ta ekoturizmin plansız ve kontrolsüz artışının yarattığı mekânsal değişimler. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Yapılması gerekenler

Tez çalışması boyunca bahsedilen ve mekâna yansıyan tüm olumsuz durumlar, kıyı alanlarının ve ekoturizm faaliyetlerinin iyi bir yönetim ve planlamasıyla ortadan kaldırılabilir. Bunun için kıyı alanlarının yalnızca mekânsal olarak değil, yasal düzlemde de bütüncül olarak ele alınmasına ihtiyaç vardır. Aynı şekilde ekoturizm faaliyetleri yapılıyorken üst ölçekli plan kararlarına uyulması ve kurumlar arası yetkinin koordine edilmesi ve uyumlu olması gerekmektedir. Ayrıca, kıyılar tükenebilir kaynaklar olduğundan sürdürülebilirlik ilkesiyle uygulamalar yapılması gerekmektedir.

Ekoturizm planlı ve kontrollü olarak gelişirse ne olur?

Tez kapsamında değinilen ekoturizm alanlarının yarattığı olumsuz etkilerin aksine, planlı ve kontrollü olarak gelişen ekoturizm faaliyetlerinin ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel ve psikolojik açıdan olumlu etkileri bulunmaktadır.

Aşağıdaki şemada, ekoturizmin planlı ve kontrollü gelişimiyle ortaya çıkan olumlu etkiler özetlenmektedir.

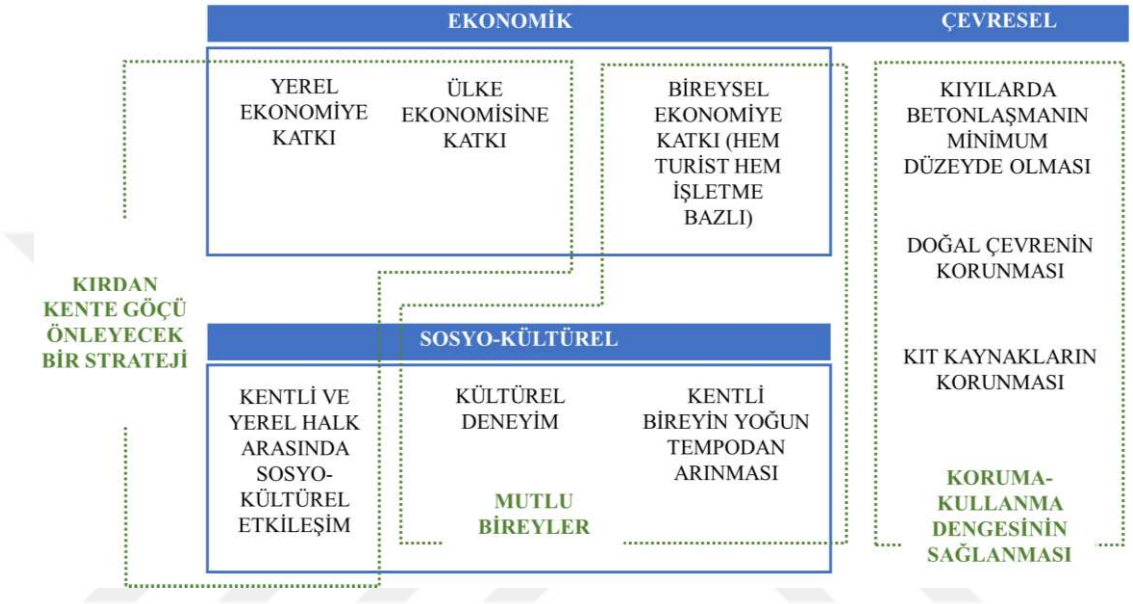

Şekil 4.6 : Ekoturizmin planlı ve kontrollü gelişimiyle ortaya çıkan olumlu etkiler. (Tez kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.)

Kent ve kır arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Özellikle son yıllarda kırsal alanlarda tarım, ormancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin değersizleştirilmesi nedeniyle kırsal alanda yaşayan bireyler kentlere göç etmektedir. Buna karşılık, kent yaşamının getirdiği yoğun tempodan yorulan kentli bireyler de kırsal alanlara göç etmekte ya da tatil zamanlarını kırsal alanlardaki ekolojik aktivitelerle geçirmektedir.

Ekoturizm, kırsal alandan kentlere yapılan göçü engelleyebilecek bir strateji olarak görülebilir. Yerel halka istihdam sağlaması ve yerel ekonominin kalkınmasına yardımcı olması nedeniyle iyi bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra, kente göç eden bireyleri kırsal alana yeniden çekerek, tarım, ormancılık ve hayvancılık faaliyetlerinin yeniden artış göstermesine böylelikle ülke ekonomisinin kalkınmasına da yardımcı olabilir. Yine son dönemlerde yaşanan ekonomik kriz ve otel fiyatlarında görülen artış nedeniyle turistlerin bireysel ekonomileri üzerinde de olumlu etkiler yaratabilir. Ekoturizmin konaklama seçenekleri çadır, karavan ya da bungalov tarzı

yapılar olduğundan işletme sahipleri için de standart turizm tesislerine kıyasla daha düşük maliyetler gerektirmektedir. Ayrıca, popülerleşen ekoturizmin çekeceği turist nedeniyle de ülke ekonomisine olumlu katkıları bulunmaktadır.

Doğal çevreye uyumlu ve koruma-kullanma dengesi gözeten bir yaklaşımı benimseyen ekoturizm, üç tarafı da denizle çevrili olan ve kıyı turizminin yaygın olduğu Türkiye'de, kitle turizminin ve ikincil konut kullanımının kıyılarda yarattığı betonlaşmanın kısmen de olsa önüne geçilebilmesi açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılıyor olması ve yalnızca tüketim değil üretim odaklı faaliyetleri de içeriyor olması doğal çevre üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Sosyo-kültürel ve psikolojik açıdan bakıldığında, yerel halk ile kentli bireyler arasında etkileşimin sağlanabilmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Bunun yanı sıra, deneyim odaklı olması bireylerin kültürel gelişimi açısından önemli etkiler yaratmaktadır. Kentli bireylerin yoğun tempodan arınarak doğa ile bütünleşmesini sağlayan ekoturizmin psikolojik açıdan yaratacağı olumlu etkiler de göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

3621 Sayılı Kıyı Kanunu. (1990). T.C. Resmi Gazete, 20495, 17 Nisan 1990.

Açar, A., & Atalay, M. (2014). Kentli Bireylerin Kırsal Mekân Algısı ve Kırsal Mekân Tüketimi: Antalya-Çakırlar Örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*(IV/1), 1-19.

Aksel, B. (2008). *Yaratılan İmaj Odaklı Mekânsal Tüketim Süreçlerinin Kentsel Mekâna Etkileri. (Doktora Tezi).* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Aşan, C., & Akkaya, M. A. (2014). Kıyı Alanlarındaki Kentsel Rantın "Kamu Yararı" Amaçlı Kullanımına İlişkin Değerlendirmeler. *8. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu.* İstanbul.

Balıkesir Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu. (2014). www.csb.gov.tr: https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/bal-can-cdp-raporu_02112021-20211116130142.pdf adresinden alındı

Balıkesir-Çanakkale İlleri 1/50.000 Ölçekli Bütünleşik Kıyı Alanları Planı, Plan Açıklama Raporu. (2020). webdosya.csb.gov.tr: https://webdosya.csb.gov.tr/db/canakkale/duyurular/plan-aciklama-raporu-20201109123500.pdf adresinden alındı

Barakazı, M. (2019). Turistik Tüketim ve Turizm Faaliyetlerinin Turizmi Tüketmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(2)*, 138-149.

Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu.* (Hazal Deliceçaylı - Ferda Keskin, Çev.) Ayrıntı yayınları. İstanbul.

Çanakkale İl Özel İdaresi İlave İmar Planları Raporları. (2020). www.canakkaleilozelidaresi.gov.tr: http://www.canakkaleilozelidaresi.gov.tr/duyurular adresinden alındı

Değerli , B., & Erbaş, A. E. (2021). Bütünleşik Kıyı Alanları Planları ve Mekânsal Planlama İlişkisi, İzmit Körfezi ve Bursa İli Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Journal of Awareness, 6*, 1-11.

Doğanay, Ü. (1974). Toplum Yararı ve Kamu Yararı Kavramları. *Mimarlık Dergisi*(7), 5-6.

Duru, B. (2003). *Kıyı Politikası: Kıyı Yönetiminde Bütünleşik Yaklaşımlar ve Ulusal Kıyı Politikası.* Mülkiyeliler Vakfı Yayınları - Tezler Dizisi:13. Ankara.

ecotourism.org. (2021). Ekim 27, 2021 tarihinde https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/ adresinden alındı

Erginöz, M. A. (1998). Akdeniz Ülkelerinde ve Türkiye'de Kıyı Kullanımı, Yönetimi, İrdeleme ve Öneriler. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü. İstanbul.

Ersoy, M. (2012). *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük.* Ninova Yayıncılık. İstanbul.

Güney Ege Kalkınma Ajansı, G. (2020). *Güney Ege'de Ekoturizm.*

İsayeva, S., & Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi Kapsamında Yer Alan Örnek Ekoturizm Uygulamaları. *183-200(1)*. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi.

Keleş, R. (2021). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü.* İmge Kitabevi Yayınları. İstanbul.

Kılıç, A. (2020). Kıyının Tanımı ve Anlamı Bağlamında Kentsel Kıyı Kavramı. Kolektif, İ. Dinçer, & Z. Enlil (Dü) içinde, *Kent ve Planlama.* İstanbul: YEM Yayınları. İstanbul.

Kıyı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelik. (1990). T.C. Resmi Gazete, 20594, 3 Ağustos 1990.

Kuter, N., & Ünal, H. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 9 (2)*, 146-156.

Özaydın, G. (2021, Aralık). "Bütünleşik Kıyı Alanları Planlaması" Kavramı Örneğinde Planlama-Koruma Paradoksu. *Ölçü Dergisi*, 54-59.

Rahemtulla, Y., & Wellstead, A. (2001). Ecotourısm: Understanding The Competing Expert And Academic Definitions. Canadian Forest Service Northern Forestry Centre.

Sesli, F. A., & Akyol, N. (1999). Türkiye'de Kıyı Alanları Konusunda Geçmişten Günümüze Ulusal Mevzuat. *Harita ve Kadastro Mühendisliği. İstanbul*(86), 101 - 111.

Solmaz, S. (2017). *Geçmişten Günümüze Türkiye Kıyı Politikaları ve Türkiye Kıyılarında Yaşanan Mülkiyet Sorunları. (Uzmanlık Tezi).* https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/editordosya/Selim_Solmaz-Uzmanlik_Tezi.pdf adresinden alındı

Söylemez, E., Çakır, Ö., Gökalp, T., & Nal, S. (2018). Türkiye'de Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Planlaması Yaklaşımında Yaşanan Değişim Süreci ve Sonuçları Açısından Bir Değerlendirme. *Kıyı Mühendisliği Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 388 - 399). TMMOB, İnşaat Mühendisleri Odası, Adana Şubesi.

Stephen, W. (2003). *Tourism and Recreation.* Prentice Hall.

T.C. Anayasası. (1982). T.C. Resmi Gazete, 17863 (mükerrer), 9 Kasım 1982.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). https://mpgm.csb.gov.tr/butunlesik-kiyi-alanlari-yonetimi-i-84353 adresinden alındı

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). https://mpgm.csb.gov.tr/uluslararasi-yukumluluklerimiz-i-84356 adresinden alındı

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021). Eylül 18, 2021 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/bukres-sozlesmesi.tr.mfa adresinden alındı

TC. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). https://tvk.csb.gov.tr/: https://tvk.csb.gov.tr/ adresinden alındı

TC. Dışişleri Bakanlığı. (2021). https://www.mfa.gov.tr/barselona-sozlesmesi.tr.mfa adresinden alındı

Tekin, Ö. (2017). Ekoturizm Açısından Konya İli Doğa Yürüyüşü Rotaları Üzerine Bir Araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 377-400.

tr.wikipedia.org. (2021). Ekim 5, 2021 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekoturizm adresinden alındı

TR22 Güney Marmara Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Plan Açıklama Raporu. (2014). www.gmka.org.tr: https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/TR22-Guney-Marmara-Bolgesi-2014-2023-Bolge-Plani.pdf adresinden alındı

Tutcu, A. (2021). Ekoturizm ve Türkiye'nin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(6), 68-82.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2021). Kasım 5, 2021 tarihinde https://sozluk.gov.tr adresinden alındı

UNEP. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability.* UNITED NATIONS PUBLICATION.

Urry, J. (1995). *Mekânları Tüketmek.* (R. Öğdül, Çev.) Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Ünsal, S. (1997). "'Kıyı Yönetimi' Kavramında Yaşanan Evrim ve 'Kıyı Kullanımı ve Yönetimi (Düzenleme) Bütünlüğü İlkeleri. E. Özhan içinde, *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları I. Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı.* Kıyı Alanları Yönetimi Türk Milli Komitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara.

Üzümcü, O. O., & Koç, B. (2017). Ekolojik Turizm Kavramı: Fethiye Örneği. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 14-19.

world-tourism.org. (2021, Eylül 20). https://world-tourism.org/ adresinden alındı